

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
Jatkotutkinto-osasto
Yleisesikuntaupseerikurssit

SUOMALAISEN PATALJOONAN TAKTIIKAN KEHITYS JATKOSODASTA
ALUEELLISEEN PUOLUSTUKSEEN

Diplomityö

Majuri
Hannu Liimatta
Maasotalinja 42

Elokuu 1993

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU**Jatkotutkinto-osasto**

LINJA Maasotalinja 42	OPINTOSUUNTA Yleinen	
TEKIJÄ Majuri Hannu Liimatta		
DIPLOMITYÖN NIMI Suomalaisen pataljoonan taktiikan kehitys jatkosodasta alueelliseen puolustukseen		
OPPIAINE, JOHON TYÖ LIITTYY Operaatio-oppi, taktiikka		
AIKA Elokuu 1993	TEKSTISIVUJA 88	LIITESIVUJA 19
TIIVISTELMÄ <p>Diplomityön tarkoituksena on ollut asiakirja- ja kirjallisuuslähteisiin nojautuen selvittää pataljoonan taktiikan kehitysvaiheet ajanjaksona, joka alkaa jatkosodasta ja ulottuu 1970-luvun alkupuolelle, jolloin alueellinen puolustus vaikeutettiin asemansa maamme strategisena puolustusjärjestelmänä. Tutkimusongelmat ovat:</p> <ul style="list-style-type: none">• millaista pataljoonan taktiikka oli jatkosodan alkaessa ja miten se kehittyi sodan aikana,• mitä sotakokemuksia ja kehittämistarpeita jatkosodan pataljoonan taktiikasta saatiin ja miten ne pystyttiin hyödyntämään sotien jälkeistä taktiikkaa kehitettäessä,• miten pataljoonan taktiikkaa kehitettiin 1950 ja 1960-luvuilla ja mitkä tekijät sotakokemusten lisäksi tuolloin vaikuttivat taktiikan kehittymiseen,• miten alueellisen puolustusjärjestelmän käyttöönotto vaikutti pataljoonan taktiikan kehittämiseen 1960-1970-lukujen vaihteessa. <p>Tutkimusmenetelmänä on käytetty asiakirja- ja kirjallisuuslähteisiin pohjautuvaa ei-kokeellista tutkimusta. Tyypiltään tutkimus on kuvaileva ja vertaileva ja sen jäsentely noudattaa ajallista järjestystä.</p> <p>Jatkosodan pataljoonan taktiikka pohjautui pääosin 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa kirjoitettuihin ohjesääntöihin. Toisin kuin puna-armeijassa taktiikkaa ei meillä pystytty uudistamaan talvisodan kokemusten perusteella. Jatkosodan aikana ja välittömästi sen päätyttyä tehtiin useitakin aloitteita taktillisten ohjesääntöjen uudistamiseksi. Sotakokemuksia koottiin moneen otteeseen, mutta varsinainen ohjesääntötyö pataljoonan taktiikan kehittämiseksi käynnistyi vasta 1950-luvun alkupuolella. Sotien jälkeisen taktiikkamme kehittämisen keskeisimmäksi ongelmaksi koettiin suurhyökkäyksen torjunnan edellyttämän syvän puolustuksen aikaansaaminen, johon liittyen otettiin käyttöön mm käsitteet tiivis ja harva puolustus. 1950-luvun ohjesääntöjen taktillinen anti jäi varsin vähäiseksi. Ulkomailla tapahtunut nopea sotatekninen kehitys aiheutti sen, että ohjesäännöt olivat jo syntyessään osittain vanhentuneita. 1960-luvulla pataljoonan taktiikkaa pyrittiin kehittämään aikaisempaa joustavammaksi ja liikkuvammaksi. Puolustustaktiikassa linjapuolustuksen sijasta otettiin käyttöön aluevastuuseen perustuva puolustus. Hyökkäystaktiikassa korostettiin kohtaamis- ja hyökkäystä keinona nopealiikkeisen ja tulivoimaisen vihollisen lyömiseksi. Alueellinen puolustus ei ainakaan alkuvaiheessa aiheuttanut suuria muutoksia pataljoonan taktiikkaan. Puolustus ja hyökkäys säilyivät edelleenkin kivääripataljoonan päätaistelulajeina. Alueelliseen taisteluun liittyen myös viivytystaistelun ja sissitoiminnan merkitys lisääntyi entisestään.</p> <p>Taktiikan kehittämiseen liittyen myös pataljoonan kokoonpanoa pyrittiin muokkaamaan kykeneväksi entistä itsenäisempään taisteluun. 1950-luvulla kehitettiin erityisesti panssarintorjuntaa. 1960-luvulla pataljoonan kiväärikomppanioiden määrä kasvatettiin neljäksi ja aloitettiin kokeilut liikkuvuuden lisäämiseksi polkupyörän ja traktorin avulla. 1970-luvulla kehitettiin liikkuvuuden lisäksi myös pataljoonan tulivoimaa mm lisäämällä kiväärikomppanioihin kevyet kranaatinheitinjoukkueet ja liittämällä pataljoonan kokoonpanoon raskas kranaatinheitinosasto.</p> <p>Diplomityön keskeimpänä lähteistönä on käytetty Pääesikunnan jalkaväki-, järjestely ja koulutusosaston alkuperäisiä asiakirjoja. Muita tärkeitä lähteitä ovat olleet Sotilasaikakauslehdet, Jalkaväen vuosikirjan sekä Tiede- ja Ase -julkaisun taktiikkaa käsittelevät kirjoitukset ja katsaukset.</p>		
AVAINSANAT Pataljoona, taktiikka, kehitys		
SÄILLYTYSPIIKKA Maanpuolustuskorkeakoulun jatkotutkinto-osaston kirjasto		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen päämäärä, rakenne ja tutkimusmenetelmä	1
1.2	Tutkimuksen käsitteistö ja viitekehys	4
1.3	Aikaisemmat tutkimukset, lähteet	5
2	JATKOSODAN TAKTIIKKA	7
2.1	Taktiikka sodan alkaessa	7
2.1.1	Voimassa olleet taktilliset ohjesäännöt ja oppaat	7
2.1.2	Ohjesääntöjen taktilliset periaatteet	8
2.1.2.1	Taistelu ratkaistaan hyökkäyksellä	8
2.1.2.2	Tuli on puolustuksen perustekijä	11
2.1.2	Pataljoonan kokoonpano vuonna 1940	12
2.1.3	Pataljoonan suorituskyky mahdollistaa taktiikan toteuttamisen	13
2.1.3.1	Aseita ja ampumatarvikkeita on riittävästi	13
2.1.3.2	Koulutustasokin on parempi kuin talvisodassa	14
2.2	Taktiikan kehittämispyrkimykset jatkosodan aikana	15
2.2.1	Pataljoonan kokoonpanosta keskustellaan	15
2.2.2	Sotakokemusten kokoamisen tavoitteena on ohjesääntöjen uusiminen	18
2.3	Sotakokemusten opetuksia pataljoonan taktiikasta	20
2.3.1	Havaintoja neuvostojoukkojen taktiikasta	20
2.3.2	Omat sotakokemukset painottuvat suurhyökkäyksen torjuntaan	23
2.3.2.1	Torjunta edellyttää syvyyttä ja reservejä	23
2.3.2.2	Hyökkäyksessä korostuvat voiman keskitäminen ja yllätyksellisyys	27
2.3.2.3	Onnistunut viivytystaistelu edellyttää suunnitelmallisuutta	30
2.4	Johtopäätöksiä	33

3	SOTAKOKEMUKSET OVAT POHJANA 1950-LUVUN TAKTIIKALLE	36
3.1	Kokoonpanot uhkaa vastaaviksi?	36
3.2	Sotakokemukset kirjataan ohjesäännöiksi	39
3.2.1	Kenttäohjesääntö II on kauan luonnosasteella	39
3.2.2	Upseerin käsikirja III laaditaan joukkojen taktilliseksi oppaaksi	40
3.2.3	Pataljoonan taisteluohtesääntö valmistuu	42
3.2.4	Ohjesääntöjen taktiikka	43
3.2.4.1	Hyökkäyksen periaatteet säilyvät ennallaan	43
3.2.4.2	Tiivis ja harva puolustus	45
3.2.4.3	Viivytyksenkin on oltava huolella valmisteltua	48
3.4	Ohjesääntöjen esittämän taktiikan toteuttamismahdollisuudet	49
3.4.1	Aseita on, mutta ei ampumatarvikkeita	49
3.4.2	Koulutuksessakin on kehittämistä	50
3.4.3	Ongelmia liikkuvuudessa	51
3.5	Pääesikunta on tyytymätön - 1950-luvun lopun taktilliset suuntaviivat	53
3.6	Johtopäätöksiä	55
4	ASEMAPUOLUSTUKSESTA ALUEELLISEEN PUOLUSTUKSEEN	58
4.1	Kokeilujen kautta uuteen kokoonpanoon	58
4.1.1	3.Divisioonaa kokeilee organisaatiota ja liikkuvuutta	58
4.1.2	Tavoitteena on itsenäisempi pataljoona	60
4.1.3	Materiaalitalanteessa tapahtuu oleellisia parannuksia	61
4.2	Ohjesääntökierros käynnistyy aikaisempia nopeammin	62
4.2.1	Kenttäohjesääntö I	62
4.2.2	Jalkaväen taisteluohtesääntö I	63
4.2.3	Ohjesääntöjen taktiikka	63
4.2.3.1	Kohtaamishyökkäys tulee ensisijaiseksi	

	hyökkäystavaksi	63
4.2.3.2	Puolustustaktiikassa siirrytään linja- puolustuksesta aluepuolustukseen	66
4.2.3.3	Viivytyksen pääperiaatteet säilyvät ennallaan	69
4.3	Vastaavatko väline ja taktiikka vaatimuksia?	69
4.3.1	Kokoonpanon puutteena on edelleenkin heikko tulivoima	69
4.3.2	Taktiikalla on heikot toteutumismahdolli- suudet	71
4.4	Alueellinen puolustusjärjestelmä taiste- luopiksi	73
4.4.1	Pataljoona alueellisessa puolustusjärjestel- mässä	73
4.4.2	Epäsuoran tulen käyttöperiaatteita ja organisaatiota kehitetään	74
4.4.3	Pataljoonan kokoonpano on jälleen kokeilujen kohteena	76
4.4.4	Vuoden 1970 pataljoona on kokonaan moottoroitu	78
4.5	Johtopäätöksiä	79
5	YHDISTELMÄ	83
	VIITTEET	89
	LÄHTEET	119
	LIITTEET	

SUOMALAISEN PATALJOONAN TAKTIIKAN KEHITYS JATKOSODASTA ALUEELLISEEN PUOLUSTUKSEEN

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen päämäärä, rakenne ja tutkimusmenetelmä

Tänä vuonna tulee kuluneeksi 75 vuotta itsenäisen Suomen puolustusvoimien synnystä. Puolustusvoimien virallisena perustamispäivänä voidaan pitää 25.1.1918, jolloin senaatin sisäasiaintoimikunta julisti suojeluskunnat hallituksen joukoiksi.¹

Nuorella armeijallamme ei ollut taktiikan perinteitä. Venäjällä, Saksassa ja Ruotsissa koulutuksensa saaneen armeijan päällystön koulutustaso oli kirjava. Suomalaisia ohjesääntöjä ei ollut. Keväällä 1918 käydyn vapaussodankin taktilliset opetukset olivat sodan erikoisluonteen vuoksi jääneet vähäisiksi.²

Vapaussodan jälkeen aloitettiin Suomen armeijan rauhanaikainen kehittäminen lähinnä saksalaisten johdolla. Opetuksessa käytettiin saksalaisia ohjesääntöjä ja käsikirjoja. Saksan lisäksi vaikutteita saatiin myös Ruotsista ja Ranskasta, näiden maiden sotakouluihin komennettujen upseerien välityksellä. Ranskalaisen ja saksalaisen taktiikan kannattajien välillä esiintyi jopa erimielisyyksiä, jotka yhdessä yleisesikuntaupseerikoulutuksen saaneiden upseerien puutteen

kanssa olivat omiaan hidastamaan suomalaisen ohjesääntötyön aloittamista ja taktiikan kehittämistä.³

Omaperäisempi taktillinen ajattelu alkoi kehittyä vasta vähitellen, vuosien kuluessa. Omien talvi- ja metsäolosuhteiden ja eurooppalaisen aukeavoittoisen maaston eroavuudet alettiin nähdä yhä selvempinä. Sotakorkeakoulu aloitti toimintansa vuonna 1924. Taktillinen terminologia alkoi hahmotua ja ohjesääntöjen kirjoittajiksi saatiin suomalaisia ammattitaitoisia upseereita. Ensimmäiset suomalaiset taktilliset ohjesäännöt, Kenttäohjesääntö ja Jalkaväen taisteluohjesääntö, julkaistiin vuosina 1927-1932.⁴

Tulikokeensa suomalainen taktiikka koki talvi- ja jatkosodassa. Vaikka Neuvostoliitto olikin sotien voittaja, se ei joukkojensa ja materiaalinsa ylivoimaisuudesta huolimatta onnistunut lyömään Suomen armeijaa eikä kiistämään Suomen itsenäisyyttä.

Suomalaisen taktiikan kehitystä on tutkittu varsin vähän. Tämän tutkimustyön tarkoituksena on omalta osaltaan valottaa taktiikan kehitystä ajanjaksona, joka alkaa jatkosodasta 1941-1944 ja ulottuu 1970-luvun alkuun. Tarkasteltavaa ajanjaksoa voidaan pitää taktiikan kehityksen kannalta varsin keskeisenä. Se käsittää sota-ajan sotakokemuksineen, sodan jälkeisen ja aina 1950-luvun lopulle ulottuneen puolustusvoimien hitaan kehityksen kauden, 1960-luvun vahvemman materiaalisen kehityksen kauden ja 1970-luvun alun, jolloin alueellinen puolustusjärjestelmä vakiinnutti asemansa Suomen strategisena puolustusperiaatteena.

Työn tarkastelukohteena on pataljoonan taktiikka. Pataljoona on jalkaväen pienin ja epäilemättä tärkein taktillinen perusyksikkö. Ylempien johtoportaiden organisaatiomuutoksista riippumatta pataljoonan asema ja rooli on säilynyt merkityksellisenä läpi koko tarkasteltavan ajanjakson. Armeijakuntien, divisioonien, rykmenttien ja prikaatien suorituskyky on aina ratkaisevasti ollut riippuvainen siitä, millaisiin tuloksiin niiden pataljoonat ovat omalla toiminnallaan päässeet⁵. Koska pataljoona toimii yleensä osana suurempaa koko-

naisuutta, käsitellään työssä myös ylempien johtoportaiden (rykmentti-prikaati) taktiikkaa siltä osin, kuin se on tarpeen pataljoonan toimintaan vaikuttavien tekijöiden selvittämiseksi.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia kehitysvaiheita pataljoonan taktiikassa tarkasteltavana ajanjaksona on ollut, mitkä tekijät siihen ovat vaikuttaneet ja mitä muutoksia taktiikassa on tapahtunut. Vastausta on haettu mm kysymyksiin:

- millaista pataljoonan taktiikka oli jatkosodan alkaessa ja kyettiinkö taktiikkaa kehittämään sodan aikana,
- millaisia sotakokemuksia ja kehittämistarpeita jatkosodan pataljoonan taktiikasta saatiin,
- pystyttiinkö sotakokemuksia hyödyntämään sotien jälkeistä taktiikkaa kehitettäessä,
- miten pataljoonan taktiikkaa kehitettiin 1950 ja 1960-luvuilla ja mitkä tekijät sotakokemusten lisäksi tuolloin vaikuttivat taktiikan kehittymiseen,
- miten alueellisen puolustusjärjestelmän käyttöönotto vaikutti pataljoonan taktiikan kehittämiseen 1960-1970-lukujen vaihteessa.

Työn jäsentely noudattaa ajallista järjestystä. Jatkosodan ajan taktiikkaa kuvaileva toinen luku on sivumääräisesti laajin, koska sotakokemuksineen tuota aikaa voidaan pitää työssä tarkasteltavan ajanjakson ehkä merkittävimpänä vaiheena. Vertailun vuoksi luvussa kuvataan suomalaisen taktiikan kehityksen ohella lyhyesti myös neuvostojoukkojen sotien ajan taktiikan kehitystä.

Tutkimus kuuluu peruslähtökohdaltaan operaatio-opin ja taktiikan piiriin, mutta aiheen luonteesta johtuen se on varsin historiallispainotteinen. Tyypiltään se on kuvaileva ja vertaileva. Tutkimusmenetelmänä on käytetty pääasiassa asiakirja- ja kirjallisuuslähteisiin pohjautuvaa, ei-kokeellista tutkimusta._/

1.2 Tutkimuksen käsitteistö ja viitekehys

Perusmerkityksessään taktiikalla ymmärretään taistelun suunnittelua, valmistelua, toteuttamista ja johtamista. Taktiikasta puhuttaessa tarkoitetaan yleensä pataljoonan ja pataljoonista sekä niiden taistelua tukevista aselaji- ja huoltojoukoista muodostuvan prikaatin toimintaa. Pataljoonaa pienempien yksiköiden toiminta kuuluu yleensä taistelutekniikan ja prikaatia suuremman yhtymän (joskus myös prikaatin) toiminta operaatiotaidon piiriin. Taistelulajeittain tarkasteltuna taktiikka voidaan jakaa puolustus-, hyökkäys- ja viivytystaktiikkaan, jolloin se sisältää myös taisteluihin liittyvät aselajitoiminnot. Taistelulajista riippumatta taktiikka muodostuu aina tietyistä perustekijöistä, joita ovat mm joukkojen, tulen ja reservien käyttö, painopisteen muodostaminen sekä tiedustelun, huollon ja johtamisen järjestelyt. Taktiikan teoreettinen tutkimus käsittää yleensä taktiikan perusteiden ja periaatteiden sekä niiden toteuttamismahdollisuuksien tutkimisen. Tutkimuskohteita voivat tällöin olla mm organisaatiot, taistelutekniikka sekä erilaisten olosuhteiden ja osatoimintojen vaikutus joukon toimintaan.⁶

Tämän tutkimuksen viitekehystenä on käytetty asetelmaa, jossa pataljoonan taktiikan kehittymiseen vaikuttavat sekä sisäiset että ulkoiset tekijät, joiden välinen raja on tosin hyvin häilyvä. Sisäisistä tekijöistä keskeisimpiä ovat kokoonpano, toimintaperiaatteet, sotavarustus ja koulutus, joiden yhteisvaikutuksena syntyy pataljoonan suorituskyky. Ulkoisista tekijöistä keskeisimpiä ovat mm uhkakuva ja vihollisarvio, puolustusperiaate (doktriini), ylemmän johtoportaan taktiikka, organisaatio ja pataljoonan asema siinä sekä taloudelliset tekijät (resurssit). Tässä työssä aihetta on lähestytty sisäisten tekijöiden näkökulmasta. Ulkoisia tekijöitä on kuvattu vain keskeisimmiltä osin.

Sisäisten tekijöiden tarkastelun painopiste on kokoonpanojen ja taktillisten toimintaperiaatteiden selvittämisessä. Sotavarustuksen ja koulutuksen osuus on suppeampi. Niiden tutkimisella pyritään ensisijaisesti selvittämään, millaiset mahdollisuudet kunkin aikakauden pataljoonalla oli toteuttaa

sille ohjesäännöissä määritettyä taktiikkaa.

Tarkastelun kohteena on kivääripataljoona (jalkaväkipataljoona), jota eri pataljoonatyypeistä oli lukumääräisesti eniten, ja jonka taistelua silmällä pitäen käsiteltävän ajanjakson ohjesäännöt pääosin laadittiin. Työssä käsitellään kivääripataljoonan kokoonpanoa vuosilta 1939, 1940, 1950, 1962 sekä 1970. Kokoonpanojen rakenteen lisäksi työssä on pyritty selvittämään myös niiden kehitysprosessi ja hyväksymiseen kulloinkin vaikuttaneet tekijät.

Joukkojen toimintaperiaatteet kirjataan virallisiin voimassaoleviin ohjesääntöihin. Sen jälkeen, kun ohjesääntö on vahvistettu, on siinä esitetty taktiikka samalla käsketty joukon viralliseksi menettelytavaksi sille suunniteltujen tehtävien täyttämiseksi⁷. Pataljoonan taisteluperiaatteet on kirjattu Jalkaväen taisteluohjesääntöihin ja sitä ylemmän johtoportaana taisteluperiaatteet Kenttäohjesääntöihin. Tässä työssä tarkastellaan kolmen vuosikymmenen (1920/1930-, 1950- ja 1960-luku) Kenttä- ja Jalkaväen ohjesääntöjä. Käsittely tapahtuu taistelulajeittain, pyrkien ensiksi kuvaamaan yleisperiaatteet. Tämän jälkeen selvitetään, miten kunkin aikakauden ohjesäännöt huomioivat edellä esitetyt taktiikan perustekijät kyseisen taistelulajin toiminnoissa. Lopputulosta verrataan aikaisempiin ohjesääntöihin pyrkien löytämään tehdyt muutokset ja eroavaisuudet.

1.3 Aikaisemmat tutkimukset, lähteet

Tässä työssä tarkasteltavan aikavälin kattavaa yhtenäistä perustutkimusta taktiikan kehityksestä ei ole olemassa. Everstiluutnantti Ari Raunio on tutkinut 1920-luvun taktiikkaa pro gradu-työssään "Suomalainen taktiikka suuntaa etsimässä" (1989), jonka keskeisimmät tutkimustulokset esitettiin luvussa 1.1.

Sotien aikaisen taktiikan tutkimuksista huomattavimmat ovat eversti Y.A. Järvisen teokset "Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa" (1948) ja "Jatkosodan taktiikka"

(1950). Vaikka Järvisen romaanimuotoisena raportoidut tutkimukset eivät rakenteeltaan vastaakaan tieteellisen tutkimuksen kriteerejä, ne antavat kuitenkin varsin "elävän" kuvan sotiemme aikaisesta taktiikasta. Lähdeviitteiden puuttuminen hankaloittaa teosten johtopäätösten todentamista. Tutkimuksissaan Järvinen mm toteaa, että käytettävissä olleiden materiaali- ja voimavarojen puitteissa sotien aikainen suomalainen taktiikka täytti hyvin sille asetetut vaatimukset.

Sotakorkeakoulun diplomitöissä on usein käsitelty taktiikan kehitystä eri aikakausina, vaikkakin niiden aiheet ovat usein rajattu käsittelemään vain jotain suhteellisen suppeaa taktillista erityiskysymystä. Uusimmista diplomitöistä mainittakoon mm majuri Tapani Hyötyläisen 1970- ja 1980-lukujen taktiikkaa käsittelevä "Taktiikkamme kehittäminen ja opettaminen taistelun- ja sotaharjoituksissa". Työssään Hyötyläinen päätyy mm toteamaan, että olettamusten ja tarkasti suunniteltujen näytösharjoitusten sijasta taktiikan kehittämisen tulisi pohjautua ennen kaikkea tutkimukseen ja tilanteenmuutoksissa harjoituksissa suoritettuun kokeilutoimintaan. Vain siten saadaan selville taktillisten periaatteiden toimivuus ja joukkojen todellinen suorituskyky.

Eversti evp Martti Suhonen laati 1970 Upseeriliiton stipendityön aiheesta "Sotien 1939-45 kokemuksia ja sen jälkeistä kehitystä vertaileva käytännöllis-taktillinen tutkimus". Pääosa työstä on kadonnut ja vain osia siitä on ollut käytettävissä tätä tutkimusta laadittaessa.

Tutkimuksen keskeisimmän lähteistön muodostaa Pääesikunnan (Päämajan) jalkaväki-, järjestely-, ja koulutusosaston (-toimiston) salainen ja julkinen kirjeistö vuosilta 1941-1970. Näistä Sota-arkistoon taltioidut jalkaväki- ja koulutusosastojen kirjeistöt ovat hyvässä järjestyksessä ja helposti tutkittavissa. Sen sijaan järjestelyosaston kirjeistön vanhempia osia säilytettiin työn laatimisen aikaan vielä Pääesikunnassa ja ne olivat osin järjestämättä. Muista työssä käytetyistä arkistolähteistä mainittakoon Taistelukoulun kirjeistö, vaikkakin sen taktiikan kehitystä käsittelevän aineiston määrä osoittautui oletettua suppeammaksi.

Toisen keskeisen lähdeaineistokokonaisuuden muodostavat So-tilasaikakauslehdessä sekä Tiede ja Ase- ja Jalkaväen vuosikirjoissa julkaistut kirjoitukset. Niissä kulloinkin ajankohtaisia taktillisia kysymyksiä on käsitelty ohjesääntöjä ja virallisia asiakirjoja vapaamuotoisemmin, ajoittain varsin voimakastakin kritiikkiä käyttäen. Tämän tutkimuksen kannalta näistä ehkäpä keskeisimpinä mainittakoon mm Martti Suhosen, Y.A. Järvisen, Veikko Koppisen sekä Lauri Sotisaaren taktiikkaa ja kokoonpanoja käsittelevät kirjoitukset.

2 JATKOSODAN TAKTIIKKA

2.1 Taktiikka sodan alkaessa

2.1.1 Voimassa olleet taktilliset ohjesäännöt ja oppaat

Pääosa jatkosodan alkaessa voimassa olleista taktillisista ohjesäännöistä oli peräisin 1920 ja 1930-luvun vaihteesta. Kenttäohjesäännön II osa vahvistettiin käyttöön helmikuussa 1929⁸. Ohjesääntö sisälsi luvut yleistä, hyökkäystaistelu ja puolustustaistelu. Viivytyستاisteluä käsittelevä neljäs luku vahvistettiin käyttöön erillisenä lokakuussa 1930⁹.

Kenttäohjesäännön perusteella kirjoitettu kaksiosainen Jalkaväen ohjesääntö vahvistettiin käyttöön heinäkuussa 1932. Sen ensimmäinen osa (J.O.II,₁) käsitteli varsin yleisellä tasolla taistelun perusteita, johtamista, tiedustelua, yhteistoimintaa eri aselajien välillä, ilmatorjuntaa, kemiallisia taisteluvälineitä sekä huoltoa.¹⁰

Ohjesäännön toinen osa (J.O.II,₂) käsitteli yksittäisen sotilaan ja eri yksikköjen taistelua (ryhmä-rykmentti). Pataljoonan taistelu esitettiin luvussa XVII. Siinä käsiteltiin pataljoonan hyökkäys- ja puolustustaistelua sekä huoltoa. Viivytyksestä oli ohjesäännössä vain maininta, koska se kirjoitettiin ennen K.O.II:n viivytyks-luvun ilmestymistä. Komppaniatasolle saakka yksikköjen toimintaa käsiteltiin varsin seikkaperäisesti ja havainnollisesti. Pataljoonan toiminta esitettiin huomattavasti yleisemmin, ilman kuvia ja

esimerkkipiirroksia.¹¹

Talvisodan aikana Päämajan koulutusosasto julkaisi sarjan "Taktillisia oppaita", joilla pyrittiin täydentämään voimassa olevia ohjesääntöjä. Oppaat, joita julkaistiin 12.12.1939-17.7.1940 välisenä aikana yhteensä 12 kappaletta, pohjautuivat vihollisen ja omien joukkojen toiminnasta saatuihin kokemuksiin. Nimestään huolimatta "Taktilliset oppaat" käsittelivät enemmänkin taisteluteknillisiä yksityiskohtia kuin taktiikkaa. Päähuomio oli panssarintorjunnassa, joka tähänastisissa ohjesäännöissä oli laiminlyöty. Pataljoonan taistelua käsittelivät mm oppaan VII luku "erämaataistelu", oppaan VIII luku "omien panssarivoimien ja muiden aselajien yhteistoiminta", oppaan X luku "joukkojen vaihto" sekä opas XII, "vesistötaistelu". Mitään merkittäviä johtopäätöksiä tai yhteenvetoja talvisodan pataljoonien taktiikasta tai sen kehittämistarpeesta oppaissa ei ollut.¹²

Joulukuussa 1940 muodostettiin kenraaliluutnantti Hugo Östermanin johtama Puolustusvoimain ohjesääntökomitea, jonka tehtävänä oli "huolehtia ohjesääntöjen laatimisesta ja vanhojen uusimisesta puheenjohtajan laatiman suunnitelman mukaisesti"¹³. Komitean johdolla laadittiin ennen jatkosotaa huomattava määrä ohjesääntöjä ja oppaita, mutta taktillisia ohjesääntöjä ei uusittu.¹⁴ Ainoa jollain tavalla pataljoonan toimintaa käsittelevä uusi ohjesääntö oli "Muutokset ja lisäykset J.O.I:een ja J.O.II₂:een". Tämä huhtikuussa 1941 vahvistettu ohjesääntö sisälsi vuoden 1940 kokoonpanomuutoksen edellyttämät muodollisen koulutuksen tarkistukset, kaaviot kokoonpanoista, sekä esimerkkejä marssi- ja ryhmitysmuodoista. Varsinaisia taistelutoimia siinä ei käsitelty.¹⁵

2.1.2 Ohjesääntöjen taktilliset periaatteet

2.1.2.1 Taistelu ratkaistaan hyökkäyksellä

Ohjesääntöjen mukaan pataljoonan taistelu oli joko ratkaisuun pyrkivää hyökkäys- tai puolustustaistelua, tai ratkai-

sua väistävää viivytystaistelua. Kun taistelun tarkoituksena oli vihollisen tuhoaminen, oli se aina käytävä hyökkäystaisteluna, koska vain hyökkäys johti ratkaisevaan voittoon.¹⁶

Vihollisen toiminnasta riippuen pataljoonan hyökkäys suoritettiin joko kohtaamistaisteluna tai hyökkäyksenä puolustukseen ryhmittynyttä vihollista vastaan. Edullisin hyökkäysmuoto oli vihollisen arkoihin sivustoihin ja selustaan suunnattu saarrostaava hyökkäys. Muita hyökkäysmuotoja olivat rintamahyökkäys ja sivustahyökkäys, joita tuli käyttää silloin, kun saarrostaava hyökkäys ei ollut mahdollinen.¹⁷

Hyökkäävä pataljoona jakautui yleensä tuliportaaseen ja tulikantaan. Tuliporras muodostui etumaisena hyökkäävästä jalkaväestä. Pataljoonan raskaista aseista muodostettu tulikanta avusti tulellaan tuliportaan etenemistä.¹⁸

Pataljoona eteni hyökkäykseen tarkoituksenmukaisessa marssitai lähestymisryhmityksessä. Tilanteen vaatiessa, tai viimeistään hyökkäysvalmiusasemiin tultaessa, yksiköt siirtyivät lähestymisryhmityksestä taisteluryhmitykseen pataljoonan komentajan käskemällä tavalla¹⁹. Hyökkäysvalmiusasemissa tehtyjen valmistelujen jälkeen aloitettiin eteneminen tulitaisteluun. Tykistö ampui tulivalmistelun lyhyenä, voimakkaana tuliryöppynä. Yllätyksen säilyttämiseksi tulivalmistelu voitiin jättää myös kokonaan suorittamatta. H-hetkellä tuliporras ylitti hyökkäyslähtölinjan, eteni tykistön ja tulikannan tukemana sirpalerajalle ja siitä edelleen rynnäköön ja käsikähmään. Sisäänmurtoa jatkettiin läpimurroksi ja takaa-ajoksi, joilla lopullisesti puhkaistiin vihollisen puolustusasema.²⁰

Liike oli hyökkäyksen tärkein perustekijä. Sen avulla jalkaväen elävä voima siirrettiin taisteluun mahdollisimman iskuvoimaisena. Toiseksi tärkein perustekijä oli tuli, jolla raivattiin elävälle voimalle tie lähitaisteluun tuhoamalla, lamauttamalla tai häiritsemällä vihollisen vaarallisimmat tulielimet. Tulenkäytön runko muodostettiin konekivääreillä ja sitä täydennettiin tykistön ja muiden aseiden tulella. Pääosa konekivääreistä pidettiin komentajan johdossa tuli-

kantaan sijoitettuna. Peitteisessä maastossa hyökättäessä alistettiin osa konekivääreistä kiväärikompanioille.²¹

Komppanian hyökkäyskaistan leveyden tuli olla n. 400 m ja ryhmityksen syvyyden n. 500 m. Pataljoonan kaistan leveys taistelussa ei yleensä saanut olla kahden komppanian leveyttä suurempi, jolloin painopistesuunnan pataljoonan kaistan leveydeksi tuli n. 1000 m. Ryhmityksen syvyyden tuli olla n. 1500 m. Kaistojen leveyttä määrättäessä oli kuitenkin huomioitava maasto sekä konekiväärien ja tykistön tukemismahdollisuudet.²²

Hyökkäyksellä oli oltava painopiste, joka aikaansaatiin keskittämällä kaikki voimat arvioituun taistelun ratkaisupaikkaan. Pataljoonan painopiste muodostettiin keskittämällä raskaiden aseiden tulta, kaventamalla komppanioiden hyökkäyskaistoja ja tihentämällä elävän voiman ryhmitystä. Hyökkäyksen aikana painopistettä voitiin muuttaa mm raskaiden aseiden ryhmitysmuutoksilla ja reservin käytöllä.²³

Komentaja määräsi reservinsä koon, sijoituksen ja käytön tarkoituksenmukaisella tavalla. Reservi oli pyrittävä säilyttämään mahdollisimman taistelukykyisenä ratkaisuhetkeen saakka. Hyökkäyksessä reservin pääasiallisimmat käyttötarpeet olivat sisäänmurron laajentaminen ja hyökkäyksen jatkaminen läpimurtoon ja takaa-ajoon. Lisäksi reserviä oli valmistauduttava käyttämään suuria tappioita kärsineen taisteluosan vahventamiseen jo hyökkäyksen alkuvaiheessa.²⁴

Tiedustelulla oli jatkuvasti täydennettävä vihollisesta ja hyökkäysmaastosta saatuja tietoja. Tiedustelu järjestettiin esikuntakomppanian tiedustelu- ja tähystyselimien sekä kiväärikompanioista muodostettujen tilapäisten tiedustelupartioiden avulla. Partioinnin lisäksi tiedustelua varten oli keskeisiin maastonkohtiin perustettava kiinteitä tähystyspaikkoja. Tarpeen vaatiessa tiedustelu- ja varmistuselimien tuli jo ennen varsinaista hyökkäystä vallata etumaastosta pataljoonan toiminnalle tärkeitä maastonkohtia sekä tähystys- ja tulenjohtopaikkoja.²⁵ /

Komentaja johti hyökkäystä mahdollisimman edestä. Etenemisen ja tulitaistelun aikana hän seurasi taistelun kehittymistä säännöstellen tulikannan, tykistön ja reservin toimintaa ja pyrkien selvittämään edullisimman sisäänmurtokohdan. Sisäänmurron tapahduttua komentaja järjesti tulikannan aseiden eteenpäin siirtymisen ja suuntasi reservin laajentamaan saavutettua menestystä. Vihollisen väistyttyä komentaja suuntaasi käytettävissään olevat voimat syvemmälle tärkeiden maastonkohtien valtaamiseksi.²⁶

2.1.2.2 Tuli on puolustuksen perustekijä

Puolustustaistelu oli luonteeltaan torjuvaa. Pataljoonan oli pidettävä asemansa viimeiseen mieheen ja vallattava menetetty asema tai sen osa takaisin vastaiskuin ja -hyökkäyksin.²⁷

Pataljoonan puolustusasema (Liite 1) käsitti etuvartioasemat, eteen työnnettyjä tukikohtia sekä toisiinsa liittyvistä ja syvyyteen porrastetuista tukikohdista ja erillisistä pesäkkeistä muodostuvan päävastarinta-aseman. Etuvartioasemiin kuului varsinaiset taisteluasemat sekä näiden edessä olevat valvontalinjat. Päävastarinta-aseman etureuna muodosti pääpuolustuslinjan ja takareuna reservin vastaiskujen tueksi tarkoitettun tukilinjan. Lisäksi päävastarinta-aseman sisällä oli syvyyssuuntaisia sulkulinjoja vihollisen murron rajoittamisen ja vastaiskujen suuntaamisen mahdollistamiseksi. Taistelun päättyessä oli pääpuolustuslinjan oltava pataljoonan hallussa.²⁸

Komppanian puolustuslohkon leveyden tuli olla n. 800 m, jolloin painopistesuunnan pataljoonan lohkon leveys oli n. 1500 m. Mikäli konetuliaseita oli vähän, oli etulinjan elävän voiman ryhmitystä tihennettävä.²⁹

Puolustuksen tärkein perustekijä oli tuli. Konekivääreillä muodostettiin pääpuolustuslinjan edessä olevalle päätulivyöhykkeelle aukoton, tiheä ja syvä tuliverkko. Konekiväärit alistettiin etulinjan komppanioille tai pidettiin komentajan välittömässä johdossa, mikäli edellytykset yhtenäiselle tu-

len johtamiselle olivat olemassa. Aseet oli aina pyrittävä sijoittamaan sivusta- ja ristituliasemiin, ja niille oli määrättävä myös vastavalmistelutehtäviä. Konekiväärien tuliverkkoa täydennettiin pikakivääreillä ja kranaatinheittimillä. Tykistöä käytettiin puolustuksessa vastavalmistelu- ja torjunta-ammuntoihin.³⁰

Pataljoonan puolustuksen painopiste muodostettiin vahventamalla uhanalaisimman suunnan tulta ja sijoittamalla reservi uhatuimman lohkon taakse siten, että se kykeni tukemaan etumaisten osien torjuntataistelua. Reserviä oli valmistauduttava käyttämään ensisijaisesti vastaiskuihin. Tarvittaessa reserviä oli käytettävä myös murtumassa olevan pääpuolustuslinjan vahventamiseen.³¹

Komentajan ja päälliköiden oli henkilökohtaisella tiedustelulla pyrittävä selvittämään vihollisen todennäköiset hyökkäyssuunnat ja omat puolustusmahdollisuudet. Pataljoonan komentopaikka tuli valita siten, että sieltä oli hyvät yhteydet sekä ylä- että alajohtoportaisiin. Tarvittaessa komentaja siirtyi johtamaan taistelua ratkaisupaikkaan, jossa hänen henkilökohtaista vaikutustaan tarvittiin.³²

2.1.2 Pataljoonan kokoonpano vuonna 1940

Talvisodassa käytössä ollut pataljoonan kokoonpano pohjautui vuoden 1931 määrävahvuuteen (Liite 2). Pataljoonaan kuului esikunta, esikuntakomppania, kolme kiväärikomppaniaa ja konekiväärikomppania. Pataljoonan vahvuus oli 845 miestä.³³

Talvisodan pataljoonan kokoonpanon pahimmat heikkoudet olivat olleet orgaanisen epäsuoran tulen ja panssarintorjuntavoiman puute³⁴. Vähillä panssarintorjuntatykeillä ja tilapäisvälineillä ei oltu pystytty tehokkaasti estämään vihollisen panssarivaunujen toimintaa puolustusasemassa. Kun viestiyhteydet rykmentin tai divisioonan tuliyksiköihin olivat ajoittain katkenneet, oli hyökkäyksiä ja torjuntataisteluja voitu usein tukea ainoastaan konekivääreillä.³⁵_/

Talvisodan jälkeen pataljoonan kokoonpanoa muutettiin. Jatkosodan alkaessa oli voimassa vuoden 1940 kokoonpano (Liite 3), joka oli varsinkin panssarintorjunnan ja epäsuoran tulen osalta aikaisempaa tulivoimaisempi. Pataljoonan esikunta ja esikuntakomppania muodostivat yhden hallinnollisen kokonaisuuden. Pataljoonan tiedustelukyky lisääntyi, kun esikuntaan lisättiin jääkärijoukkue tiedustelu- ja varmistustehtäviä varten. Pataljoona sai kranaatinheitinjoukkueen, johon kuului kolme 81 mm kranaatinheitintä. Kiväärikomppaniaan lisättiin panssarinlähitorjuntaryhmä aseistuksenaan aluksi neljä 8 mm:n ja myöhemmin kaksi 20 mm:n panssarintorjuntakivääriä. Konekiväärikomppaniaan lisättiin panssarintorjuntajoukkue aseistuksenaan neljä 20 mm:n panssarintorjuntakivääriä. Kiväärijoukkueessa ryhmä oli pienin yksikkö entisen puolijoukkueen sijaan. Joukkue muodostui neljästä kivääri-ryhmästä, joiden aseistuksena kiväärien lisäksi oli yksi konepistooli ja yksi pikakivääri. Pataljoonan vahvuus oli 986 miestä. Kokoonpano vahvistettiin käyttöön otettavaksi 31.7.1940.³⁶

2.1.3 Pataljoonan suorituskyky mahdollistaa taktiikan toteuttamisen

2.1.3.1 Aseita ja ampumatarvikkeita on riittävästi

Pataljoonien materiaalitilanne oli jatkosodan alkaessa huomattavasti talvisodan aikaa parempi. Kivääreitä sekä pika- ja konekivääreitä oli täysi määrävahvuus. Suojajoukkopataljoonille oli määrävahvuinen konepistooliaseistus ja muillekin pataljoonille noin puolet siitä. Kevyitä kranaatinheitimiä oli yli määrävahvuuden. Panssarintorjuntatykkeitä oli lähes määrävahvuus, mutta panssarintorjuntakiväärien määrävahvuudesta puuttui noin puolet.³⁷

Pataljoonilla oli lähes täysi määrävahvuus kiväärin patruunoita, sen sijaan konepistoolin patruunoista oli pulaa, johtuen aseiden määrän nopeasta lisääntymisestä. Kevyiden heittimien ja panssarintorjuntatykkien ampumatarvikkeita oli noin puolet arvioidusta tarpeesta. Panssarintorjuntakivääri-

en ampumatarvikkeista puuttui kaksi kolmasosaa. Vaatetusmateriaali oli määrävahvuinen. Lääkintä-, pioneeri- ja kuljetusvälineitä oli jokseenkin riittävästi. Ehkä eniten puutteita oli edelleenkin viestimateriaalissa. Kenttäkaapelia ei ollut riittävästi. Rykmentti- ja pataljoonaradioita oli vain noin puolet määrävahvuudesta, mikä vaikeutti pataljoonan johtamista ja tukemista epäsuoralla tulella. Kokonaisuudessaan pataljoonien materiaalitilannetta voidaan kuitenkin pitää suhteellisen hyvänä.³⁸

2.1.3.2 Koulutustasokin on parempi kuin talvisodassa

Talvisodassa pataljoonan komentajina toimineiden upseereiden koulutustaso oli varsin kirjava. Komentajat olivat keski-ikältään n. 40-vuotiaita. Heistä 44 % oli peruskoulutukseen kadettiupseereita, 30 % jääkäriupseereita ja 26 % jonkin muun koulutuksen saaneita. Vain alle puolet komentajista (46 %) oli käynyt jonkin peruskoulutusta täydentävän jatkokurssin, joita olivat Taistelukoulun komppanianpäällikkö-/kapteenikurssi ja majurikurssi, Sotakorkeakoulun komentajakurssit sekä Suojeluskuntain Päälystökoulun komentajakurssit. Koulutuksen vähäisyydestä ja kirjavuudesta johtuen talvisodan pataljoonien komentajien muodollinen pätevyys tehtäviinsä ei ollut parasta mahdollista tasoa.³⁹

Myös joukkojen koulutus oli ennen talvisotaa jäänyt monelta osin puutteelliseksi. Talvisodassa todettiin joukkojen taistelutaidossa olevan puutteita mm tiedustelu- ja pimeätoiminnassa, maastonmukaisten liikkumis- ja ryhmittymismuotojen sekä kenttätyövälineiden käytössä. Ennen talvisotaa oli koko itsenäisyyden aikana pidetty vain kaksi sotaharjoitusta, talvella 1937 ja kesällä 1939, joten sen enempää joukot kuin johtajatkään eivät omanneet kokemusta suurten joukkojen toiminnasta eikä aselajien välisestä yhteistoiminnasta.⁴⁰

Jatkosodan alkaessa tilanne oli parempi. Jääkäriupseereiden siirryttyä ylempiin tehtäviin oli pataljoonankomentajien keski-ikä (39 vuotta) nuorentunut. Yli puolet (60 %) komentajatehtävään asetetuista oli kadettiupseereita. Heistä 60-

65 % oli jatkokoulutettuja ja yli puolet (n. 60 %) oli toiminut komentajatehtävissä talvisodassa⁴¹.

Talvisodassa joukot olivat saaneet sotakokemusta. Sodan jälkeen myös joukkojen koulutusta oli tehostettu. Mieskohtaisten taitojen kouluttamisen ohella oli järjestetty pataljoonaharjoituksia, joissa oli harjoitettu sekä joukkoja että johtajia. Kesään 1941 mennessä oli järjestetty n. 200 kertausharjoitusta, joissa oli koulutettu n. 40 000 reserviläistä. Sotaharjoitusten lisäksi armeijakunnat olivat pitäneet upseeristolleen karttaharjoituksia⁴². Voidaan siis sanoa, että pataljoonien koulutukselliset edellytykset toteuttaa olemassa olevaa taktiikkaa olivat merkittävästi talvisotaa paremmat.⁴³

2.2 Taktiikan kehittämispyrkimykset jatkosodan aikana

2.2.1 Pataljoonan kokoonpanosta keskustellaan

Jatkosodan kuluessa todettiin tarve kehittää pataljoonan kokoonpanoa vastaamaan paremmin taktiikan vaatimuksia.⁴⁴ Keskustelua käytiin erityisesti pataljoonan komppanioiden ja joukkueiden määrästä sekä konekiväärien sijoituksesta kokoonpanossa. Olemassaolevaa kokoonpanoa arvostelevien mielestä kiväärikomppanioita olisi pitänyt olla kolmen sijasta neljä ja niiden olisi pitänyt olla kolmijoukkueisia. Kolmi-komppaniaisessa kokoonpanossa komentajalle ei jäänyt taistelussa kunnollista reserviä, etenkin jos osia pataljoonasta oli asetettu erillistehtäviin. Nelijoukkueiset komppaniat oli etenkin hyökkäysvaiheessa todettu raskasliikkeisiksi. Konekiväärikomppania jäi useimmiten vain hallinnolliseksi yksiköksi, kun sen joukkueet alistettiin kiväärikomppanioille. Tästä syystä esitettiin, että konekiväärijoukkueet tulisi pysyvästi alistaa kiväärikomppanioille. Muutosta vastustavien mielestä konekiväärijoukkueiden pysyvä liittäminen kiväärikomppanioihin hidasti liikkuvuutta etenkin toimittaessa tiestön ulkopuolella.⁴⁵

Kesäkuussa 1943 Päämajan koulutusosasto käynnisti kyselyn,

jonka mukaan "oli ryhdyttävä kokoamis- ja tutkimustyöhön pataljoonan aseistuksen, varustuksen ja organisaation yksityiskohtaiseksi selvittämiseksi". Koulutusosaston päällikkö, eversti Eino Virkki, laati kyselyn pohjaksi esityksen uudeksi pataljoonan kokoonpanoksi. Kiväärikomppanioiden ja joukkueiden määrän osalta Virkin ehdotus noudatti olemassa olevaa kokoonpanoa. Pataljoonassa oli kolme nelijoukkueista kiväärikomppaniaa ja raskas komppania. Kiväärikomppanioita olisi Virkin mielestä tarvittu neljä, mutta niukat miehistövarat eivät mahdollistaneet neljännen komppanian perustamista. Konekiväärikomppaniaa ei ollut, vaan konekivääriryhmät oli liitetty kiväärijoukkueisiin. Virkin mielestä pataljoonalla tuli olla orgaanisena kaikki taistelussa tarvittavat aseet. Tämän vuoksi kokoonpanoon kuului raskas komppania, jossa olivat mm tykki-, panssarintorjunta- ja kevyt kranaatinheitinjoukkueet. Pataljoonan esikuntaan kuului pioneeriryhmä.⁴⁶

Kenraali Woldemar Hägglund laati kyselyn tuloksista yhteenvedon helmikuun alussa 1944. Kaikista kyselyyn vastanneista 78 komentajasta pääosa (66) ja pataljoonankomentajista (41) lähes kaikki (37) kannattivat olemassaolevaa, kolmijakoista pataljoonaa. Konekiväärikomppanian säilyttämistä omana yksikkönä halusi n. puolet (37) ja kiväärikomppanioiden säilyttämistä nelijoukkueisina n. kolme neljäsosaa komentajista (59). Enemmistö piti pioneeriryhmää tarpeellisena. Tykistöaseiden liittämistä pataljoonaan ei pidetty hyvänä ratkaisuna, mutta komppanioihin toivottiin pienoishieittämiä. Raskaan konekiväärin tilalle toivottiin kevyempää tukiasetta, joka ei hidastaisi jalkaväen liikkuvuutta.⁴⁷

Yhteenvetona voidaan todeta, etteivät eversti Virkin kyselyyn vastanneet komentajat juurikaan halunneet muuttaa pataljoonan kokoonpanoa kesällä 1943. Mitä ilmeisimmin komentajat pelkäsivät täydennysten puutteesta kärsivien komppanioidensa kutistuvan taisteluelvottomiksi, mikäli ne muutettaisiin kolmijoukkueisiksi. Myöskin sotatilanteella saattoi olla vaikutuksensa mielipiteisiin. Hyökkäysvaiheen aikaiset vaikeudet eivät enää olleet ajankohtaisia ja toisaalta asemasodan vakiintuneissa olosuhteissa ehkä vierastet-

tiinkin muutosten tekemistä kokoonpanoihin.⁴⁸

Maaliskuussa 1944 yhtymille lähetettiin lausuntoa varten majuri Veikko Koppisen laatima kokoonpanoehdotus, jota monessa suhteessa voidaan pitää varsin omaperäisenä. Pataljoonan taisteluvoima muodostui kolmesta "iskukomppaniasta", jääkärikomppaniasta ja kevyestä kranaatinheitinjoukkueesta. Iskukomppaniat olivat jokseenkin olemassa olevien kiväärikompanioiden kaltaisia. Jääkärijoukkueesta, iskupioneerijoukkueesta ja kahdesta panssarijääkärijoukkueesta koostuva jääkärikomppania oli eräänlainen erikoisjoukko. Hyökkäyksessä se toimi "syöksykompaniana" tai tiedustelu- ja varmistustehtävissä ja puolustuksessa sitä käytettiin vastaiskuihin ja väkivaltaiseen tiedusteluun.⁴⁹

Pataljoonan raskaiden aseiden kuljetusta ja kunnossapitoa varten kokoonpanoon kuului aseosasto, joka muodostui komento-, konekivääri-, kranaatinheitin-, panssarintorjunta- ja ampumatarvikeryhmistä. Aseosasto jakoi yksiköille kulloisenkin tilanteen ja tehtävän edellyttämän raskaan aseistuksen ja kokosi aseet taas johtoonsa, kun yksikkö oli suorittanut tehtävänsä. Pataljoonan vahvuus oli 1017 miestä.⁵⁰

Kokoonpanoehdotuksensa perustelussa Koppinen toteaa pataljoonan olevan neljän iskukykyisen komppanian ansiosta entistä toimintakykyisempi. Jääkärikomppanian avulla se kykeni entistä monipuolisempiin tehtäviin. Aseosaston avulla voitiin joustavasti muuttaa komppanioiden aseistusta. Kun komppaniat tarvitsivat tulivoimaa, niille voitiin jakaa lisää raskaita aseita. Kun tarvittiin liikkuvuutta, voitiin aseistusta keventää.⁵¹

Kyselyyn vastanneista 60 komentajasta pääosa piti ehdotusta oikeansuuntaisena ja sotakokemuksiin pohjautuvana. Yli puolet komentajista (37) piti ehdotuksen pahimpana puutteena aseosaston kokoonpanoa. Komentajat epäilivät sen kykyä kuljettaa ja huoltaa alaisuuteensa kuuluvia aseita. Osa komentajista (16) pelkäsi, ettei taistelutilanteessa ehditä kyllin nopeasti siirtää raskaita aseita aseosastosta etulinjaan. Komentajista kolmannes (26) piti esitystä huonona kou-

lutuksellisista syistä, koska heidän mielestään miehiä oli rintamaoloissa mahdotonta kouluttaa hallitsemaan kaikkia organisaatioon kuuluvia aseita ja tehtäviä. Aseita epäiltiin katoavan, kun ne eivät olleet komppanioiden omalla vastuulla.⁵²

Koppisen organisaatiokyselyn vastauksista heijastuu käsitys, etteivät komentajat enää pitäneet olemassaolevaa pataljoonan kokoonpanoa parhaana mahdollisena. Puna-armeijan tiedettiin kehittäneen taktiikkaansa ja ehkä siksi komentajien mielessä oli epäily oman järjestelmän tehokkuudesta. Koppisen ehdotus oli kuitenkin niin paljon totutusta poikkeava, että sitä ei haluttu ottaa käyttöön ilman perusteellisia kokeiluja.⁵³

Jatkosodan aikana pataljoonan kokoonpanoon tehtiin siis vain pienenhöjä tarkennuksia. Jääkäriryhmän miesmäärä pieneni yhdeksään. Konepistoolien määrä kivääriryhmissä lisättiin kolmeksi. Kevyen kranaatinheitinjoukkueen kokoonpanoa tarkennettiin. Sodan loppuvaiheessa 1944 panssarintorjuntaosastot varustettiin uusilla aseilla ja niiden kokoonpanoa tarkennettiin. Pataljoonan vahvuus kasvoi 1022 mieheen.⁵⁴

2.2.2 Sotakokemusten kokoamisen tavoitteena on ohjesääntöjen uusiminen

Heti jatkosodan alettua ryhdyttiin jälleen kokoamaan sotakokemuksia. Yleisesikunnan päällikkö allekirjoitti jo 27.6.1941 käskyn, jossa velvoitettiin armeijakunnat (vastaavat) lähettämään sotakokemuksistaan kertyneen aineiston Päämajaan, "jotta jo heti sodan alussakin saadut kokemukset ja havainnot voitaisiin tuoreina ja ilman ajanhukkaa saattaa kaikkien joukkojen tietoon niiden taistelu- ym toiminnassa huomioonotettavaksi".⁵⁵

Kokemusten perusteella Päämaja ryhtyi julkaisemaan katsauksia "Taktillisia- ym tietoja vihollisesta". Katsauksia julkaistiin 10.7.1941-18.9.1944 välisenä aikana yhteensä 86 kappaletta. Omien kokemusten lisäksi katsauksissa käsiteltiin myös saksalaisten kokemuksia itärintamalta. Nimensä

mukaisesti katsauksissa käsiteltiin pääosin vihollisen toimintaa. Omien joukkojen kokemuksissa käsiteltiin lähinnä taisteluvälineiden käyttöä ja muuta taistelutekniikkaa.⁵⁶

Varsinainen ohjesääntötyö oli pysähdyksissä. Marraskuussa 1943 ohjesääntökomitean puheenjohtaja kenraaliluutnantti Hugo Österman esitti ohjesääntötyön käynnistämistä uuden jalkaväen ohjesäännön laatimiseksi. Maaliskuussa 1944 Sotakoulutuksen Ylitarkastajan Esikunta antoi käskyn sotakokemusten kokoamisesta siten, että "saadun aineiston pohjalta voitaisiin laatia yleiskatsaus koko puolustusvoimiemme kehittämistarpeesta ja sen jälkeen saada aikaan ajanmukainen ohjesääntökirjallisuus". Pataljoonan osalta haettiin erityisesti kokemuksia ja mielipiteitä kokoonpanosta, aseistuksesta, huollosta sekä yhteistoiminnasta eri aselajien kanssa.⁵⁷

Jatkosodan aikana ohjesääntötyötä ei ehditty aloittaa, vaan se käynnistyi vasta sodan päättyttyä. Vuoden 1944 lopussa (31.12.) määrättiin uusi ohjesääntötoimikunta, jonka puheenjohtajana jatkoi kenraaliluutnantti Hugo Österman. Jäseniksi määrättiin eversti Martti Vihma ja everstiluutnantti Erkki Tara. Tammikuussa 1945 toimikunta ryhtyi hakemaan ohjesääntöjen kirjoittajiksi "halukkaita ja sopivia upseereita", jotka nimettiin tehtäviinsä maaliskuun alussa. Kenttäohjesäännön kirjoittajiksi nimettiin eversti Valo Nihtilä ja everstiluutnantti Usko Haahti. Jalkaväen ohjesääntö II₁:n ja II₂:n kirjoittajiksi nimettiin kenraalimajuri Niilo Hersalo, everstiluutnantti Urho Reunanen sekä majuri Mikko Sisto.⁵⁸

Sotakokemusaineistoa ei vieläkään katsottu olevan riittävästi ohjesääntöjen laatimiseksi. Maaliskuussa 1945 Pääesikunta antoi jälleen käskyn sotakokemusten kokoamisesta. Siinä todettiin tähänastisen aineiston painottuvan liiaksi sodan alkupuolelle ja olevan liian "tuoreeltaan kirjoitettua" olakseen kyllin yleistämiskelpoista. Nyt haluttiin aineistoa myös sodan loppuvaiheen ja varsinkin suurhyökkäyksen torjunnasta saaduista kokemuksista. Sotilaslääneissä "tuli määrätä työn suorittajaksi mahdollisimman kokenut ja arvostelukykyinen henkilö tai toimikunta tehtävänään kerätä tiedot niiltä, jotka niitä omakohtaisesti ovat saaneet".⁵⁹ /

Sotakokemusten kartoittamiseksi ryhdyttiin keväällä 1945 järjestämään myöskin varuskunnallisia upseerikeskustelutilaisuuksia, joiden aiheet oli määritetty koulutusta ja ohjesääntötyötä palvelevaksi. Keskustelutilaisuudet koostuivat alustuksesta ja sen jälkeisestä keskustelusta, jossa sotakokemusta omaavat upseerit pohtivat taktillisia kysymyksiä. Pääesikunnan koulutusosasto kokosi ja jakoi upseerikeskustelujen alustukset ja pöytäkirjat sotilaslääniä komentajille, sotakoulujen johtajille ja yhtymien koulutusupseereille.⁶⁰

Samaan aikaan ohjesääntötyö edistyi siten, että uuden Jalkaväen ohjesäännön alustava sisällysluettelo valmistui ohjesääntötoimikunnan tarkastettavaksi toukokuussa 1945. Sen mukaan jalkaväkipataljoonan taistelua oli tarkoitus käsitellä tulevan ohjesäännön VI osassa. Suunniteltuja lukuja olivat mm hyökkäys-, puolustus- ja viivytystaistelu, takaa-ajo, taistelun keskeyttäminen ja vetäytyminen.⁶¹

2.3 Sotakokemusten opetuksia pataljoonan taktiikalle

2.3.1 Havaintoja neuvostojoukkojen taktiikasta

Talvisodassa puna-armeijan taktiikka oli perustunut väliaikaiseen ohjesääntöön "Työläisten ja talonpoikien puna-armeijan kenttäohjesääntö vuodelta 1936" (PU 36), jolla oli kumottu vastaava Kenttäohjesääntö vuodelta 1929⁶².

Jo talvisodan alussa venäläiset olivat havainneet taktiikkansa olevan kaavamaisista ja perustuvan liiaksi joukkojen ja materiaalin massamaiseen käyttöön. Divisioonat ja rykmentit olivat hyökänneet massoina porras toisensa jälkeen, huomioimatta lainkaan edellisen portaan hyökkäyksen tuloksia. Joukkojen ja johtajien koulutustaso oli ollut huono. Yhteistoiminta jalkaväen, tykistön, panssarivaunujen ja ilmavoimien välillä ei ollut onnistunut. Vuoden 1939 lopussa oli todettu, ettei Kenttäohjesäännön taktiikka vastannut Suomen oloja. Kevään 1940 suurhyökkäystä varten Kannakselle keskitehtyille lisäjoukoille laadittiinkin yksityiskohtaiset koulutusohjeet taistelusta suomalaisia vastaan⁶³. Vuosina 1940-

1941 armeijassa tehtiin uudistuksia, joiden tavoitteena oli koulutustason, tulivoiman ja liikkuvuuden parantaminen. Jatkosodan alkaessa uudistukset olivat vielä kesken.⁶⁴

Marraskuussa 1942 vahvistettiin käyttöön uusi Kenttäohjesääntö, jolla kumottiin aiemmat kenttäohjesäännöt "vanhentuneina ja useilta olennaisilta osiltaan ilmeisen virheellisinä". Olennaisin ero vuoden 1936 Kenttäohjesääntöön oli uusien taisteluryhmitysten käyttöönotto. Joukkojen jakaminen iskuryhmään (varsinainen päähyökkäys) ja sitovaan ryhmään (sivusuunnan tukeva hyökkäys) kiellettiin. Divisioonaa ja sitä pienempiä joukkoja ei saanut porrastaa perätysten syvyysuuntaan, vaan niiden kaikki voima oli keskitettävä kokonaan ja yhtä aikaa iskuun painopistesuunnassa. Porrastusta käytettiin vasta armeijakuntatasolla muodostamalla 10-20 km:n päähän etulinjasta useita divisioonaa käsittävä toinen porras. Jalkaväen tyypillisimpänä hyökkäystapana pidettiin rintamasuunnassa suoritettua läpimurtohyökkäystä. Jalkaväen hyökkäystä tuettiin ratkaisukohtaan keskitetyllä tykistö- ja lentohyökkäyksen sekä panssarivaunujen massatulella.⁶⁵

Uuden hyökkäystaktiikan keskeisimpänä pyrkimyksenä oli kaiken mahdollisen tulen, panssarivaunujen ja jalkaväen iskuvoiman keskittäminen leveydeltään rajoitettuun painopisteeseen, johon pyrittiin tekemään sisäänmurto. Murtoaukkoon syötettiin nopeasti lisäjoukkoja, joiden tehtävänä oli sisäänmurtokohdan hallussapito ja puolustajan vastaiskua suorittavien reservien sitominen taisteluun. Kun puolustaja oli käyttänyt reservinsä tuloksettomiin vastahyökkäyksiin, laajennettiin sisäänmurtoa ja tuotiin tykistö lähemmäksi etulinjaa hyökkäyksen jatkamista varten. Seuraavassa vaiheessa aloitettiin läpimurto, jossa panssari- ja moottoroidut joukot pyrkivät nopeasti tunkeutumaan mahdollisimman syvälle vastustajan selustaan. Vastustajan tykistö, mahdolliset taemmat reservit sekä johtamispaikat ja -yhteydet pidettiin koko ajan lamautettuna tykistön ja ilmavoimien tulella.⁶⁶

Täysin tarkkaa selvyyttä ei ole olemassa siitä, miten puna-armeijan joukot ehtivät 1943-1944 aikana omaksua uuden Kenttäohjesäännön mukaisen taktiikan. Kesän 1944 yleishyökkäys

antaa kuitenkin vahvat viitteet siitä, että ainakin tärkeimmät joukot ja johtajat oli koulutettu sen mukaisesti. Hyvänä osoituksena siitä oli neuvostojoukkojen suurhyökkäys Valkeasaassa kesäkuussa 1944.⁶⁷

Suurhyökkäyksen painopiste Karjalan kannaksella oli IV Armeijakunnan 10.Divisioonan n. 12 km leveällä lohkolla, jota puolustivat JR 1 (n. 4 km), JR 58 (n. 6 km) ja ErP 20. Kummallakin rykmentillä oli etulinjassa kaksi pataljoonaa noin 2-2,5 km leveillä lohkoilla. Noin 4 km etulinjan takana olivat rykmenttien reservipataljoonat, jotka samalla toimivat myös divisioonan reservinä. Etulinjan pataljoonilla oli reserveinä vajaan komppaniat. JR 1:lle alistettu panssarintorjuntatykkikomppania oli ryhmitetty pääosin etulinjaan. Rykmentin taistelua kyettiin tukemaan yhteensä 10 patteristolla. (JR 1:n ryhmitys Valkeasaassa on esitetty liitteessä 4).⁶⁸

Venäläiset keskittivät 10.Divisioonan lohkoa vastaan 21.Armeijan kaksi armeijakuntaa, joista JR 1:n lohkoilla hyökkäsi 30.Kaartin Armeijakunta. Siihen kuului mm kolme divisioonaa, yli 100 panssarivaunua ja yli 200 tykkiä ja kranaatinheitintä kutakin rintamakilometriä kohti.⁶⁹

Merkit tulevasta suurhyökkäyksestä alkoivat näkyä jo huhtikuun lopussa. Venäläisten rintamantakaiset kuljetukset, tiedustelu ja ilmatoiminta lisääntyivät. Radioliikenne etulinjassa lakkasi ja venäläiset alkoivat kaivaa rynnäkköhautoja kohti suomalaisten linjoja. Tykistöä ja panssarivaunuja keskitettiin aivan etulinjan läheisyyteen.⁷⁰

Suurhyökkäys alkoi tiedusteluhyökkäyksellä 9.6. n. klo 6. Arviolta 300 lentokoneen ja n. 40-50 patteriston tuli-iskulla murskattiin pääosa puolustajan linnoitteista. Voimakkaimmillaan tulitus kohdistui n. 6 km leveälle ja n. 2 km syväällä alueelle, jossa sen painopisteenä oli JR 1:n päävastarintasema. Päivällä ja illalla suoritetuilla paikallisilla pienten osastojen hyökkäyksillä sidottiin pataljoonien ja molempien rykmenttien reservit taisteluun etulinjassa. Varsinainen yleishyökkäys alkoi 10.6. aamulla tulivalmistelul-

la, joka ulottui etulinjasta aina 4-5 km:n syvyyteen asti. Vajaassa tunnissa venäläiset jalkaväki- ja panssarijoukot tekivät II/JR 1:n puolustukseen n. 2 km:n leveän ja n. 3 km syvän murron. Kahdessa tunnissa murtui koko JR 1:n puolustus. Kun hyökkäys saatiin 10.6 illalla armeijakunnan reservien avulla lopulta pysäytettyä, oli rintamaan tullut n. 20 km leveä ja n. 15 km syvä aukko.⁷¹

Valkeasaaren taistelu ja kesän 1944 koko suurhyökkäys osoittivat neuvostojoukkojen taktiikassa tapahtuneen huomattavaa kehitystä. Toiminnan jäykkyyttä ja kaavamaisuutta oli vähennetty. Aselajien yhteistoiminta oli parantunut merkittävästi. Tykistöaseen teho oli kasvanut keskitetyn käytön ja uusien ampumamenetelmien myötä. Ilmavoimia oli opittu käyttämään tehokkaasti maataistelujen tukemiseen. Panssarivoimia oli kehitetty sekä itsenäisiin että jalkaväkeä tukeviin operaatioihin kykeneviksi. Divisioonien, rykmenttien ja pataljoonien miesvahvuuden pienentäminen yhdessä moottoroimisen, aseistuksen ja viestivälineiden parantumisen kanssa mahdollisti tehokkaan liikkuvan sodankäynnin.⁷²

2.3.2 Omat sotakokemukset painottuvat suurhyökkäyksen torjuntaan

2.3.2.1 Torjunta edellyttää syvyyttä ja reservejä

Jatkosodan kokemusten mukaan puolustusasema oli harvoin ollut ohjesäännön esittämän "mallin" mukainen. Etuvartioasemia ei monesti ollut lainkaan, koska hyökkäysvaiheen päättyessä pataljoonien pääpuolustuslinjaksi oli useimmiten käsketty hyökkäyksellä saavutettu maastotasa. Heikosti varustettuna etuvartioasemat olivat myös olleet helppo kohde vihollisen vanginsieppauspartioille. Etuvartioasemien vahva varustaminen taas olisi kuluttanut materiaalia ja henkilöstöä, jota eniten tarvittiin pääpuolustuslinjalla. Pataljoonan lohkon leveys oli tavallisesti n. 5-7 km (Valkeasaari n. 2-3 km). Leveillä lohkoilla miehet eivät yleensä riittäneet monen puolustuslinjan miehittämiseen. Puolustusaseman muodosti pääpuolustuslinja, joka käytännössä saattoi olla

vain yksi yhtenäinen taisteluhautalinja. Hyökkäysvaiheen tavoitteeseen ryhmitettynä pääpuolustuslinja oli usein koko ajan vihollisen tähystyksen ja tulen alla, mistä johtuen sitäkään ei voitu linnoittaa riittävän lujaksi. Maasto oli monin paikoin puolustustaistelulle epäedullista. Reserviksi tukilinjalle riitti pahimmissa tapauksissa vain jääkärijoukkue. Nauhamainen puolustusasema murtui helposti. Reservi, jonka päätehtävänä oli menetettyjen asemien valtaaminen, sitoutui puolustusaseman aukkojen paikkaamiseen kykenemättä enää vastahyökkäyksiin.⁷³

Kesän 1944 tapahtumat osoittivat, ettei suurhyökkäystä voitu torjua yhdellä puolustuslinjalla. Koko voimaa ei pitänyt sitoa pääpuolustuslinjaan, vaan vihollinen oli torjuttava puolustusaseman syvyydessä. Pääpuolustuslinja ei saanut olla "linja", vaan "siiliaseaman" tyyppinen, toisiaan tukemaan kykenevien tukikohtien ja pesäkkeiden muodostama kokonaisuus. Pääpuolustuslinjan takainen alue syvyyteen saakka tuli varustaa ase- ja tulenjohtopesäkkeillä, taisteluhaudan pätkillä, sulutteilla ja muilla puolustuslaitteilla "lokerojärjestelmäksi", johon tukeutuen hyökkääjää voitiin kuluttaa vielä senkin jälkeen, kun etumaiset asemat oli menetetty. Puolustukseen ryhmityessä oli tarvittaessa harkittava jopa pataljoonan pääosien vetämistä taakse päin, jotta puolustusasema saataisiin etenkin panssarintorjunnan kannalta mahdollisimman edulliseen maastoon ja jotta asema voitiin linnoittaa⁷⁴. Pataljoonalla saattoi olla myös etuvarti asema, mutta niiden varustaminen ja linnoittaminen ei saanut huonontaa varsinaisen puolustusaseman varustamista.⁷⁵

Mitä leveämpi pataljoonan lohko oli, sitä enemmän korostui reservien merkitys. Pataljoona tarvitsi reservikseen jääkärijoukkueen lisäksi vähintään 1-2 kiväärijoukkuetta. Reserviä ei välttämättä tarvinnut pitää koossa, vaan se voitiin hajauttaa eri puolille lohkoa, jotta se pääsi nopeasti liikkeelle eri suuntiin. Komppanialla tuli olla ainakin joukkueen suuruinen reservi, joka oli sijoitettu komentopaikan läheisyyteen. Varsinaisen reservin lisäksi komppanialla ja pataljoonalla oli aina oltava valmius irrottaa vähemmän uhanalaisesta suunnasta iskuosastomaisia reservejä vastais-

kuihin, joilla aseisiin päässyt vihollinen lyötiin pois ennenkuin se ehti "pureutua" aseisiin. Reservien käytössä ei etumaisten asemien takaisin valtaaminen saanut olla itsetarkoitus, vaan reservin tärkein tehtävä tuli olla murtoon päässeen vihollisen lyöminen. Hyökkäyksen ohella reserviä oli valmistauduttava käyttämään myös puolustuksellisesti pataljoonan taemmilla puolustustasoilla.⁷⁶

Hyökkäyksen torjunta perustui entistä selkeämmin taktillisesti ja teknisesti tehokkaasti toteutettuun tykistön ja heittimistön tulenkäyttöön, jota täydennettiin jalkaväen tullella. Raskaan konekiväärin merkitys pääpuolustuslinjan tärkeimpänä aseena oli vähentynyt. Sitä oli hankala saada suojaan vihollisen hyökkäystä edeltäviltä tykistö- ja lentohyökkäyksiltä. Tulen alle jäädessään aseet vaurioituivat tai likaantuivat käyttökelvottomiksi, eikä niillä enää pystytty muodostamaan ohjesääntöjen mukaista aukotonta tuliverkkoa pääpuolustuslinjan eteen. Lähitaistelussa kevyt ja tulivoimainen konepistooli oli konekivääriä tehokkaampi. Etulinjan sijasta konekivääreitä tulikin entistä enemmän käyttää puolustusaseman taemmissa tukikohdissa ja pesäkkeissä puolustuksen syvyyden ja tulivoiman tehostamiseksi.⁷⁷

Tehokas tulenkäyttö edellytti jalkaväki- ja tykistöjohtajien aukotonta yhteistoimintaa ja jatkuvaa kanssakäymistä. Pataljoonan tulisuunnitelmaa laadittaessa oli erityisesti huomioitava epäsuoran tulen ja jalkaväkiaseiden tulialueiden yhteensovittaminen. Keskitetty epäsuoran tulen käyttö edellytti tykistön organisoimista tykistöryhmiksi aikaisempien tuki- ja yhteispatterien ja patteristojen sijasta. Hyökkäyksen torjunnassa tykistön tulitoiminnan tärkein osa oli vastavalmistelu. Suurhyökkäyksen tulimyrskyssä tähystetty tulenkäyttö oli usein mahdotonta, jolloin sulkutulen merkitys korostui. Tykistön sulut oli määritettävä n. 100-200 m ja heittimistön sulut n. 50-100 m päähän omasta linjasta. Epäsuoran tulen maaleja piti olla myös oman ryhmittymisen sisällä.⁷⁸

Pataljoona tarvitsi ilmatorjunta-aseita. Konekivääreillä, panssarintorjuntakivääreillä ja muilla orgaanisilla aseilla muodostetulla ilmatorjunnalla ei oltu kyetty edes häiritse-

mään vihollisen satojen lentokoneiden hyökkäystä.⁷⁹

Panssarintorjunnasta oli tullut entistä merkittävämpi osa hyökkäyksen torjuntaa. Pataljoonan puolustusaseman panssarintorjunta oli rakennettava yksityiskohtaisesti maaston ja käytettävissä olevan aseistuksen ominaispiirteet huomioiden. Etulinjaan soveltuivat parhaiten panssarinyrkit ja -kauhut, jotka keveästi liikuteltavina voitiin helposti siirtää suojaan vihollisen tulivalmistelulta. Alle 75 mm:n panssarintorjuntatykit eivät enää läpäisseet venäläisten uusia panssarivaunuja. Myöskään 75 mm:n tykit eivät soveltuneet etulinjan aseiksi, koska ne olivat hitaita ja raskasliikkeisiä. Tykit paljastuivat ja yleensä tuhoutuivat jo ennen hyökkäyksen alkua. Mikäli pataljoonan lohkolla oli panssarintorjuntatykkeitä, tuli niitä käyttää taempana todennäköisillä sisäänmurtosuunnilla luomaan panssarintorjunnalle syvyyttä. Eri puolilla pataljoonan lohkoa tuli olla panssarintorjunta-aseille useita vaihtoasemia. Paljastumisen estämiseksi aseet vietiin vaihtoasemiin vain kulloisenkin panssarivaunujen tuhoamistehtävän ajaksi. Komentajalla tuli aina olla lähitorjunta-asein ja panssarimiinoin varustettuja, rohkeimmista miehistä muodostettuja panssarintorjuntareservejä. Murron varalta lähitorjunta-aseita oli jaettava myös selustan joukoille. Puiset ja kiviset panssariesteet sekä kiinteät miinoitteet eivät yleensä kestäneet vihollisen tulivalmistelua. Sopivaan paikkaan rakennettu panssarikaivanto sen sijaan osoittautui varsin käyttökelpoiseksi esteeksi.⁸⁰

Yksiköiden taloushuollot oli edullisinta koota pataljoonan huoltokeskukseen, joka perustettiin vihollisen välittömän tulen ulottumattomiin n. 5 km päähän etulinjasta. Varsinaisen pataljoonan komentopaikalla sijaitsevan ampumatarvikkeiden jakopaikan lisäksi sopiviin maastonkohtiin tuli sijoittaa pienempiä ampumatarvikevarastoja, joista tarvikkeita voitiin nopeasti toimittaa komppanioihin. Joukkosidontapaikka tuli sijoittaa tukilinjan alueelle lujaan korsuun. Mahdollisuuksien mukaan tuli etulinjassa lisäksi olla sidontapaikka, jossa potilaita hoidettiin kunnes heidät voitiin evakuoida joukkosidontapaikalle.⁸¹ /

Torjuntataistelun johtamisen ongelmana oli luotettavien yhteyksien puuttuminen. Puhelinyhteydet eivät kestäneet vihollisen tulivalmistelua. Radioyhteydet toimivat paremmin, mutta laitteet olivat raskaita eikä niitä ollut riittävästi. Jos komentaja halusi pysyä selvillä tilanteen kehittymisestä, hänen oli siirryttävä komentopaikaltaan etulinjaan. Tällöin hänen yhteytensä ylempään johtoportaan katkesivat.⁸²

2.3.2.2 Hyökkäyksessä korostuvat voiman keskittäminen ja yllätyksellisyys

Venäläisten pääpuolustuslinja sijaitsi kesällä 1941 noin 2-3 km päässä valtakunnan rajasta. Pääpuolustuslinjaa edelsi aivan rajan pinnasta alkava 0,5-1 km syvyinen, heikosti miehitetty este- ja sulutevyöhyke. Rajavyöhykkeen taajamat ja hallitsevat maastonkohdat oli linnoitettu vahvoiksi puolustuskeskuksiksi. Varsinainen puolustusasema oli kuitenkin yleensä suhteellisen matala ja varustelultaan osittain keskeneräinen. Tärkeimpien teiden suunnissa oli linnoitettuja puolustuskeskuksia ja hallitseviin maastonkohtiin rakennettuja pesäkkeitä oli myös syvällä sisämaassa.⁸³

Suomalaiset pataljoonat toteuttivat läpimurtohyökkäyksensä venäläisten pääpuolustuslinjaa vastaan pääasiassa valmisteltuina rintamahyökkäyksinä. Pääpuolustuslinjan menettämisen jälkeen venäläisten taistelusuunnitelma perustui sitkeästi tien suunnassa viivyttävien tukikohtien taisteluun. Tällöin pataljoonien ehkä yleisimmäksi hyökkäystavaksi muodostui koukkaus- ja saarrostitaktiikka. Molemmissa hyökkäystavoissa ohjesääntöjen periaatteet osoittautuivat yleensä toteutuskelpoisiksi. Hyökkäystaktiikasta saadut kokemukset liittyivätkin yleensä enemmänkin hyökkäyksen tekniseen toteuttamiseen kuin suuriin taktillisiin kysymyksiin.⁸⁴

Läpimurtohyökkäykset venäläisten puolustusasemaan osoittivat, että valmisteltu hyökkäys ei onnistu hätiköiden ja hajanaisin voimin. Pataljoonan voimia ei saanut hajottaa liian laajalle hyökkäysalueelle. Tiedustelun perusteella oli määritettävä selkeä painopiste, johon pataljoonan koko voima

oli keskitettävä. Sisäänmurtokohta oli edullista määrittää niin kapeaksi (400-500 m), että tulikannan aseiden tehokas tulituki oli mahdollista aina murtokohdan lähietäisyydelle saakka. Sivustojen ja selustan varmistamiseen ei pitänyt kiinnittää liikaa huomiota, vaan hyökkäystä oli alkumenes-tyksen jälkeen jatkettava tavoitteeseen ennenkuin vihollisen lisäjoukot ehtivät temmata aloitteen itselleen. Sivustaan ja selustaan jäävät vihollisosastot oli jätettävä taempien joukkojen myöhemmin tuhottavaksi.⁸⁵

Saarrostus ja koukkaushyökkäyksissä menestys perustui liikkeen nopeuteen ja yllätyksellisyyteen. Yleensä hyökkäys toteutettiin ottamalla tien suunnassa vähin voimin suoritettulla sitovalla hyökkäyksellä kosketus viholliseen ja koukkamalla pataljoonan pääosilla vihollisen sivustaan tai selustaan. Etenemismuotona oli edullisinta käyttää syviä ja kapeita muotoja kuten avonelijonoa, avoparijonoa tai avojonoa. Vasta kun viholliskosketus alkoi olla ilmeinen, ryhmitettiin leveämpiin hyökkäysmuotoihin.⁸⁶

Rintamahyökkäystä ei koskaan kannattanut tehdä ilman epäsuoraa tulta. Tulivalmistelun tuli olla voimakas ja lyhyt. Se oli keskitettävä hyökkäyksen kannalta oleellisimpiin maaleihin, joita olivat mm. vihollisen etulinjan esteet, bunkkerit, tykistö, komentopaikat ja reservit.⁸⁷

Hyökkäysvaiheen alussa oli jalkaväen ja tykistön yhteistoiminnassa ollut puutteita. Tykistöjohtajat eivät aina olleet riittävän tarkasti selvillä jalkaväen toiminnasta pystyäkseen suunnittelemaan tykistön käyttöä hyökkäyksessä. Vastavasti jalkaväkijohtajat eivät olleet selvillä tykistön tulivalmistelun rakenteesta ja kestosta. Tämän seurauksena pataljoonan hyökkäykseen lähtö oli saattanut myöhästyä. Koska vihollinen oli ehtinyt suojautua, jouduttiin tulivalmistelu uusimaan useitakin kertoja, ennenkuin pataljoonan hyökkäys lopulta tuotti tulosta. Kokemukset osoittivat, että jalkaväen ja tykistön yhteistyö onnistui vain silloin, kun johtajat olivat jatkuvassa kanssakäymisessä keskenään. Jalkaväkijohdajan tuli määrittää tykistön käytölle selkeät vaatimukset.

Vastaavasti tulisuunnitelman rakenne oli kerrottava kaikille johtajille hyvissä ajoin ennen hyökkäyksen alkua.⁸⁸

Venäläiset pitivät kranaatinheittämiä suomalaisten ehkä pelätyimpänä aseena. Heittimistön tuli oli tarkkaa ja sillä oli hyvä tulenaloitus- ja tulinopeus. Pataljoonat eivät hyökkäyksen alkuvaiheessa kuitenkaan aina osanneet käyttää heittimistöään oikein. Heittimet oli usein jätetty liian taakse, jolloin niiden tulta ei saatu ajoissa käyttöön. Kun tykistönkin ammunnan valmistelu vaati oman aikansa, oli seurauksena pitkä odottaminen ja aloitteen menettäminen viholliselle. Joustava heittimistön käyttö edellyttikin etupainoista ryhmitystä. Kevyet heittimet oli aina liitettävä hyökkäyksen tulivalmisteluun. Lyhyen varmuusetäisyyden ansiosta niiden tulella voitiin tukea pataljoonan sisäänmurtoa vielä silloinkin, kun tykistön tuli oli siirrettävä taempiin maaleihin. Saarroitus- ja koukkaushyökkäyksissä kranaatinheittimistön käyttöä vaikeutti heittimien ja niiden ampumatarvikkeiden vaikea kuljetettavuus maastossa. Usein jouduttiin jättämään osa heittimistä pataljoonan kuormastoon. Näin vapautuneista miehistä muodostettiin kantajaosasto, joka kuljetti kranaatteja mukaan otetuille heittimille.⁸⁹

Linnoitetuissa asemissa oleva vihollinen oli edullisinta tuhota tarkalla suorasuuntaustulella. Tämän vuoksi tulikanta oli saatava mahdollisimman vahvaksi. Orgaanisten aseiden lisäksi siihen oli liitettävä pataljoonan käyttöön saadut raskaat aseet. Panssarintorjuntatykit ja -kiväärit olivat osoittautuneet hyviksi tulikannan suorasuuntausaseiksi vihollisen korsuja, konekivääri- ja asepesäkkeitä vastaan.⁹⁰

Reservin tuli olla niin vahva ja iskukyinen, että se pystyi laajentamaan iskevän osan sisäänmurrolla saavuttaman alkumenestyksen lopulliseksi läpimurroksi. Tavanomaisen reservin lisäksi komentajan oli valmistellussa hyökkäyksessä varattava käyttöönsä konepistoolein, käsikranaatein ja kasapanoksin varustettuja iskuryhmiä, joita voitiin käyttää tuhoamaan hyökkäyksen edistyessä kohdattuja asepesäkkeitä, taisteluhautoja ja korsuja.⁹¹ /

Tiedustelulla oli pyrittävä selvittämään edullisimmat sisäänmurtokohdat vihollisen ryhmityksessä. Tiedustelu oli aloitettava ajoissa ja niin laajalla alueella, ettei se paljastanut todellista hyökkäyssuuntaa.⁹²

Hyökkäävällä pataljoonalla oli oltava komentopaikka, jonka alaiset tiesivät ja josta oli yhteydet ylempään johtoportaan. Hyökkäystä johtaessaan komentaja ei kuitenkaan saanut sitoutua mihinkään etukäteen määrättyyn maastonkohtaan, vaan hänen oli oltava siellä, missä tilanne kulloinkin eniten vaati hänen läsnäoloaan. Joskus etulinjan läheisyyteen oli edullista perustaa taistelujohtopaikka, josta komentaja saattoi välittömällä käskyillään ja esimerkillään vaikuttaa taistelujen kulkuun. Johtamisessa puhelinyhteydet olivat osoittautuneet varmemmiksi kuin radioyhteydet, joiden käyttöä vierastettiin mm salaamisen vaatiman peitekielen vuoksi. Ennen hyökkäyksen alkua oli järjestettävä valmiit lähettiyhteydet ala- ja yläjohtoportaiden välille.⁹³

2.3.2.3 Onnistunut viivytystaistelu edellyttää suunnitelmallisuutta

Jatkosodan sotakokemukset viivytystaktiikasta ajoittuvat pääasiassa kesän 1944 vetäytymisvaiheeseen. Karjalan kannaksella pyrittiin Valkeasaaren murron jälkeen turvaamaan viivytystaistelulla edellytykset pääaseman takaisin valtaamiselle. VT-linjan (Vammelsuu-Taipale) murruttua viivytyksellä pyrittiin mahdollistamaan VKT-linjan (Viipuri-Kuparsaari-Taipale) miehittäminen. Aunuksen ja Maaselän kannaksilla käytiin viivytystaistelua, jossa pyrittiin perättäisissä puolustusasemissa taistelemalla hankkimaan ajanvoittoa ja hidastamaan vihollista. Yleensä viivytystaistelu käsitti portaittaisia siirtymisiä asemasta toiseen, torjuntataisteluja, vastahyökkäyksiä, väijytyksiä ja ylläköitä.⁹⁴

Venäläisten "takaa-ajotaktiikka" muistutti hyvin paljon suomalaisten kesällä ja syksyllä 1941 käyttämää hyökkäystaktiikkaa. Suomalaisten vetäytyvät pataljoonat pyrittiin sitomaan taisteluun tien suunnassa heikohkoilla voimilla, joita

tuettiin voimakkaalla panssarivaunujen, ilmavoimien ja tykistön tulella. Puolustajan selustaan suunnattiin maastoitse 1-3 pataljoonan vahvuinen koukkausosasto, jonka tehtävänä yleensä oli puolustajan vetäytymistien katkaiseminen.⁹⁵

Kokemukset kesän 1944 viivytystaistelusta eivät olleet kovinkaan mairittelevia. Tämän kaltaiseen taisteluun ei oltu valmistauduttu, eikä sitä myöskään oltu koulutettu joukoille. Vetäytyminen ei tapahtunut järjestelmällisesti viivyttämisen eikä toivottua ajanvoittoa juurikaan saavutettu. Mootto-roitu ja panssaroitu vihollinen liikkui omia väsyneitä joukkojamme nopeammin. Tiedustelutiedot olivat myöhässä ja ristiriitaisia. Vihollisen voimaa oli vaikea arvioida. Komentajilla ei ollut selkeää ja oikea-aikaista tilannekuvaa eikä johtaminen onnistunut. Käskyt ja toimintaohjeet myöhästyi- vät ja alaiset joutuivat tekemään omat ratkaisunsa liian lyhytjännteisesti. Komppanian päällikön oli saatava irtautumislupa komentajalta, jonka puolestaan tuli saada lupa omilta esimiehiltään. Usein komentajan irtautumispyyntöön ei suostuttu, koska hänen arviotaan vihollisen voimasta pidettiin liioiteltuna. Kun viestiyhteydet katkeilivat, pataljoona ei saanut tykistön tulta taistelunsa tueksi ratkaisevilla hetkillä. Tilanne kehittyi nopeasti kriisiksi ja yksikköjä irtautui ilman lupaa. Sivustauhkan takia oli muutkin yksiköt irrotettava.⁹⁶

Pataljoonan viivytyksen onnistuminen edellytti suunnitelmallisuutta. Alaisten oli tunnettava komentajan viivytyssuunnitelma pääpiirteisine aikatauluineen. Alaisten viivytystehtävä tuli muotoilla siten, että niille jäi toiminnanvapautta suunnitella itse tehtävänsä toteuttaminen. Kaikkien alaisten oli tiedettävä, että pataljoona kävi viivytystaistelua, sillä muuten jatkuva puolustukseen ryhmittäminen ja siitä irtautuminen vähensivät luottamusta omiin mahdollisuuksiin ja asemat saatettiin jättää jopa taistelutta.⁹⁷

Pataljoonan viivytystaistelu perustui taisteluun perättäisissä viivytyksasemissa, joita suunniteltaessa oikean maaston valinnalla oli hyvin tärkeä osa. Koska aikaa puolustusvalmisteluihin oli yleensä vähän, oli asemat valittava maastos-

ta, jossa oli luonnonesteitä ja johon oli helppo kaivautua. Viivytyksasemien välin tuli olla n. 1,5-3 km. Näin pakotettiin yhden viivytyksaseman saavuttanut vihollinen vaihtamaan tuliyksiköidensä asemia ja ryhmittämään joukkonsa uudelleen ennen uutta hyökkäystä, jolloin sen etenemisnopeus hidastui. Viivytyksasemien sijoituksessa oli pyrittävä yllätyksellisyyteen, koska vihollinen kiersi helposti kaavamaisesti ryhmitetyt asemat. Ryhmityksellä tuli olla syvyyttä. Vihollista oli kulutettava myös viivytyksasemien välialueella pienten taisteluosastojen sivustaiskuilla ja ylläköillä.⁹⁸

Viivyttävän pataljoonan oli saatava käyttöönsä kaikki mahdollinen raskaiden aseiden tulituki. Varsinkin erillisessä suunnassa taistelevalle pataljoonalle oli pyrittävä alistamaan patteristo ja ainakin yksi tulenjohtue kutakin kiväärikomppaniaa kohti. Viivytyksastistelun onnistuminen edellytti tykistön, heittimistön ja jalkaväen saumatonta yhteistoimintaa. Irtautumistilanteiden tulenkäyttö oli suunniteltava erityisen huolellisesti. Epäsuoralla tulella oli kyettävä suojaamaan jalkaväen irtautuminen, mutta samalla oli huolehdittava, etteivät tuliyksiköt jääneet vihollisen jalkoihin.⁹⁹

Reservin oli oltava iskukykyinen ja liikkuva. Tilanteiden yllättävissä vaihteluissa iskukykyinen reservi oli ainoa keino, jolla voitiin säilyttää aloite ja estää tehtävän epäonnistuminen.¹⁰⁰

Panssarintorjunnalla oli oltava syvyyttä. Hankalasti liikuttavat tykkiaseet soveltuivat parhaiten viivytyksaseman panssarintorjuntaan. Viivytyksasemien välialueille oli ryhmitettävä kevyillä lähitorjunta-aseilla varustettuja panssarintorjuntapartioita, jotka tuhosivat läpimurtoon pyrkivät panssarivaunut. Panssarimiinoittaminen ja suluttaminen oli suunniteltava huolella, jottei niillä aiheutettu tappioita omille irtautuville joukoille.¹⁰¹

Viivytyks edellytti tehokasta maasto- ja vihollistiedustelua. Omat sivustat oli aina suojattava tähytyksellä ja partioinnilla. Viivytyksasemien lisäksi myös irtautumisreitit oli

aina tiedusteltava etukäteen. Näin mahdollistettiin yksiköiden kuormastojen ja raskaiden aseiden irtautuminen ilman kalustomenetyksiä. Seuraavaan viivytysasemaan oli hyvissä ajoin lähetettävä pystyvän upseerin johdolla 1-2 kiväärijoukkuetta, muutamia konekiväärejä, heittämiä ja suorasuuntaustykkejä. Osaston tehtävänä oli valmistella viivytysaseman tulenkäyttö ja vastaanottaa vetäytyvät komppaniat.¹⁰²

Viivyttävää pataljoonaa oli johdettava edestä. Edestä johtaessaan komentaja pystyi antamaan alaisilleen nopeasti uusia käskyjä silloinkin, kun viestiyhteydet eivät toimineet. Komentajan oli hyvä varata avukseen lähettiupseereita irtautuvien yksiköiden johtamista varten. Alaisten oli aina tiedettävä komentajan paikka viivytyksen eri vaiheissa. Viestiyhteyksien runko muodostettiin puhelinyhteyksistä ja sitä täydennettiin radioilla.¹⁰³

2.4 Johtopäätöksiä

Pataljoonan kokoonpano ja varustus olivat jatkosodan alkaessa huomattavasti tarkoituksenmukaisemmat kuin mitä ne olivat olleet talvisodan aikaan. Myös joukkojen koulutustasoa voidaan sotakokemuksen ja tehostetun koulutuksen ansiosta pitää melko hyvänä. Sen sijaan taktiikassa ei ollut talvisodan jälkeen tapahtunut yhtä merkittävää kehitystä, ainakaan jos kehityksen mittarina pidetään uusien taktillisten ohjesääntöjen aikaansaamista. Kolmen kuukauden sota ja sen jälkeinen vajaan puolentoista vuoden rauhankausi olivat mitä ilmeisimmin olleet liian lyhyitä ajanjaksoja uusien taktillisten näkemysten muodostamiseksi. Uuteen sotaan lähdettiin vanhalla taktiikalla.

Yli kolme vuotta kestäneen jatkosodan aikanakaan ei voida todeta tapahtuneen merkittävää taktiikan kehittymistä. Sodan aikana johtajien henkilökohtaiset kokemukset karttuivat ja taktillinen taito sitä kautta varmasti kehittyi, mutta taktiikan periaatteiden uudistamiseen kokemuksia vastaavaksi ei päästy. Sotakokemuksia kyllä kerättiin useampaan otteeseen ja osa niistä pystyttiin hyödyntämäänkin nopeasti joukoille

jaettujen taktillisten oppaiden ja katsausten muodossa. Kokoonpanojen tarkoituksenmukaisuutta pohdittiin ja eri tavoilla laadittiin erilaisia ehdotelmia niiden kehittämiseksi. Myös ohjesääntötyö taktillisten periaatteiden uudistamiseksi yritettiin käynnistää. Lopputulos kuitenkin oli, että vielä sodan päättyessäkin virallisina taktillisina ohjesääntöinä käytettiin n. 15 vuotta vanhoja Kenttäohjesääntöjä ja n. 12 vuotta vanhaa Jalkaväen ohjesääntöä.

Jatkosodan alkuvaiheessa ohjesääntöjen vanhahtavuudesta ei vielä ollut kovinkaan suurta haittaa. Ohjesääntöjen esittämät hyökkäysperiaatteet olivat käyttökelpoisia ja hyökkäykset onnistuivat yleisesti ottaen melko hyvin. Vuoden 1940 kokoonpanouudistuksessa pataljoonaan liitettyjen kranaatinheitin- ja panssarintorjuntajoukkojen käytössä esiintyi jonkin verran tottumattomuutta, mutta tämäkin asia korjaantui ohjeistuksen ja käytännössä saatujen kokemusten avulla.

Asemasotavaiheessa taktiikan kehittymättömyys alkoi vähitellen ja ehkä osin huomaamatta kostautua. Pataljoonien puolustusasemat oli rakennettu ja pääsääntöisesti myöskin jätetty sille tasalle, johon hyökkäys vuoden 1941 lopulla oli pysähtynyt. Pitkän asemasotavaiheen aikana tiedostettiin puolustuksen puutteet. Pääpuolustusaseman pataljoonien ryhmitys oli linjamainen, syvyyttä ei ollut ja reservejä oli liian vähän. Pääpuolustusaseman maasto oli paikoitellen erittäin huonosti puolustustaisteluun soveltuva. Puutteet olivat osin tuttuja jo talvisodan ajoilta. Omien havaintojen lisäksi käytettävissä oli myös saksalaisten omilta rintamiltaan saamia sotakokemuksia puolustustaisteluista. Konkreettisiin toimenpiteisiin puolustustaktiikan epäkohtien korjaamiseksi ei kuitenkaan ryhdytty. Syitä oli varmasti paljon. Onnistuneen hyökkäysvaiheen jälkeinen liiallinen luottamus omaan taktiikkaan, usko sodan voitokkaaseen päättymiseen, sotaväsymys sekä ennakkoluulo sodan aikana tehtävien muutosten omaksumista kohtaan olivat näistä ehkäpä keskeisimpiä.

Puna-armeijassa uusittiin jatkosodan aikana sekä kokoonpanoja että taktiikkaa talvisodan ja saksalaisia vastaan käytyjen taistelujen kokemusten perusteella. Toiminnan kaa-

vamaisuutta pyrittiin vähentämään. Taktiikassa alettiin korostaa joustavuutta, voimien keskittämistä sekä tykistön-, ilmavoimien ja panssarivaunujen tulen massamaista käyttöä keinona ratkaisuun pääsemiseksi. Uutta taktiikkaa harjoitettiin ja ainakin tärkeimmät joukot ehdittiin kouluttaa taistelemaan sen mukaisesti ennen kesäkuun 1944 yleishyökkäystä.

Kesän 1944 hyökkäys yllätti suomalaiset voimallaan ja alkamisajankohdallaan. II/JR 1:n puolustuksen murtumisesta Valkeasaarella 10.6. aamulla alkoi noin kuukauden kestänyt vetäytymisvaihe, jonka jälkeen rintamalinjat saatiin vakautettua vasta VKT-linja-U-asema (Uomaa)-Rukajärvi pääpiirteiselle tasalle.

Suurhyökkäys antoi selkeät viitteet tulevaisuuden uhkakuvas- ta, johon taktiikassamme tuli kyetä varautumaan. Tulevaisuuden sodankäynnin keskeisimmät elementit tulivat olemaan tykistö, ilmavoimat, moottoroitu jalkaväki ja panssarijoukot. Hyökkäyksen alkuvaiheessa ratkaisevin osuus oli tykistöllä ja ilmavoimilla, joiden tulella murrettiin aukko puolustajan ryhmittymiseen. Seuraavassa vaiheessa panssari- ja moottoroidut joukot työntyivät läpi etulinjaan murretusta aukosta jatkaen hyökkäystä syvin tavoittein aina selustaan saakka.

Hyökkäyksen torjuminen jäykässä, yhteen linjaan perustuvassa puolustusasemassa ei onnistunut, vaan puolustuksella oli oltava syvyyttä ja joustavuutta. Suurhyökkäyksen murren rajoittamisen kannalta keskeistä ei ollut etulinjan ryhmittymisen aukottomuus vaan ryhmittymisen syvyys, jolla läpimurtautunutta vihollista tasa tasalta vähitellen kulutettiin. Hyökkääjän tehokkaimmat taisteluvälineet tuli kyetä lamauttamaan omalla tulella jo hyökkäyksen alkuvaiheessa. Vastavasti omat joukot ja aseet oli pystyttävä suojaamaan vihollisen tulivalmistelulta, jotta ne olisivat torjuntakykyisiä varsinaisen hyökkäyksen alkaessa. Keskitetyn epäsuoran tulen, reservien ja panssarintorjunnan merkitys hyökkäyksen torjunnassa oli entistäkin suurempi._/

3 SOTAKOKEMUKSET OVAT POHJANA 1950 -LUVUN TAKTIIKALLE

3.1 Kokoonpanot uhkaa vastaaviksi?

Jatkosodan päätyttyä puolustusvoimien rauhan- ja sodanajan kokoonpanojen lopullinen vahvistaminen viivästyi lähinnä olojen poliittisen epävarmuuden ja rauhansopimuksen puolustusvoimien kokonaisvahvuuksia koskevien tulkintavaikeuksien vuoksi. Harjoituskokoonpanoina käytettiin jalkaväen harjoitusmäärävahvuuksia.¹⁰⁴

Presidentin esittelyssä 13.3.1948 Pääesikunta oikeutettiin ryhtymään operatiivisiin ja liikekannallepanoa koskeviin valmistelutöihin, jotka oli vapaaehtoisesti keskeytetty tammiukuussa 1945. Yksi keskeinen valmisteluihin ja muuhun taktiikan, koulutuksen sekä ohjesääntöjen kehittämiseen liittyvä kysymys oli joukkojen sodanajan kokoonpano.¹⁰⁵

Eversti Pauli Huhtalan, eversti Urho Tähtisen ja loppuvaiheessa eversti Y.A. Järvisen johdolla toiminut määrävahvuustoimikunta jätti mietintönsä sodanajan yhtymän kokoonpanosta 22.4.1949. Toimikunta päätyi suosittelemaan kokoonpanoa, jossa pataljoonaan kuului neljä kolmijoukkueista komppaniaa. Joukkueessa oli kolme kymmenen miehen vahvuista ryhmää.¹⁰⁶

Perusteluissaan toimikunta totesi pataljoonan olevan taisteluperusyksikkö, jonka oli kyettävä taktillisesti itsenäiseenkin taisteluun. Tämä edellytti pienehköjä ja helposti johdettavia yksiköitä. Vuoden 1940 kokoonpano, jossa pataljoonassa oli kolme nelijoukkueista kiväärikomppaniaa, ei sitä ollut. Yksiköiden määrästä johtuen pataljoonan taisteluryhmityksestä tuli liian etupainoinen. Pataljoonan tavallinen puolustusryhmitys muodostettiin siten, että eteen ryhmitettiin kaksi ja taakse yksi kiväärikomppania. Etulinjaan muodostui tiheä ryhmitys (kahdeksan joukkuetta), mutta ryhmityksellä ei ollut syvyyttä ja reservejä oli vähän (neljä joukkuetta). Sotakokemusten mukaan pataljoonan etupainoinen ryhmitys oli aina läpäistävässä tykistön ja ilmavoimien tukemalla heikonkin jalkaväkivoiman hyökkäyksellä.¹⁰⁷ /

Joukon taisteluteho riippui enemmän aseiden tulivoimasta kuin etulinjaan "sulloutuneiden" miesten määrästä. Konepistoolien lisääntyminen mahdollisti alayksiköiden keventämisen kolmijoukkueisiksi. Alayksiköiden keventyminen paransi niiden taktillista liikkuvuutta helpottaen komppanian päällikön ja joukkueenjohtajan johtamistoimintaa. Komppanioiden määrän lisääntyminen paransi pataljoonan komentajan mahdollisuuksia voimiensa taktilliseen käyttöön.¹⁰⁸

Jalkaväen tarkastaja, kenraalimajuri Kustaa Tapola, ei kannattanut määrävahvuustoimikunnan esitystä. Jalkaväkiosasto julkaisi 3.11.1949 oman tutkimuksensa jalkaväkiyksiköiden kokoonpanosta. Tutkimuksessa vertailtiin teoreettisten laskelmien avulla neljän kokoonpanoltaan toisistaan poikkeavan kiväärikomppanian tulivoimaa ja -nopeutta, tulen tiheyttä, osumatodennäköisyyttä sekä tappioiden sietokykyä. Laskelmien perusteella osoitettiin nelijoukkueisen komppanian tulitehon, tappionsietokyvyn ja taistelukestävyyden olevan kolmijoukkueista paremman. Kolmijoukkueisen komppanian todettiin olevan "liian heikon hyökkäyksen läpiviemiseen ja puolustusta kestäväksi". Pataljoonassa tuli määrävahvuustoimikunnan esittämän neljän kolmijoukkueisen komppanian sijasta edelleenkin olla kolme nelijoukkueista komppaniaa. Joukkueessa tuli olla neljä kahdeksan miehen vahvuista ryhmää. Selvityksen lopuksi jalkaväen tarkastaja totesi määrävahvuustoimikunnan esityksen merkitsevän niin suurta jalkaväen toimintakyvyn ja taisteluvoiman heikentämistä, ettei hän sitä voinut hyväksyä.¹⁰⁹

Kesäkuussa 1950 (22.6) vahvistettiin pataljoonan sodanajan kokoonpanoksi jalkaväen tarkastajan kannan mukainen ehdotus. Pataljoonaan kuului esikunta, esikuntakomppania, kolme kiväärikomppaniaa, kevyt kranaatinheitinkomppania ja raskas komppania. Pataljoonan vahvuus oli 897 miestä (Liite 5).¹¹⁰

Kokoonpanoa tarkasteltaessa voidaan todeta komentajan yksikötasoisten johdettavien määrän nousseen neljästä (vuoden 1940 kokoonpano) kuuteen. Komentaja oli vastaavasti saanut pataljoonaupseerin avukseen taistelun suunnittelu- ja johtotehtäviin. Pataljoonan tulivoimaa oli parannettu ja aseiden

sijoitusta kehitetty sotakokemusten mukaisesti. Kolmijoukkueinen kranaatinheitinkomppania mahdollisti kunkin kiväärikomppanian taistelun tukemisen yhdellä kevyellä heitinjoukkueella (kaksi heitintä). Raskaat konekiväärit (kuusi) ja pääosa panssarintorjunta-aseista oli sijoitettu raskaaseen komppaniaan, johon kuului kolme kaksiryhmäistä konekiväärijoukkuetta ja kolmeryhmäinen panssarinlähitorjuntajoukkue. Kiväärikomppanioiden lähitorjuntaryhmät oli poistettu ja niiden panssarikauhut ja -nyrkit oli sijoitettu "jokamiehen" aseiksi kiväärijoukkueisiin ja jääkärijoukkueeseen. Lähes joka kolmannella miehellä oli aseena konepistooli.¹¹¹

Kiväärikomppanioiden ja -joukkueiden määrää ei määrävahvuustoimikunnan sotakokemuksiin pohjautuvista perusteluista huolimatta oltu muutettu. Sen sijaan joukkueita oli kevennetty pienentämällä kivääriryhmien vahvuus kahdeksaan mieheen. Ilmatorjunta-aseita ei ollut. Kuljetusvälineinä pataljoonalla oli yksi henkilö- ja yksi kuorma-auto sekä 94 hevosta.¹¹²

Keskustelu jalkaväkiyksiköiden kokoonpanosta ei kuitenkaan vielä laantunut. Kesäkuussa 1951 Pääesikunnan järjestelyosasto totesi sodanajan määrävahvuustöiden ja eri tahoilla pidettyjen harjoitusten sekä sotapelien yhteydessä ilmenneen tekijöitä, joiden vuoksi kokoonpanoihin oli tehtävä muutoksia.¹¹³

Jalkaväen tarkastaja ei katsonut määrävahvuuksien muuttamisen olevan aiheellista. Hänen mielestään nykyiset vahvuudet olivat olleet käytössä niin vähän aikaa, ettei vielä ollut perusteita niiden muuttamiseen.¹¹⁴

Jalkaväen tarkastajan vastustavasta kannasta huolimatta järjestelyosasto laati maaliskuussa 1952 muistion suunnitelluista uudistuksista sodanajan jalkaväkiprikaatin organisaatioon. Pataljoona tuli muuttaa nelikomppaniaiseksi ja kiväärikomppania kolmijoukkueiseksi. Kiväärijoukkue oli muutettava kolmeryhmäiseksi ja ryhmän vahvuutta lisättävä kahdeksasta kymmeneen mieheen. Esikuntakomppaniaan tuli lisätä suojelutehtäviin koulutettu lähivarmistusryhmä. Tulenjohtoorganisaatiota tuli kehittää siten, että pataljoona saa oman

kranaatinheitinkomppaniansa tulenjohtajien lisäksi käyttöön-
sä tulenjohtokomentajan ja tulenjohtopatterin tai -komppani-
an¹¹⁵. Komppanioiden tuli vastaavasti saada käyttöönsä tu-
lenjohtopäälliköt ja tulenjohtueet.¹¹⁶

Lokakuussa 1952 julkaistiin aselajien tarkastajien yhdessä
järjestely- ja operatiivisen osaston kanssa laatima kokoon-
panojen tarkastusesitys. Tulenjohtoa organisoitiin uudel-
leen, mutta kolmekomppaniaisen pataljoonan ehdottoman parem-
muuden suhteen oli jalkaväen tarkastajan mielipide säilynyt
muuttumattomana.¹¹⁷

Lopullinen kokoonpano vahvistettiin 2.3.1953. Vuoden 1950
kokoonpanoon oli lopulta tehty vain vähäisiä muutoksia. Esi-
kuntakomppaniaan oli lisätty suojeluryhmä, raskaan komppa-
nian nimi oli muutettu konekiväärikomppaniaksi ja panssarin-
lähitorjuntajoukkueeseen oli lisätty neljäs ryhmä. Pataljoo-
nan vahvuus oli nyt 916 miestä.¹¹⁸

3.2 Sotakokemukset kirjataan ohjesäännöiksi

3.2.1 Kenttäohjesääntö on II kauan luonnosasteella

Sotien jälkeinen ohjesääntötyö käynnistyi vaikeasti. Opera-
tiiviset ja liikekannallepanotyöt olivat keskeytyksissä lä-
hes kolmen vuoden ajan. Varoja ja henkilöstöä oli vähän,
minkä takia ohjesääntötoimikuntien kokoonpanot muuttuivat
usein hidastaen samalla työskentelyä. Ohjesääntöjä kirjoit-
tamaan määrättyistä upseereista mm. eversti Valo Nihtilä ja
everstiluutnantti Usko Haahti (Kenttäohjesääntö) vangittiin
asekätkenästä epäiltynä 9.6.1945.¹¹⁹

Vaikeuksista huolimatta Kenttäohjesääntö II:n kirjoittaminen
edistyi aluksi suhteellisen nopeasti. Jo kesällä 1947 voi-
tiin uuden ohjesääntöluonnoksen lukujen lyhennelmät lähettää
joukko-osastoille koulutuksessa käytettäväksi.¹²⁰

Lopullisen ohjesäännön valmistuminen vei kuitenkin vielä
huomattavan kauan. Kenttäohjesääntö II vahvistettiin käyt-

töön otettavaksi vasta 1.6.1954 eli lähes kymmenen vuotta jatkosodan päättymisestä. Ohjesäännön luonnoksen julkaisemisesta oli kulunut aikaa lähes seitsemän vuotta.¹²¹

Kenttäohjesääntö II sisälsi kahdeksan lukua. Hyökkäyksen, puolustuksen ja viivytyksen lisäksi siinä käsiteltiin aikaisempaan Kenttäohjesääntöön verrattuna aivan uusina asiakokonaisuuksina vetäytymistä, maahanlaskun suoritusta ja torjuntaa, maihinnousua ja sen torjuntaa sekä sissitoimintaa ja sissisotaa.¹²²

Valmistellun hyökkäyksen ja kohtaamishyökkäyksen lisäksi omina kokonaisuuksinaan käsiteltiin lyhyesti myös ylimeno- ja asutuskeskushyökkäys sekä takaa-ajo. Varsinaisissa hyökkäysperiaatteissa ei ymmärrettävistä syistä ollut tapahtunut merkittäviä uudistuksia. Sotakokemusten mukaan ohjesääntöjen hyökkäystaktiikka oli ollut toteuttamiskelpoista, eikä suurta tarvetta sen kehittämiseen ollut ilmennyt. Keskeisin käsitteistö oli uudistettu ja hyökkäyksen rakenne esitetty aikaisempaa yksityiskohtaisemmin.¹²³

Tärkeimmät puolustusperiaatteet olivat "tiivis puolustus", jollainen puolustusryhmytyksen tuli olla todennäköisellä suurhyökkäyksen torjuntasuunnalla ja "harva puolustus", jota käytettäisiin toisarvoisemmissa suunnissa. Jatkosodan pitkän asematavaiheen kokemuksina oli ohjesääntöluonnokseen otettu omaksi puolustuslajikseen myös "asemasotapuolustus", jossa erityisesti korostettiin ajan käyttämistä kaukonäköisesti puolustusta lujittaviin linnoitustöihin sekä asemasodan kangistavan vaikutuksen torjumiseen kaikin mahdollisin keinoin. Muita puolustusta käsitteleviä lukuja olivat vesistö- ja asutuskeskuspuolustus sekä huolto puolustuksessa.¹²⁴

3.2.2 Upseerin käsikirja III laaditaan joukkojen taktilliseksi oppaaksi

Sotien jälkeisten virallisten ohjesääntöjen viivästyessä Sotakorkeakoulun opettajien keskuudessa heräsi ajatus laatia taktillinen käsikirja, jota voitaisiin käyttää apuna jouk-

kojen koulutuksessa ja reservien kertausharjoituksissa. Kirja käsittelisi pataljoonan ja sitä alempien yksiköiden taistelua ja olisi sisällöltään yhdenmukainen ohjesääntöjen kanssa.¹²⁵

Puolustusvoimain komentaja antoi suostumuksensa kirjan kirjoittamiselle ja käytölle koulutuksessa. Opettajien ryhmätyönä laatima opas sai nimen "Upseerin käsikirja, III osa, joukkoja varten." Se julkaistiin 27.10.1953.¹²⁶

Upseerin käsikirja III:n sisältö oli monipuolinen. Pataljoonan, komppanian ja joukkueen puolustuksen, hyökkäyksen ja viivytyksen lisäksi kirjassa käsiteltiin tiedustelua, maahanlaskuntorjuntaa, sissitoimintaa, siirtymistä, majoittumista, joukkojen harjoituskokoonpanoja ja vahvuuksia sekä lyhenteitä ja taktillisia merkkejä. Luvussa "tietoja johtamisesta" käsiteltiin mm. pataljoonan komentajan asemaa, eskunnan työjärjestystä, johtamisprosessia ja johtamistoimintaa huomattavasti perusteellisemmin kuin aikaisemmissa virallisissa ohjesäännöissä. Jalkaväen lisäksi esitettiin perustiedot myös muista aselajeista ja puolustushaaroista.¹²⁷

Kokonaisuudessaan Upseerin käsikirjan merkillepantavat piirteet olivat käytännönläheisyys ja havainnollisuus. Kunkin luvun alussa oli lyhyt tiivistelmä kyseisen taistelulajin taktillisista pääperiaatteista. Tämän jälkeen asiaa tarkasteltiin sovellutusesimerkin avulla alkaen prikaatista ja päättyen yksittäisen joukkueen toimintaan. Tekstiä havainnollistettiin kuvin, karttapiirroksin ja käskyexamplesimerkein.¹²⁸

Sodan jälkeen ensimmäisenä ja usean vuoden ajan ainoana kirjan muodossa olleena taktillisena lähdeteoksena Upseerin käsikirja III:lla oli omana aikanaan epäilemättä merkitystä myös pataljoonan taktiikan muotoutumiselle. Kirjan kirjoittaneet upseerit olivat sodan kokeneita ja Sotakorkeakoulun opettajina he edustivat alansa korkeinta tietämystä¹²⁹.

Kirjaa käytettiin opetusvälineenä mm. Kadettikoulussa, josta valmistuneiden upseereiden mukana kirjan periaatteet tulivat laajemmaltikin tunnetuksi. Tässä mielessä sen voidaan olet-

taa myös yhdenmukaistaneen sodan jälkeistä, ehkä sekavaakin taktiikan tilaa.¹³⁰

3.2.3 Pataljoonan taisteluhjesääntö valmistuu

Keväällä 1945 aloitettu Jalkaväen ohjesäännön kirjoittaminen edistyi siten, että helmikuussa 1949 sen pataljoonan taistelua koskevat osat olivat valmiit lähettäväksi joukoille tutustumista ja lausuntoa varten. Kenttäohjesääntö II:n tavoin tämänkin ohjesäännön laatiminen kuitenkin pysähtyi, jatkuen uudelleen vasta seuraavan vuosikymmenen puolella.¹³¹ Ensimmäinen sotien jälkeinen pataljoonan taisteluhjesääntö, Jalkaväen taisteluhjesääntö II, vahvistettiin käyttöön 5.7. 1955¹³².

Vaikka joissakin lausunnoissa uutta Jalkaväen taisteluhjesääntöä arvosteltiinkin ylimalkaiseksi Kenttäohjesääntö II:n kopioksi¹³³, se oli kuitenkin huomattavasti yksityiskohtaisempi ja tarkempi kuin edeltäjänsä vuoden 1932 Jalkaväen ohjesääntö. Ohjesäännössä oli yhteensä 12 lukua, jotka noudattelivat hyvin pitkälti Kenttäohjesäännön lukujakoa. Päätaistelulajien lisäksi omina lukuinaan tarkasteltiin pataljoonan johtamista, majoittumista, siirtoja, avomuotojen käyttöä, maahanlaskun torjuntaa, maihinnousua, sissitoimintaa ja pataljoonan huoltoa. Ilmeisesti jatkosodan asemasotaja vetäytymisvaiheen kokemusten perusteella oli tarpeelliseksi katsottu myös luku, jossa käsiteltiin pataljoonan taistelukelpoisuuden ylläpitoa ja kehittämistä.¹³⁴

Kivääripataljoonan taistelulle esitettiin varsin kunniakkaat vaatimukset. Ohjesäännön johdannon mukaan kivääripataljoonalle ei mikään maasto saanut olla liian vaikeaa eikä vesillä liikkuminenkaan vierasta. Sen oli pystyttävä liikkumaan ja taistelemaan kaikissa sää-, keli- ja näkyvyysolosuhteissa. "Tappioista, taisteluolosuhteiden jatkuvasta paineesta, marssien, työn ja taistelun aiheuttamasta väsymyksestä sekä vaikeista huolto-olosuhteista huolimatta sen on täytettävä tehtävänsä, raskas, kestävyyttä, neuvokkuutta ja rohkeutta vaativa, mutta kunniakas."¹³⁵ /

3.2.4 Ohjesääntöjen taktiikka

3.2.4.1 Hyökkäyksen periaatteet entisellään

Sotaa edeltäneiden ohjesääntöjen tavoin hyökkäyksen katsottiin olevan ainoan taistelulajin, jolla pataljoona voi temmata aloitteen ja saavuttaa taistelussa suuria päämääriä.¹³⁶

Pataljoonan todennäköisin hyökkäystilanne oli hyökkäys puolustusvalmista vihollista vastaan (Liite 6). Sen onnistumisen tärkein edellytys oli yllätykseen pääsy. Muita onnistumisen edellytyksiä olivat vahvan painopisteen luominen joukoilla ja tulella, huolellinen suunnittelu ja valmistelu yhdistettynä hyökkäyksen nopeaan, häikäilemättömään ja päätäväiseen suorittamiseen, aselajien kiinteä yhteistoiminta sekä saavutetun menestyksen täydellinen ja empimätön hyväksikäyttö.¹³⁷

Pataljoonan joukkojen käyttö ja iskuportaan taistelujaotus tuli suunnitella sen mukaan, millainen oli tuhottavan vihollisen suuruus, kuinka laajalle alueelle se oli ryhmittynyt ja miten hyökkäyksen tulituki oli mahdollista järjestää. Eräänä periaateratkaisuna voitaneen pitää Upseerin käsikirjan esimerkkiä, jossa iskuportaan muodostivat kaksi rinnakkain hyökkäävää pioneeri- ja tulenjohtovoimalla vahvennettua kiväärikomppaniaa. Kolmas kiväärikomppania toimi reservinä. Tulitukiporras muodostettiin konekiväärikomppanian pääosasta ja kevyestä kranaatinheitinkomppaniasta. Painopistesuunnassa hyökkäävän pataljoonan hyökkäyskaistan leveys tuli olla n. 1200 m ja komppanian n. 500-600 m.¹³⁸

Hyökkäyksen painopiste oli pyrittävä sijoittamaan kohtaan, jossa vihollisen puolustus oli heikoin. Tällaisia kohtia olivat yleensä sauma-alueet, puolustukselle epäedulliset maastonkohdat ja heikoimmin linnoitetut tukikohdat. Mikäli heikkoja kohtia ei ollut, painopiste oli määritettävä alueelle, jossa tulitukiportaan ja tykistön käyttömahdollisuudet olivat parhaat.¹³⁹ _/

Pataljoonan reservi pidettiin lähtöaseman takana siten, että se oli suojaassa myös vihollisen epäsuoralta tulelta. Mikäli maasto oli suojaista ja hyökkäysliike nopeaa, voitiin reserviä siirtää eteenpäin myös määrätäisyydellä iskuportaantakana. Hyökkäykseen varattavan reservien suuruuteen vaikuttivat ensimmäisiin osatehtäviin tarvittavien yksiköiden määrä, iskuportaantakana yksiköiden vuorottelun tarve sekä mahdollisuudet irrottaa uusia reservejä hyökkäyksen aikana. Mikäli tiedot vihollisen ryhmyksestä olivat huonot ja pataljoonan tavoite kaukana, oli reservin oltava vahva. Se ei kuitenkaan saanut olla liian vahva, koska iskuportaantakana keventäminen heikensi alkumenestyksen saavuttamismahdollisuuksia.¹⁴⁰

Pataljoonapääseeri, kranaatinheitinkomppanian päällikkö ja tulenjohtokomentaja laativat hyökkäyksen tulen käyttöä varten pataljoonan komentajan liikesuunnitelmaan perustuvan jalkaväen ja tykistön tulivalmistelu- ja saattosuunnitelman. Aikataulukon mukaan ammuttava tulivalmistelu tuli mahdollisuuksien mukaan saada niin vahvaksi, että iskuporras kykeni omaa tultaan avaamatta etenemään sen aikana niin lähelle vihollista kuin varmuusetäisyys salli. Tulitukiporras suorittamalla -ammunta-aseet ja kranaatinheitinmet yhtyivät tulivalmisteluun viimeistään iskuportaantakana ylitettyä lähtökynnyksen, tehtävänään tuhota tai lamauttaa murtokohdassa olevat vihollisrakennukset, -aseet ja tulenjohtopaikat. Hyökkäyksen edistyessä tulitukiporras siirtyi seuraaviin aseisiin voidakseen lamauttaa murtokohdan sivuille jääneen vihollisen. Saattoamunnon tarkoituksena oli raivata tietä iskuportaantakana sen jatkaessa hyökkäystä murtokohdasta eteenpäin. Saattoa varten pataljoonan kranaatinheitinjoukkueet ja osia tulitukiporrasaasta voitiin alistaa kiväärikomppanioille niiden välittömän tukemisen mahdollistamiseksi.¹⁴¹

Pataljoonan hyökkäys oli mahdollisuuksien mukaan suunnattava panssarivaunuilta suojaisten maaston kautta. Pataljoonalle alistetut panssarintorjuntatykit tuli sijoittaa tulitukiporrasaaseen. Panssarintuhoojajoukkueen tuli edetä iskuportaantakana mukana siten, että se oli nopeasti valmiina torjumaan panssarivaunut kulloinkin uhanalaisimmassa suunnassa.¹⁴² /

Hyökkäyksen onnistumisen kannalta ensiarvoisen tärkeää oli pataljoonan komentajan ja tärkeimpien johtajien suorittama henkilökohtainen tähystystiedustelu. Vihollisen ryhmittymisen lisäksi johtajien oli pyrittävä ennen hyökkäystä selvittämään keskeisimmät iskun suuntaamiseen vaikuttavat maaston kohdat, joita olivat mm murtokohta, tulituki- ja tulenjohtopaikat, komento- ja huoltopaikat sekä etenemisreitit.¹⁴³

Hyökkäyksen viestiyhteydet järjestettiin pääasiassa radioilla. Pataljoonan komentopaikka sijoitettiin suojaiseen maastoon mahdollisimman lähelle painopistesuunnan yksiköitä. Komentajan tuli käydä yksiköissä riittävän usein voidakseen ohjata alaistensa toimintaa ja tarvittaessa henkilökohtaisesti puuttua asioiden kulkuun. Komentajan poissaollessa pataljoonauupseerin oli oltava komentopaikalla tietoisena komentajan suunnitelmista ja liikkumisesta.¹⁴⁴

3.2.4.2 Tiivis ja harva puolustus

Kesän 1944 sotakokemukset olivat selkeästi osoittaneet, ettei suurhyökkäystä voitu torjua jäykän torjuvalla puolustuksella, vaan syvälle alueelle ryhmitettyjen joukkojen sitkeällä ja joustavalla taistelulla¹⁴⁵. Ajatuksena periaate esiintyy myös uusissa ohjesäännöissä, mutta selkeitä taktillisia malleja tämänkaltaisen puolustuksen käytännön toteutuksesta niissä ei kyetty antamaan. Puolustuksen torjuvuutta korostettiin. Puolustustaistelun onnistumisen edellytyksenä pidettiin joukkojen valppautta ja järkkymätöntä kestävyyttä taistella myös saarrettuna, tulen yksityiskohtaisesti valmisteltua ja joustavaa käyttöä, varmoja viestiyhteyksiä, tehokkaita vastahyökkäyksiä, rohkeaa lähitaistelua, maaston hyväksikäyttöä ja linnoittamista.¹⁴⁶

Rintamavastuussa olevan pataljoonan puolustuksen katsottiin olevan tiiviin, kun sen kaistan leveys oli pienempi kuin 3 km. Muussa tapauksessa puolustus katsottiin harvaksi. Pataljoonan tiivis puolustus rakentui edelleenkin pääosin entiselle linjapuolustusperiaatteelle etu-, pää- ja takapuolustuslinjoihin (Liite 7). Erillisistä etuvartioasemista

valvontalinjoihin ja taisteluasemineen oli luovuttu. Pääpuolustuslinjaa ei enää kaavamaisesti muodostettu puolustusaseman etureunaan, vaan sen edullisimmin puolustettavaan maastonkohtaan. Pääpuolustuslinjan tuli ehdottomasti olla taistelun jälkeen puolustajan hallussa. Muiden puolustuslinjojen tarkoituksena oli antaa puolustukselle sitkeyttä, syvyyttä ja joustavuutta. Etumaisella puolustuslinjalla torjuttiin paikalliset hyökkäykset. Takimmaisella puolustuslinjalla ja puolustusaseman syvyyssuuntaisilla sulkulinjoilla torjuttiin läpimurtoon päässyt vihollinen ja muodostettiin lähtökohdat omille vastahyökkäyksille.¹⁴⁷

Puolustukseen käytettävissä olevista joukoista 2/3-3/4 ryhmitettiin pääpuolustuslinjan tukikohtiin ja pesäkkeisiin. Etumaiseen puolustuslinjaan ryhmitettiin joukkoja siten, että ne kykenivät torjumaan vahvoinkin voimin suoritettut paikalliset hyökkäykset ja harhauttamaan vihollista pääpuolustusaseman sijainnin suhteen.¹⁴⁸

Reservien varaaminen oli puolustuksen onnistumisen perusedellytys. Reserviksi tuli varata 1/3-1/4 kivääriyksiköistä ja se tuli yleensä sijoittaa uhatuimmalle kaistalle pääpuolustuslinjan takana oleviin tukikohtiin. Reservejä oli valmistauduttava käyttämään sekä vastahyökkäykseen että murtojen rajoittamiseen pääpuolustuslinjalla tai sen takana olevilla puolustuslinjoilla.¹⁴⁹

Puolustuksen runko muodostettiin tykistön, kranaatinheitin ja jalkaväkiaseiden valmistellulla tulen käytöllä. Heittimistön ja tykistön vastavalmistelulla lamautettiin vihollisen etulinjassa olevat suora-ammuntatykit, tähystys- ja tulenjohtopaikat sekä lähtöasemaan ryhmittyneet joukot. Hyökkäävä vihollinen lamautettiin kaikkien aseiden keskiteyllä torjuntatulella puolustusaseman eteen ja sisäpuolelle muodostetulle yhtenäiselle ja aukottomalle tulivyöhykkeelle. Konekivääri- ja kevyet kranaatinheitinjoukkueet oli yleensä edullisinta alistaa etulinjan kiväärikompanioille.¹⁵⁰

Panssarintorjunnan syvyyden aikaansaamiseksi sijoitettiin kevyin panssarintorjunta-asein varustetut tuhoajaosastot

pääpuolustuslinjan etupuolella oleviin tukikohtiin. Pataljoonan käyttöön osoitetut panssarintorjuntatykkiyksiköt sijoitettiin pääpuolustuslinjan ja sen takana oleviin tukikohtiin siten, että mahdollisimman monen aseiden tuli voitiin keskittää pääpuolustuslinjan eteen. Yllättäviä tilanteita varten tuli olla varattuna panssarinlähitorjuntareservijä.¹⁵¹

Tiedustelu käsitti lähi- ja kaukotähystyksen sekä partioinnin. Etulinjan yksiköiden lähitähystyksellä oli aikaansaattava puolustusaseman etumaaston kattava aukoton tähystysverkko. Pataljoonan komentopaikan lähettyville perustettavasta kaukotähystyspaikasta tehtiin havaintoja vihollisen selustan liikenteestä ja sen joukkojen sekä kaluston siirroista. Tähystystietoja täydennettiin etulinjan yksiköiden suorittamalla partioinnilla sekä vankien sieppauksella.¹⁵²

Pataljoonan puhelinyhteydet rakennettiin komentopaikalta tärkeimpiin alajohtoportaisiin. Viestitoimintaa suunniteltaessa oli huomioitava, että johdinlinjat katkeavat tavallisesti jo vihollisen tulivalmistelussa, joten taistelua oli harjoiteltava johtamaan myös radiolla ja läheteillä.¹⁵³

Pataljoonan harva puolustus (Liite 8) oli laajojen vastuualueiden puolustusperiaate, johon oli turvauduttava silloin, kun puolustukseen käytettävissä olevien joukkojen määrä ei ollut riittävä syvän puolustusryhmityksen muodostamiseen. Se perustui matalassa puolustusasemassa ja toisistaan erillään olevissa tukikohdissa käytävään sitkeään puolustautumiseen ja tukikohtien välisiin vastahyökkäyksiin. Pataljoonan puolustusaseman leveys ja syvyys olivat tällöin noin 5-6 km. Etumaista puolustuslinjaa ei ollut, vaan joukkojen pääosa ryhmitettiin pääpuolustuslinjalle. Takimmaiselle puolustuslinjalle ryhmitetyn reservin tuli olla vahva, jotta saarettut tukikohdat kyettiin vapauttamaan vastahyökkäyksillä.¹⁵⁴ _/

3.2.4.2 Viivytyksenkin on oltava huolella valmisteltua

Viivytyksessä pataljoona voi joutua taistelemaan joko isomman joukon viivytyksasemassa tai viivyttämään erillisessä suunnassa omalla kaistallaan.¹⁵⁵

Puolustuksen tapaan myös viivytyks perustui linjaperiaatteelle (Liite 9). Tukikohdista ja pesäkkeistä muodostettiin viivytykskeskuksia, joita yhdistämällä syntyivät viivytyksaseman etureunan muodostava etumainen viivytykslinja ja takareunan muodostava takimmainen viivytykslinja. Viivytyksaseman takaosaan muodostettiin vastaanottolinja, jolta voitiin suorittaa pataljoonan reservin vastahyökkäykset joukkojen irtautumisen helpottamiseksi ja läpimurtautuneen vihollisen lyömiseksi. Erillisessä suunnassa viivyttävällä pataljoonalla saattoi olla useampiakin viivytyksasemia, joiden välialueella vihollista hidastettiin tuliylläköin ja väijytyksin.¹⁵⁶

Joukkojen ja tulen käyttö järjestettiin puolustustaistelun periaatteita noudattaen. Komppanioiden irtautuminen oli suunniteltava siten, että se onnistui myös vihollisen aloittaessa hyökkäyksen kesken irtautumisen. Tämä edellytti mm sivustojen suojaamista tilapäisin saumaosastoin, irtautumisen tukemista kaikella mahdollisella tulella sekä mahdollisesti myös reservin vastahyökkäystä irtautumisen helpottamiseksi. Pataljoonan reservi sijoitettiin tavallisesti ensimmäisen viivytyksaseman takaosaan keskeiseen maastonkohtaan tai viivytyksaseman takana olevalle vastaanottolinjalle. Reservin oli ehdottomasti oltava panssarintorjuntakykyinen ja sen tuli varautua myös torjumaan tai rajoittamaan lähiselustaan tehtyjä maahanlaskuja. Pataljoonan kevyt kranaatinheitinkomppania alistettiin yleensä joukkueittain kiväärikomppanioille. Pataljoonalle viivytyksstä varten alistetun tykistön ja raskaan kranaatinheittimistön siirtyminen taaksepäin oli järjestettävä porrastetusti siten, että tulta voitiin käyttää keskitetysti viivytyks- asemassa ja mahdollisuuksien mukaan myös viivytyksasemien välimaastossa.¹⁵⁷

Yllätysten välttämiseksi ja vihollisen aikeiden selvittämiseksi oli vihollistiedustelun oltava jatkuvaa ja sen oli

ulotuttava myös vihollisen selustaan. Viivytystehtävän edellyttämä maastontiedustelu oli suunniteltava siten, että pataljoonan taistellessa yhdessä viivytyksasemassa seuraavaa asemaa tiedusteltiin ja valmisteltiin.¹⁵⁸

Pataljoonan komentajan oli suunniteltava ja henkilökohtaisesti johdettava yksiköiden irtautuminen. Kunkin alayksikön irtautumishetki, -reitti sekä kokoontumispaikka oli määrätävä yksityiskohtaisesti. Joukot oli pidettävä tiukasti johdossa irtautumisen ajan. Irtautuville joukoille oli järjestettävä opastus ja tärkeimpiin maastonkohtiin oli etukäteen lähetettävä upseereita säännöstelemään liikennettä ja huolehtimaan järjestyksen säilymisestä. Pataljoonan komento- paikka sijoitettiin painopistesuunnan viivytyksaseman taakse siten, että sieltä voitiin johtaa taistelua mahdollisimman tehokkaasti. Yhteyttä pidettiin pääasiassa radioin ja lähe- tein.¹⁵⁹

3.4 Ohjesääntöjen esittämän taktiikan toteuttamismah- dollisuudet

3.4.1 Aseita on, mutta ei ampumatarvikkeita

Pataljoonan mahdollisuudet toteuttaa ohjesääntöjen asettamia velvoitteita olivat 1950-luvulla kyseenalaiset. Materiaali- tilanne oli keho. Sodasta jäänyt kalusto vanhentui, eikä määrärahoja jalkaväen uuden kaluston hankkimiseen juurikaan ollut.¹⁶⁰

Pataljoonan aseista vain kivääreitä, konepistooleita, ras- kaita konekivääreitä ja pikakivääreitä oli riittävästi. Ki- vääreistäkin kolmasosa oli kuluneita tai vaati korjausta. Konepistooleita laskettiin riittävän jopa jalkaväen selusta- joukoillekin¹⁶¹. Kiikarikivääreitä ei ollut riittävästi ki- väärikomppanioiden tarkka-ampujaryhmien aseistamiseksi. Ryh- mäaseeksi tarkoitettua puoliautomaattikivääriä oli riittä- västi vain polkupyöräjoukoille, muiden jalkaväkijoukkojen saadessa vain puolet tarpeestaan. Erityisen suuri puute oli kiväärikaliperisten aseiden ampumatarvikkeista. Jalkaväen

ilmatorjunta-aseistusta ei ollut käytännössä lainkaan. Panssarintorjunta-aseistus rakentui edelleenkin sodanaikaisen kaluston varaan, vaikkakin uusi 55 mm:n kevyt sinko ja 95 mm:n raskas sinko olivat suunnitteilla. Vanhojen jalkaväkitykkien panssariammuksia ei ollut lainkaan. Kevyitä kranaatinheittimiä oli lukumääräisesti riittävästi, mutta kaluston laatu oli vaihtelevaa. Raskaista heittimistä ja mittausvälineistä oli pulaa. Sotien aikaiset heittimistön peruspanokset ja sytyttimet alkoivat olla käyttökelvottomia.¹⁶²

Tiedusteluvälineistä puuttui kiikareita ja kompasseja. Pioneerimateriaalissa kenttälapiovajaus oli n. 60 %, panssari-minavajaus n. 80 % ja jalkaväkimiinavajaus n. 75 %. Viestikalusto, erityisesti radiot, puuttui lähes täysin. Vaatetusmateriaalia laskettiin olevan 20-30 % tarpeesta. Kypärät ja taisteluvyöt puuttuivat lähes kokonaan. Telttoja oli vajaa puolet tarpeesta. Lääkintämateriaalia riitti pataljoonatasolle saakka, mutta mm prikaatien kenttäsairaalaosastot olivat vailla kalustoa. Suksien ja polkupyörien suhteen oltiin paikallishankintojen varassa. Suojeluvälineiden kehittäminen oli vasta alkamassa¹⁶³.

1950-luvun loppupuolella alkoi materiaalitalanne ja sen myötä pataljoonan taistelukyky vähitellen kohentua¹⁶⁴. Vaikka hankinnat olivat hitaita, tapahtui panssarintorjunnassa lähitorjunnan kannalta oleellinen parannus, kun uudet sinko-aseet saatiin koulutus käyttöön¹⁶⁵. Pataljoonan johtamismahdollisuudet paranivat radiokaluston uusimisen ansiosta¹⁶⁶. Kranaatinheittimiä, ampumatarvikkeita ja ampumamenetelmiä kehitettiin¹⁶⁷. Jalkaväen kevyiksi aseiksi päätettiin hankkia kotimainen rynnäkkökivääri ja kevyt konekivääri¹⁶⁸. Ilmatorjunta-aseeksi tilattiin koekäyttöön sveitsiläinen 30 mm:n ilmatorjuntakanuuna¹⁶⁹.

3.4.2 Koulutuksessakin on kehittämistä

Koulutustasossa oli puutteita, jotka johtuivat lähinnä kertausharjoitusten vähyydestä. Ylempien komentajien koulutustasoa pidettiin sotakokemusten ansiosta vielä toistaiseksi

hyvänä. Pataljoonankomentajissa oli puutetta riittävästi koulutetuista ja kokemusta omaavista aktiiviupseereista, joten tehtävään oli jouduttu sijoittamaan huomattavissa määrin myös reservin upseereita. Komppanianpäälliköistä suuri osa ja joukkueenjohtajista sekä alipäälllystöstä lähes kaikki olivat sodan jälkeen varusmieskoulutettuja, kertausharjoittamattomia reserviläisiä. Miehistön koulutusta ei myöskään voitu pitää hyvänä. Suurimmalla osalla heistä oli ainoastaan varusmieskoulutus, josta siitäkin monilla sodanjälkeisillä ikäluokilla uitto- ja metsätyöt sekä vartio- ja muu työpalvelus olivat vieneet valtaosan koulutusajasta¹⁷⁰. Teoreettisesta 8 kuukauden koulutusajasta todellista koulutusaikaa arvioitiin olevan vain n. 3-5 kuukautta.¹⁷¹

Koulutusolosuhteet eivät olleet hyvät. Useat varuskunnat sijaitsivat kaupungeissa ilman kunnollisia ampumarata- ja harjoitusalueita. Kouluttajahenkilökuntaa ei ollut tarpeeksi. Peruskoulutettuja kanta-aliupseereita alkoi olla riittävästi, mutta upseereita riitti yleensä korkeintaan perusyksiköiden päälliköiksi. Koulutusmäärärahat sekä leirirahat olivat todelliseen tarpeeseen nähden olemattomat. Ampumatarvikkeita riitti koulutuskäyttöön vain rajoitetusti¹⁷².

3.4.2 Ongelmia liikkuvuudessa

Vaikka vuoden 1950 pataljoonan kokoonpanoon oli saatu ensimmäiset moottoriajoneuvot, perustui sen liikkuvuus edelleenkin lähes täysin hevosen ja jalkamiehen liikkuvuuteen¹⁷³. Keskeisimpiä ongelmia olivat edelleenkin tukiasoiden huono maastoliikkuvuus, ampumatarvike- ja muiden täydennyskuljetusten järjestäminen tiestön ulkopuolella sekä joukkojen hidas tieliikkuvuus.¹⁷⁴

Pataljoonan taktillinen liikkuvuus (maastoliikkuvuus), perustui hevosen kuljetuskykyyn. Hevosilla kyettiin vaivoin kuljettamaan maastossa pataljoonan omat orgaaniset aseet ja välineet sekä pieniä määriä ampumatarvikkeita. Kärrytien varassa toimiva pataljoona ehti vuorokaudessa kuljettaa määrävahvaisilla hevosillaan materiaalia siten, että se pystyi

kauimmillaan toimimaan vain n. 15 km:n päässä autotiestä. Koukkaava tai muuten tiettömässä maastossa toimiva pataljoona ehti kuljettaa vuorokautisen täydennyksensä vain noin 7-8 km:n päähän.¹⁷⁵ Kun pataljoonalle alistettiin raskaita aseita, muuttui tilanne vielä vaikeammaksi. Raskaalla kranaatinheitinkomppanialla¹⁷⁶ vahvennetun pataljoonan päivittäinen täydennystarve yhden tuliannoksen kulutuksella oli n. 20 tonnia, mikä pitkäaikaisessa toiminnassa tiestön ulkopuolella vaati joko 65 hevosajoneuvoa, 165 purilas- tai 250 kantosatulahevosta.¹⁷⁷

Tulivoiman kasvua edustavien konetuli- ja panssarintorjunta-aseiden, ampumatarvikkeiden, miinojen ja muiden taisteluvälineiden lisääntyminen oli lisännyt joukkojen varustemäärää¹⁷⁸. Vaikka kantolaitteita (taisteluvyö, reppu) kehitettiin, kykeni yksittäinen sotilas kuljettamaan suorituskyvyn laskematta vain n. 25 kg:n kantamuksen. Joukkueen n. 400-700 kg:n varusteet oli kuljetettava yksikköajoneuvoissa, joihin ne kuitenkin eivät enää kunnolla mahtuneet.¹⁷⁹

Jääkäripataljoonia lukuun ottamatta jalkaväen pääosan operatiivinen liikkuvuus (tieliikkuvuus), oli sama kuin jalkamiesten ja hevosen liikkuvuus, eli n. 20-30 km vuorokaudessa. Suurvaltojen moottoroitujen ja panssaroitujen joukkojen liikkuvuuteen verrattuna sitä ei voitu pitää riittävänä. Polkupyörillä tai autokuljetuksina pystyttiin pataljoonan taisteluosat siirtämään uudelle toiminta-alueelle nopeastikin, mutta tällöin ongelmana oli pataljoonan tulevassa tehtävässään tarvitsemien hevosten ja kuormaston siirtäminen. Näin ollen liikkuvuuden suhteen oltiin "noidankehässä", jossa taktillisen liikkuvuuden lisääminen huononsi operatiivista liikkuvuutta ja päinvastoin.¹⁸⁰

Materiaalin kuljetuskykyä voitiin parantaa lisäämällä hevosten määrää. Se ei kuitenkaan ratkaissut operatiivisen liikkuvuuden ongelmia. Lisäksi puolustusvoimien käyttöön soveltuvien hevosten määrä oli sotien jälkeen vähentynyt ja oli arvioiden mukaan edelleenkin uhkaavasti pienenevässä.¹⁸¹ /

Jalkaväen liikkuvuuden parantamiseksi ryhdyttiin 1950-luvun puolivälissä selvittämään hevosen ohella polkupyörän ja ennen kaikkea maataloustraktorin käyttömahdollisuuksia¹⁸². Suoritettujen kokeilujen tuloksiin oltiin hyvin tyytyväisiä. Parhaimmillaan yhden traktorin kuljetuskyvyn todettiin tiekuljetuksissa vastaavan n. 30 ja maastokuljetuksissa n. 5-10 hevosta. Hevoseen verrattuna traktori oli nopea pystyen hyvin seuraamaan polkupyörin liikkuvia joukkoja¹⁸³. Autoon verrattuna traktori oli pienikulutuksinen ja vaati vähemmän käyttäjähenkilöstöä. Jalkaväen tarkastaja esittikin 15-20 keskiraskaan maataloustraktorin hankkimista puolustusvoimille kokeilukäyttöön, jotta organisaatio- ym kysymykset pysyttäisiin tarkemmin selvittämään.¹⁸⁴

3.5 Pääesikunta on tyytymätön - 1950-luvun lopun taktilliset suuntaviivat

Puolustusvoimien materiaalisten puutteiden alkaessa 1950-luvun loppupuolella vähitellen korjaantua, alettiin nähdä entistä enemmän tarvetta myös taktillisten toimintaperiaatteiden tarkistamiseen. Keväällä 1957 Pääesikunta laati puolustusvoimain komentajan (K.A. Heiskanen) ja Yleisesikunnan päällikön (T.V. Viljanen) allekirjoittaman ohjeen "Taktillisia suuntaviivoja", jota joukkojen tuli ryhtyä käyttämään koulutuksessa. Vaikka ohjeella ei suoranaisesti kumottu voimassaolevia ohjesääntöjä, saattoi sen sisällöstä päätellä puolustusvoimien johdon pitävän 1950-luvun puolivälin ohjesääntöjä vanhentuneina.¹⁸⁵

Ohjeessa korostettiin strategisen sodankäyntimme puolustusellisuutta. Erityisesti painopistesuunnan tiiviin puolustuksen järjestelyt tulivat olemaan maamme kohtalon kannalta ratkaisevan tärkeitä. Hyökkäyssotatoimi tuli kyseeseen lähinnä silloin, kun olosuhteiden salliessa pyrittiin meille edullisiin osaratkaisuihin. Viivytystaistelu tuli kyseeseen sodan alkuvaiheessa liikekannallepanon ollessa keskeneräinen ja sodan myöhemmässä vaiheessa pyrittäessä vetämään vihollinen keskitettyä vastahyökkäystä varten edullisiin asetelmiin. Sissitoiminta tuli olemaan olennainen osa kaikkia

taistelutoimintoja. Taktiikan kehittämisen lähtökohtana oli pidettävä menestyksellistä taistelua vaikeissa olosuhteissa yksinkertaisin toimenpitein.¹⁸⁶

Painopistesuunnan todennäköisimpänä uhkana nähtiin vahvojen ilmavoimien, runsaan raskaan aseistuksen ja maahanlaskujoukkojen tukema, panssaroitu ja moottoroitu vihollinen. Alkuvaiheessa se pyrki nopein joukoin murtamaan puolustuksemme valtateiden ja panssariurien suunnassa. Mikäli tämä ei onnistunut, vihollinen aloitti kaiken mahdollisen tulen ja mahdollisesti myös ydinaseiden tukeman suurhyökkäyksen. Rintamahyökkäyksen lisäksi suurhyökkäys käsitti myös maahanlaskut ja moottoroitujen sekä jalan liikkuvien joukkojen koukkaukset selustaamme.¹⁸⁷

Painopistesuunnan puolustuksen tuli kestää romahtamatta jopa 10-20 km:n syvyiset murrot. Puolustusaseman maastolliseen valintaan tuli kiinnittää erityistä huomiota, jotta hyökkääjä voitiin pakottaa taisteluun sille epäedullisissa olosuhteissa. Puolustukselle oli saatava syvyyttä kaventamalla painopistesuunnan puolustuskaistoja, ryhmittämällä kaikki selustankin joukot puolustuskeskuksiksi ja tukikohdiksi ja rakentamalla ajan salliessa useampia taempia puolustusasemia.¹⁸⁸

Erityinen huomio tuli kiinnittää uusilla sinkoaseilla toteutettavan panssarintorjunnan järjestämiseen vihollisen hyökkäysurille. Linnoittamista oli nopeutettava konevoiman, räjähdysaineiden sekä valmisosien käytöllä. Suluttamisvälineistöä ja menetelmiä oli kehitettävä. Ydintaisteluvälineiden käytön kohteeksi joutumista silmällä pitäen tuli kiinnittää erityinen huomio hajaryhmitykseen etenkin siirtymisten ja toiminnan valmistelujen aikana.¹⁸⁹

Edullisiin maastonkohtiin tukeutuvan torjuvan puolustuksen ohella tuli pyrkiä kehittämään myös yllätyksellisyyteen perustuvaa hyökkäävää puolustustapaa. Hyökkäävässä puolustuksessa joukkoja käytettiin siten, että todennäköisimmät hyökkäysurat "tulpattiin" puolustukselle edullisista maastonkohdista pienten, hyvin linnoitettujen ja tulivoimaisten yksi-

köiden sekä sulutteiden avulla. Hyökkäysuran sivulle, viholliselle epäedulliseen maastoon ryhmitettiin voimakas ja ketterä iskevä osa, joka valmistautui hyökkäyksellään lyömään "tulpan" eteen pysäytetyn vihollisen.¹⁹⁰

Liikkuvaa ja tulivoimaista vihollista vastaan taisteltaessa kohtaamistaistelu tuli olemaan todennäköisin hyökkäystilanne. Näin ollen hyökkäystaktiikan kehittämisen päähuomio tuli olla nimenomaan kohtaamishyökkäyksen suunnittelussa. Ratkaisuun oli pyrittävä sellaisissa olosuhteissa, joissa vihollisen taktiikka ja sotavarustus eivät päässeet oikeuksiinsa. Kohtaamishyökkäyksen idea muistutti hyökkäävää puolustusta. Joukot jaettiin "sitovaan" ja "iskevään" osaan. Raskasaseinen sitova osa eteni tien suunnassa pysäyttäen vihollisen edullisesti puolustettavaan maastonkohtaan. Hyökkäävän joukon pääosan muodostama iskevä osa pyrki kiertämään ja iskemään maastoitse vihollisen sivustaan. Onnistuneen saarroksen tuloksena vihollinen motitettiin ja myöhemmässä vaiheessa tuhottiin.¹⁹¹

Pataljoonalta niin hyökkäävä puolustus- kuin kohtaamishyökkäystaktiikkakin edellyttivät sekä liikkuvuutta että tulivoimaa. Pataljoonan tuli kapeita avomuotoja käyttäen kyetä siirtymään tärkeimmät varusteet mukanaan mahdollisimman lähelle vihollista, ryhmittymään nopeasti taisteluvalmiiseen muotoon ja aloittamaan taistelu sekä tulenkäyttö vihollista aikaisemmin. Tämän onnistuminen edellytti pataljoonalta perustoiminnot vakioivia "äksiisiluonteisia perustaistelumenetelmiä". Niiden oli mahdollistettava nopean etenemisen ja ryhmittymisen lisäksi myös yksilö- ja ryhmäaseiden sekä tykistön tulen joustavan käyttöönsaaminen. Pataljoonan organisaatiota tuli kehittää nykyaikaisen taistelukentän vaatimuksia vastaavaksi. Liikkuvuutta ja uusia aseita koskevia keikiluja tuli jatkaa.¹⁹²

3.6 Johtopäätöksiä

Sotien jälkeinen taktiikan kehitys käynnistyi vaikeasti. Olot olivat epävakait aina 1940-luvun loppupuolelle saakka.

Valvontakomissio ulotti tarkastuksensa monesti mitättömänkin pieniltä tuntuviin yksityiskohtiin asti. Väli rauhan ehdot, sotaväsymys, asekatkenta- ja sotasyyssoikeudenkäynnit, epävarmuus lopullisista rauhansopimusehdoista sekä puolustusvoimain tulevaisuudesta ja toimintamuodoista olivat epäilemättä tekijöitä, joiden vuoksi taktiikan kehittäminen ei ollut kiireisimpien asioiden listalla.

1950-luvun alun ensimmäisiä toimenpiteitä oli sodanajan kokoonpanojen vahvistaminen, jolla luotiin perusta joukkojen ja niiden taktiikan kehittämiseksi. Uuden pataljoonan kokoonpanon kehittämisestä tuli pitkä prosessi, joka varsinkin loppuvaiheissaan muistutti enemmänkin "henkien taistelua" kuin tosiasioihin perustuvaa organisaatiosuunnittelua. Voimakastahtoinen jalkaväen tarkastaja, kenraalimajuri Kustaa Tapola, ei ollut vakuuttunut määrävahvuustoimikuntien suosituksista kehittää pataljoonaa itsenäisemmäksi muuttamalla se nelikomppaniaiseksi ja pienentämällä kiväärikomppanioiden vahvuutta. Tapolan mielestä oli parempi säilyttää komppaniat vahvoina ja hänen kantansa voitti.

Vuoden 1950 kokoonpano oli aikaisempia tulivoimaisempi kranaatinheitinien, panssarintorjunta-aseiden ja konetuliaseiden määrän lisääntymisen ansiosta. Myös moottoroimien suhteen oli otettu ensiaskeleet pataljoonan saatua käyttöönsä ensimmäiset autot. Kuitenkin juuri liikkuvuus oli se tekijä, joka jo 1950-luvun puolivälissä alkoi aiheuttaa tarvetta tarkistaa pataljoonan kokoonpanoa. Sodankäynti oli muuttumassa entistä liikkuvammaksi. Ulkomaisiin kokoonpanoihin verrattuna hevosvetoisen pataljoonan sekä taktinen että operatiivinen liikkuvuus oli huono. Hevosten kuljetuskyky alkoi käydä riittämättömäksi joukkojen materiaalin ja taisteluvälineiden lisääntyessä. Lisäksi oli nähtävissä, että puolustusvoimien käyttöön soveltuva hevoscanta tuli jatkuvasti vähenemään. Kokeilut maataloustraktorin soveltuvuudesta pataljoonien kuljetus- ja liikuntavälineeksi aloitettiin.

Ohjesääntötyön käynnistyminen kesti hämmästyttävän kauan. Ensimmäinen sodanjälkeinen pataljoonan taisteluohtesääntö

julkaistiin vasta vuonna 1955, 11 vuotta sodan päättymisestä ja 23 vuotta edeltäjänsä ilmestymisestä. Kirjoitetuksi se lienee saatu jo kuusi vuotta aikaisemmin, mutta ilmeisesti olojen epävarmuuden takia lopullinen julkaiseminen viivästyi. Tällä välin päästiin toisaalla nopeammin tuloksiin, kun Sotakorkeakoulun opettajien toimittama havainnollinen ja monipuolinen Upseerin käsikirja julkaistiin vuonna 1953.

Ohjesäännöt kirjoitettiin sotien aikana ja jälkeen kootun sotakokemusaineiston pohjalta. Pataljoonan taisteluteknisten yksityiskohtien kuvauksen tarkkuus osoittaa, ettei monivuotista sotakokemusten kokoamistyötä oltu tehty turhaan, vaan sen tuloksia oli voitu hyödyntää.

Taktillisessa mielessä 1950-luvun ensimmäisillä ohjesäännöillä oli kuitenkin vähän uutta annettavaa. Pataljoona hyökkäsi ja viivytti jokseenkin samalla tavalla kuin sotia edeltäneissäkin ohjesäännöissä. Puolustuksen parhaana vaihtoehtona nähtiin entisen kaltainen jäykän torjuva linjapuolustus. Toimintamallia kesän 1944 kaltaisen suurhyökkäyksen torjumiseen ei oltu löydetty. Tiivis ja harva puolustus olivat käsitteinä uusia, mutta käytännön toteutuksena nekin olivat enemmänkin pakon sanelemia kuin taktiseen suunnitellun perustuvia asioita. Kun pataljoonan vastuualue oli laaja ja joukkoja vähän, tuli puolustuksesta pakostakin "harva".

Jalkaväen taisteluohjesäännössä esitettiin pataljoonan taistelulle mittavat vaatimukset, joissa ei ylisanojakaan kaihdettu. Kun esitettyjä vaatimuksia verrataan 1950-luvun kehnosti varustetun pataljoonan suorituskykyyn, ne tuntuvat pakostakin ylimitoitetuilta. Ohjesääntöjä ei tietenkään kirjoiteta vain sen hetkistä suorituskykyä varten, vaan tavoitteena on antaa perusta pitempiaikaiselle kehittämistyölle. Toisaalta ohjesääntöjen ei kuitenkaan tulisi ylläpitää liian siloiteltua kuvaa joukkojen mahdollisuuksista, koska silloin on olemassa vaara koko taktiikan ajautumisesta hakoteille.

Mitä ilmeisimmin ohjesäännöt olivat jo syntyessään osittain vanhahtavia. Kärjistäen voitaneenkin sanoa niiden edustaneen taktiikkaa, jolla olisi menestytty talvisodassa ja ehkä vie-

lä jatkosodassakin. Nopea sotatekninen kehitys oli kuitenkin aiheuttanut sen, ettei 1940-luvun alkupuolen kokemuksiin perustuva taktiikka enää kaikilta osiltaan kyennyt vastaamaan lähestyvän 1960-luvun haasteisiin. "Taktilliset suuntaviivat" osoitti puolustusvoimain ylimmän johdonkin olleen tilanteesta huolestunut. Taktiikkaa tuli jatkossa kehittää aktiivisemmaksi ja liikkuvammaksi sekä suomalaiset vaikeat olosuhteet paremmin huomioivaksi.

4 ASEMAPUOLUSTUKSESTA ALUEELLISEEN PUOLUSTUKSEEN

4.1 Kokeilujen kautta uuteen kokoonpanoon

4.1.1 3.Divisioona kokeilee organisaatiota ja liikkuvuutta

Kokeilut jalkaväkiprikaatin ja pataljoonan organisaation, liikkuvuuden ja taktiikan kehittämiseksi käynnistettiin 3.Divisioonassa joulukuussa 1958.¹⁹³ Kehittämisen päätavoitteeksi asetettiin "sellaisen maasto-organisaation löytäminen, jolla pystyttiin toteuttamaan suomalaista vaikeiden olosuhteiden taktiikkaa". Jalkaväkiprikaatin ja pataljoonan oli oman varustuksensa turvin kyettävä etenemään ja taistelemaan korpiolosuhteissa vuorokauden ajan ilman kuljetusapua tai täydennystä. Pataljoonalla tuli olla riittävästi isku- ja tulivoimaa tehtäviensä suorittamiseksi. Laakatulen alaisena toimivan, reservin upseerin koulutuksen saaneen perusyksikön päällikön työmäärää ja taktillisia ratkaisuja tuli helpottaa. Yksityisen miehen varustus tuli saada painoltaan sellaiseksi, ettei se estänyt hänen toimintaansa taistelijana, eikä väsyttänyt häntä ennen aikojaan. Kokeilut tehtiin Pääesikunnan laatimien kokeilukokoonpanojen pohjalta.¹⁹⁴

Kokeilujensa perusteella 3.Divisioona suositteli kokoonpanoa, jossa pataljoonaan kuuluivat esikunta, esikuntakomppania, neljä kolmijoukkueista kiväärikomppaniaa, kevyt kranaatinheitinkomppania sekä uusi yksikkö, huoltokomppania.¹⁹⁵ /

Esikunnan kokoonpano oli lähes ennallaan¹⁹⁶. Esikuntakomppanian entinen jääkärijoukkue oli muutettu tiedustelujoukkueeksi. Uusia joukkueita esikuntakomppaniassa olivat kolme ryhmäinen pioneerijoukkue sekä raskas- ja kevytsinkojoukkueen sisältävä sinko-osasto. Huoltojoukkue oli poistettu. Kiväärikomppanian muodostivat komentojoukkue, kolme kolmiryhmäistä kiväärijoukkuetta, kevytsinkoryhmän ja kaksi kevytkonekivääriryhmää käsittävä tukijoukkue sekä taisteluvälineryhmän ja lääkintäryhmän käsittävä huoltojoukkue. Kevyt kranaatinheitinkomppania käsitti komento- ja huoltojoukkueen, viesti- ja mittausjoukkueen sekä kolme kranaatinheitinjoukkuetta, joissa kussakin oli tulenjohtoryhmän lisäksi kaksi heitinryhmää.¹⁹⁷

Pataljoonan taloushuolto oli kokonaisuudessaan keskitetty kolmijoukkueiseen huoltokomppaniaan. Ensimmäiseen joukkueeseen kuuluivat pataljoonan taisteluväline- ja lääkintäryhmät sekä pienehkö moottoriajoneuvojen huoltoryhmä. Toinen joukkue käsitti pataljoonan, esikuntakomppanian ja huoltokomppanian talousryhmät sekä eläinlääkintä- ja kengitysryhmät. Kolmas joukkue käsitti kaikkien kiväärikomppanioiden sekä kranaatinheitinkomppanian talousryhmät.¹⁹⁸

Perustelut kiväärikomppanioiden määrän lisäämiseksi neljäksi ja muuttamiseksi kolmijoukkueisiksi olivat pääasiassa samoja, mitä edellisenkin kokoonpanouudistuksen yhteydessä 1950-luvulla oli esitetty.¹⁹⁹ Panssarintorjunnan organisoiminen sinko-osastoksi ja sinkoryhmiksi perustui ajatukseen, että pataljoonan kaistalla yleensä oli yksi sellainen ura, jonka panssarintorjuntaan tarvittiin sinko-osasto. Kiväärikomppanian katsottiin tulevan toimeen kevytsinkoryhmällä.²⁰⁰ Huoltokomppanian katsottiin antavan pataljoonalle taktillista toimintavapautta. Keskittämällä yksiköiden kenttäkeittimet ja taloushuolto huoltokomppaniaan voitaisiin lisätä komppanioiden liikkuvuutta ja helpottaa reserviläispäällikön johtamistoimintaa.²⁰¹

Riittävän tie- ja maastoliikkuvuuden saavuttamiseksi pataljoonalla tuli olla kuljetusvälineinä 86 hevosta, 13 traktoria, maastoauto, kuorma-auto ja neljä moottoripyörää. Trak-

toreista kuului esikuntakomppanialle kuusi ja huoltokomppanialle seitsemän. Hevonen säilyi edelleenkin kiväärikomppanioiden kuljetusvälineenä.²⁰²

4.1.2 Tavoitteena on itsenäisempi pataljoona

Jalkaväen organisaatio- ja liikkuvuuskokeiluja laajennettiin vuonna 1960 koskemaan 3.Divisioonan lisäksi myös Sotakorkeakoulua, Taistelukoulua ja Kadettikoulua. Tutkimuksen kohteena näissä kokeiluissa olivat ennen kaikkea prikaatin jalkaväen kuljetustarve, kuljetusorganisaation sopivuus ja kuljetuskomppanian käyttö prikaatin kuljetusyksikkönä.²⁰³ Esitettävä pataljoonan kokoonpanoa pidettiin jokseenkin onnistuneena, vaikkakaan yksiköiden taloushuollon keskittämistä huoltokomppaniaan ei varauksetta kannatettu. Pataljoonan traktorien ja hevosten määrä herätti keskustelua.²⁰⁴

Kivääripataljoonan uusi kokoonpano vahvistettiin toukokuussa 1962 (Liite 10).²⁰⁵ Ensimmäistä kertaa hyväksyttiin virallisesti pataljoona, jossa oli neljä kiväärikomppaniaa. Lopullinen kokoonpano poikkesi jonkin verran 3.Divisioonan esittämästä. Esikuntakomppanian sinko-osastossa oli vain kolme kolmiryhmäistä kevytsinkojoukkuetta, koska palveluskäytössä olevien raskaiden sinkojen määrä ei riittänyt raskassinkojoukkueen perustamiseen. Kevyitä sinkoja pataljoonassa oli yhteensä 36 kpl.²⁰⁶ Kivääri- ja kranaatinheitinkomppanioiden talousryhmiä ei liitetty huoltokomppaniaan, vaan ne jäivät omien päälliköidensä johtoon. Toimivan taloushuollon katsottiin sittenkin muodostavan niin merkittävän osan yksikön taistelukelpoisuudesta, että komppanian päällikön vastuu ja käskyvalta oli tässä asiassa säilytettävä vähentämättömänä²⁰⁷. Huoltokomppanian kokoonpanoon kuului komentoryhmä ja kaksi joukkuetta. Ensimmäisen joukkueen muodostivat pataljoonan taisteluväline-, lääkintä-, eläinlääkintäryhmät, kuljetusvälineiden huoltoryhmä ja traktoriryhmä. Toiseen joukkueeseen kuuluivat pataljoonan, esikuntakomppanian ja huoltokomppanian talousryhmät. Pataljoonan kokonaisvahvuus oli 942 miestä.²⁰⁸ /

4.1.3 Materiaalitalanteessa tapahtuu oleellisia parannuksia

1950-luvun lopussa käyttöön saaduilla määrärahoilla käynnistetyt perushankinnat olivat merkittävästi parantaneet jalkaväen puolustusvalmiutta verrattuna 1950-luvun puolivälinaallon pohjaan.²⁰⁹

Tästä huolimatta kevyistä aseista rynnäkkökiväärejä riitti jaettavaksi vain suojajoukoille. Pääjoukkojen aseistuksena olivat edelleen eri malliset kiväärit, pikakiväärit ja konepistoolit. Kevyitä konekiväärejä riitti vain kolmasosalle suojajoukoista. Patruunatilanne oli suhteellisen hyvä joutuen Neuvostoliitosta vuosina 1960-1961 tehdyistä hankinnoista.²¹⁰

Panssarintorjunnan pahimmat heikkoudet olivat korjautuneet uuden sinkoaseistuksen ansiosta, mutta ongelmana oli edelleenkin kaukotorjunta-aseistuksen puute. Rauhansopimuksen tulkinna muutoksen jälkeen maahan oli tosin hankittu panssarintorjuntaohjuksia, mutta vähälukuiset ohjukset eivät satoavasti kohottaneet puolustuskykyä²¹¹. Kevyitä sinkoja oli määrävahvuuden edellyttämä määrä, mutta laukauksia ei ollut riittävästi. Raskaita sinkoja oli määrävahvuus, muttei kuitenkaan vielä riittävästi pataljoonien sinkojoukkueen aseistamiseksi. Raskaan singon laukaustilanne oli melko hyvä. Kokeilut uuden, jokamiehen panssarintorjunta-aseeksi soveltuvan pienoissingon kehittämiseksi oli aloitettu.²¹²

Kranaatinheittimistön ampumatarviketilanne oli parantunut, mutta se ei vielä kukaan ollut riittävä. Heittämiä määrävahvuuksiin verrattuna riittävästi. Sekä uusien heittimien, että entistä pitemmälle kantavien ampumatarvikkeiden kehitystyö oli käynnissä.²¹³

Vakavan ongelman muodosti edelleenkin jalkaväen lähi-ilmatorjunta-aseistuksen täydellinen puuttuminen. Kokeiltavana ollut 30/ItK (Hispano Suiza) oli jalkaväen käyttöön liian kallis. Se oli painava traktorin vedettäväksi, eikä sitä voitu viedä maastoon suojaamaan pataljoonien koukkauksia tai

vastahyökkäyksiä. Ase oli sopimaton pinta-ammuntaan, samoin kuin kuljetusten suojaamiseen ajoneuvon lavalta.²¹⁴

Siviilistä ottoteitse saatavia maataloustraktoreita arvioitiin olevan riittävästi, mutta maastokelpoisia sotilasajoneuvoja ei ollut tarpeeksi. Myöskään polkupyörien ja suksien osalta ei oltu omavaraisia. Kypärät, maastopuvut, teltat ja taisteluvyöt olivat olemassa lähes kaikille suojajoukoista ja osalle päävoimistakin. Panssarimiinoja oli määrävahvuus ja jalkaväkimiinoja noin puolet määrävahvuudesta. Radiokalustossa oli sekä määrällisiä että laadullisia puutteita.²¹⁵

Materiaalitulanteen ohella alkoivat mahdollisuudet myös koulutuksellisen suorituskyvyn parantamiseen lisääntyä, kun jalkaväkijoukkoyksiköiden kertausharjoitukset aloitettiin vuonna 1963. Ongelmana oli edelleenkin joukkueenjohtajakomppanianpäällikkötason johtajien puutteellinen koulutus. Suurempia, vähintään pataljoonatasoisia harjoituksia kyettiin järjestämään liian harvoin, mistä johtuen aselajien välistä yhteistoimintaa ei hallittu.²¹⁶

4.2 Ohjesääntökierros käynnistyy aikaisempia nopeammin

4.2.1 Kenttäohjesääntö I

Pääesikunnan ohje "Taktillisia suuntaviivoja" käynnisti varsin nopeasti uuden ohjesääntökierroksen. Jo syyskuussa 1959 tehtiin päätös Kenttäohjesääntö I:n ja II:n uusimisesta.²¹⁷ Muistio ohjesäännön tehtävistä korjauksista laadittiin Sotakorkeakoulussa keväällä 1960.²¹⁸ Tulevan ohjesäännön lyhennelmä lähetettiin joukoille lausuntoa varten saman vuoden lokakuussa.²¹⁹ Ohjesääntö vahvistettiin käyttöön vuonna 1963 nimellä Kenttäohjesääntö, I osa, yhtymän taistelu.²²⁰

Kenttäohjesääntö I käsitti yhteensä 13 lukua. Päätaistelulajien lisäksi omina lukuinaan käsiteltiin yhtymän johtamista, taistelutahdon ylläpitämistä, majoittumista, siirtoja, sissitoimintaa, vetäytymistä ja selustan puolustusta. Ominia lukuinaan esitettiin myöskin panssariyhtymän käyttöperiaat-

teet sekä yhteistoiminta meri- ja ilmavoimien kanssa. Kirjan lopussa esitettiin koonnoksena tärkeimmät käsitteet ja määritelmät. Aikaisemmista ohjesäännöistä poiketen kirjassa oli runsaasti tekstiä täydentäviä havainnollisia kaavakuvia.²²¹

4.2.2 Jalkaväen taisteluohtesääntö I

Ohjesääntöjen uudistuskierrukseen liittyen päätettiin loka-kuussa 1962 uudistaa myös pataljoonaohjesääntö.²²² Jalkaväen taisteluohtesääntö I, Pataljoonan taistelu, vahvistettiin käyttöön marraskuussa 1965. Tämän jälkeen ohjesääntöön tehtiin vielä pieniä tarkennuksia. Lopullinen ohjesääntö vahvistettiin käyttöön kesäkuussa 1968.²²³

Kenttäohjesääntö I:n tavoin Jalkaväen Taisteluohtesääntö I edusti uutta ohjesääntötyyliä runsaine piirroksineen ja taulukkoineen. Ohjesäännön alkuosassa ja kunkin luvun alussa oli kuvaus taistelun luonteesta ja vihollisen toimintaperiaatteista. Ohjesääntö sisälsi jokseenkin samat pääluvut ja kuin vuoden 1955 Jalkaväen taisteluohtesääntö. Omina lukunaan esitettiin lisäksi taistelukelpoisuuden ylläpito, toiminta reservinä, rintamavastuun vaihto, taistelu saarrettuna sekä suoja-alueen taistelun erityispiirteet. Sissitoimintaa käsittelevää lukua oli jonkin verran laajennettu.²²⁴

4.2.3 Ohjesääntöjen taktiikka

4.2.3.1 Kohtaamishyökkäys tulee ensisijaiseksi hyökkäystavaksi

Uusien ohjesääntöjen taktillisilla toimintaperiaatteilla pyrittiin ennen kaikkea löytämään keinoja vihollisen liikkuvuuden ja tulen ylivoiman eliminoimiseksi sekä oman toimintavapauden, aloitteellisuuden ja liikkuvuuden säilyttämiseksi. Joukkojen joutumista ydinräjähteiden käytön kohteeksi pidettiin mahdollisena, mutta ei ratkaisevana menettelytapojen suunnitteluun vaikuttavana tekijänä. Ydinräjähteiden vaatima joukkojen hajaryhmitys tuli toteuttaa yhtymätasolla

ryhmittämällä joukkoyksiköt tarpeeksi kauas toisistaan. Hajauttamisen ulottamista pataljoonaan ja sitä pienempiin yksiköihin ei pidetty mahdollisena, koska ydinaseen suuri vaikutusalue kattaisi ne joka tapauksessa.²²⁵

Aikaisemmista ohjesäännöistä poiketen pidettiin ensisijaisena hyökkäystapana kohtaamishyökkäystä liikkeellä olevaa tai muuten puolustukseen valmistautumatonta vihollista vastaan (Liite 11).²²⁶ Vihollisella oli puolustajaa monipuolisempi ja kauaskantoisempi tulivoima, tehokas panssari- ja ilma-ase sekä hyvä operatiivinen ja taktillinen liikkuvuus. Näin ollen viholliseen oli päästävä vaikuttamaan yllätyksellisellä saarrostop-, selusta- tai sivustahyökkäyksellä sen keskitetyn tulenkäytön ja torjuntatoimenpiteiden ollessa vielä järjestämättä. Toissijainen hyökkäystapa oli rintamahyökkäys puolustusvalmista vihollista vastaan, joka tuli kyseeseen, kun hyökkäys muuten ei ollut mahdollinen tai tarkoituksenmukainen.²²⁷

Prikaatin osana hyökkäävä pataljoona kuului joko prikaatin iskevään tai suojaavaan osaan tai reserviin. Iskevän osan joukoilla oli tuhoamistehtävä ja tavoite. Suojaavan osan tehtävänä oli luoda iskevälle osalle hyökkäysedellytykset sitomalla vihollinen ja estämällä sen tunkeutuminen hyökkäyksen lähtöalueelle. Reservillä oli useita valmistautumistehtäviä hyökkäyksen jatkamiseksi.²²⁸

Pataljoona jakautui hyökkäyksessä tavallisesti iskuportaaseen ja reserviin. Tarvittaessa pataljoonan raskaista aseista voitiin lisäksi muodostaa erityinen tulitukiporras hyökkäyksen tukemiseksi. Iskuportaaseen kuului tilanteen mukaan 2-3 kiväärikomppaniaa vahvennuksineen. Yhden kiväärikomppanian lisäksi reserviksi varattiin tavallisesti sinko-osaston ja pioneerijoukkueen osia.²²⁹

Pataljoonan hyökkäysvalmistelut aloitettiin lähtöalueella, jonne yksiköt ryhmitettiin ilmasuojaan 1-2 km välein. Lähtöalueella käynnistettiin hyökkäyksen tiedustelu sekä tulenkäyttö, huolto- ja johtamisvalmistelut. Taistelujaotus toteutettiin alistamalla kiväärikomppanioille tulenjohtopääl-

liköt ja -ryhmät sekä mahdollisesti kranaatinheitin- ja panssarintorjuntajoukkueet ja pioneeriryhmät. Jotta kohtaamistilanteessa saataisiin nopea käyttöön epäsuoraa tulta, paikannettiin hyökkäysreitille maalipisteet ja annettiin etumaisille yksiköille pataljoonaa tukevien yksiköiden tulenkäyttöoikeus. Panssarintorjunta- ja tulenjohtovoimalla vahvennettu tiedustelujoukkue suunnattiin vihollistiedusteluun murtokohdan alueelle. Maastontiedustelua varten muodostettiin tarvittaessa erillisiä tiedusteluosastoja. Huolto- ja komppania jaettiin tavallisesti kahtia siten, että ampumaravinteiden jakopaikka ja joukkosidontapaikka siirtyivät iskuportaan mukana ja muut osat portaittain pataljoonan takana. Hyökkäyksen johtamista ja tulenkäyttöä varten rakennettiin tarvittavat johdinlinjat sekä valmisteltiin radioiden ja lähettien käyttö.²³⁰

Eteneminen lähtöalueelta kosketukseen tehtiin mahdollisuuksien mukaan pimeään suojassa. Yksiköiden taisteluvalmiuden oli mahdollistettava taistelun aloittaminen tarvittaessa suoraan etenemisryhmityksestä kaiken käytettävissä olevan tulen tukemana. Tuliyksiköitä siirrettiin portaittain siten, että ainakin osa tuliyksiköistä pystyi joka hetki tukemaan pataljoonan hyökkäystä. Lähtöasemassa pysähdyttiin tarvittaessa vain nopeaa ryhmityksen tarkistamista ja yksityiskohdistaisten hyökkäystehtävien antamista varten.²³¹

Pataljoonan etummaisten osien kohdattua vihollisen aloittivat tulenjohtajat heti ammunnan nopeimmin käytettävissä olevilla tuliyksiköillä, käyttäen ammunnan valmistelun sallimaa tehokkainta ja nopeinta tulenaloittamistapaa²³². Pataljoonan kärkikomppania aloitti hyökkäyksen suoraan liikkeestä. Tehtyään päätöksensä pataljoonan pääosan suuntaamisesta komentaja käskytti iskuportaan komppanioille hyökkäyssuunnat, tavoitteet, murtokohdat ja H-hetken²³³.

Hyökkäyksen tulivalmistelu ja saatto ammuttiin iskuportaan liikesuunnitelmaan pohjautuvan aikataulukon mukaisesti. Yllätyksen aikaansaamiseksi tulivalmistelu pyrittiin aloittamaan mahdollisimman myöhään ennen H-hetkeä. Tulivalmistelun viimeisten kranaattien räjähdettyä iskuportaan yksiköt tun-

keutuivat oman suora-ammuntatulensa turvin murtokohtaan. Vihollinen tuhottiin lähitaistelussa ennenkuin se oli ennätännyt järjestää vastatoimenpiteensä tai motittautua. Pataljoonan reserviä käytettiin menestyksen laajentamiseen, pysähtyneen hyökkäyksen uudelleenkäynnistämiseen tai vastahyökkäyksen torjuntaan. Tavoitteessa yksiköt huollettiin ja hyökkäystä valmistauduttiin jatkamaan. Hajalle lyödyn tai muuten vetäytymään pakotetun vihollisen tuhoamista jatkettiin takaa-ajona.²³⁴

Hyökkäyksessä puolustusvalmista vihollista vastaan korostuivat erityisesti perusteellinen suunnittelu, huolellinen tiedustelu, voimakas tulenkäyttö ja soluttautuminen. Ensisijaisen tärkeää oli hyökkäyksen suuntaaminen vihollisen puolustuksen heikkoihin kohtiin ja aukkopaikkoihin.²³⁵

4.2.3.2 Puolustustaktiikassa siirrytään linjapuolustuksesta aluepuolustukseen

Puolustustaistelussa vaikeimmin torjuttavana nähtiin panssaroidun ja tulivoimaisen vihollisen kiilamaiset ja syviin murtoihin pyrkivät hyökkäykset. Tällainen hyökkäys oli torjuttavissa vain syvällä, joustavalla ja sitkeällä puolustuksella. Puolustuslinja-ajattelusta, etenkin pääpuolustuslinjan erityisaseman korostamisesta, oli luovuttu. Puolustusaseman ja -linjan sijasta joukoille tuli määrittää puolustusalue, jolla niiden oli torjuttava vihollinen. Puolustusalueen keskeiset maastoalueet määrättiin pidettäviksi maastonkohdiksi, joista ei saanut luopua ilman käskyä. Näihin puolustuksen kannalta keskeisiin alueisiin tukeutuen vihollisen kuluttaminen ja hyökkäyksen rajoittaminen olisi mahdollista, vaikka puolustusryhmityksen etureuna murtuisikin. Pidettävien maastonkohtien ulkopuolisista alueista voitiin luopua, jos niiden pitäminen ei olisi mahdollista tai tarkoituksenmukaista. Puolustustaistelua oli kyettävä käymään myös aukeamaastossa, joka oli panssaroidun vihollisen tyypillisintä toiminta-aluetta. Puolustusta ei enää jaoteltu tiiviiseen ja harvaan puolustukseen.²³⁶ /

Prikaatin vastuualue käsitti puolustusalueen ja suoja-alueen. Suoja-alueella hankittiin aikaa puolustusvalmistelulle, tiedusteltiin ja kulutettiin vihollista liikkuvien ja tulivoimaisien yksiköiden sekä epäsuoralla tulella. Puolustusalue jakautui puolustusasemaan ja selustaan. Puolustuksen painopiste oli puolustusasemassa, jonka muodostivat pataljoonien puolustusalueet, komppanioiden puolustuskeskukset, tukikohdat ja pesäkkeet. Puolustusaseman puolustuskeskusten ja tukikohtien ryhmittymisen tuli olla niin syvä, että niiden keskitetyllä tulella kyettiin pysäyttämään vihollisen hyökkäykset, rajoittamaan murrot ja lyömään ne puolustusaseman reservien vastahyökkäyksillä. Puolustusaseman takana oli selusta-asema, johon tukeutuen tuhottiin taemmilla reserveilla selustaan tunkeutunut vihollinen.²³⁷

Pataljoonalle käskettiin puolustustehtävää varten vastuualue, pidettävät maastonkohdat, naapurijoukkoihin liittyvät saumakohdat ja mahdollisesti myös puolustusryhmittymisen tasa (Liite 12). Painopistesuunnan pataljoonan puolustusalueen leveys oli n. 3-5 km ja syvyys n. 2-3 km. Pidettävät maastonkohdat määrättiin siten, että vihollinen voitiin pitää keskeytymättömän tulen alla pakotettuna jatkuvaan taisteluun. Komppaniat saivat luopua pidettävistä maastonkohdistaan vain pataljoonan komentajan käskystä. Puolustuskeskusten, tukikohtien ja pesäkkeiden oli kyettävä tukemaan toisiinsa keskitetyllä tulella ja taistelemaan saarrettunakin. Yhden tukikohdan tai puolustuskeskuksen menettäminen ei saanut vaarantaa koko puolustusta.²³⁸

Pataljoonan puolustukseen ryhmittymisen ja puolustusvalmistelut suojattiin tiedustelujoukkueella sekä puolustusaseman eteen ryhmitetyillä panssarintorjunta- ja tulenjohtokykyisillä suojausosastoilla. Pataljoonan puolustuksen painopiste muodostettiin ryhmittämällä kaksi kiväärikomppaniaa kapeille vastuualueille vihollisen todennäköisimpään hyökkäyssuuntaan. Sivusuuntaan ryhmitettiin huomattavasti laajemmalle vastuualueelle yksi kiväärikomppania. Painopistesuunnan syvyyden lisäämiseksi ja vastahyökkäyksiä sekä vihollisen murtojen rajoittamista varten ryhmitettiin kiväärikomppania reserviksi puolustusaseman takaosaan.²³⁹ _/

Sinko-osaston joukkueet ryhmitettiin sivustatuliasemiin puolustusaseman uhanalaisimman panssariuran varrelle. Muiden alueiden panssarintorjunnasta vastasivat etupäässä kiväärikompaniat, joille tarvittaessa alistettiin joukkueita sinko-osastosta. Jokaisen puolustusaseman joukon oli valmistauduttava panssarintorjuntaan omalla alueellaan.²⁴⁰

Tykistön ja heittimistön tulenjohtoryhmistä muodostettiin puolustusalueen tärkeimmille osille aukoton tulenjohtoverkko. Vihollisen todennäköisille ryhmittymisalueille paikannettiin vastavalmistelu- ja puolustuskeskusten eteen ja sisälle torjuntamaalit. Pataljoonan kevyttä kranaatinheitinkomppaniaa käytettiin tilanteen mukaan joko koossa tai alistettuna joukkueittain kiväärikompanioille.²⁴¹

Puolustusaseman etupuolelle ryhmitetyt tiedustelu- ja suojausosastot aloittivat taistelun väijytyksin ja tuliylläköin. Puolustusasemassa vihollisen pienehköt tiedustelu- luonteiset hyökkäykset pyrittiin torjumaan suora-ammuntatulella, jotta tykistön ja heittimistön tuliasemat eivät paljastuisi. Vihollisen tulivalmistelun alkaessa aloitettiin vastatykistöammunnat. Vihollisen hyökkäykseen ryhmittymistä häirittiin vastavalmistelu- ja torjunta-ammunnoin. Tykistön ja heittimistön keskitetyllä tulella, savutuksella sekä sinkoaseilla tuhottiin vihollisen panssarivaunut. Suora-ammuntatuli kohdistettiin vihollisen vaunuja seuraavaan jalkaväkeen sen tultua tehokkaan kantaman päähän. Puolustusryhmittymisen sisään tunkeutunut vihollinen tuhottiin sulutteilla, epäsuoralla tulella, miehitettyjen varatukikohtien suora-ammuntatulella sekä sivusuunnasta irrotettujen joukkojen vastaiskuilla. Murtoon päässeeseen vihollisen lyömiseksi suoritettiin lähimpien taistelusta irti olevien tukikohtien joukoilla voimakkaan tulen tukema vastahyökkäys. Reserviyksikköä käytettiin vastahyökkäykseen, kun tilanne mahdollisti vihollisen tuhoamisen tai kun vain vastahyökkäyksen avulla oli mahdollista vallata tai pitää hallussa pataljoonan pidettävät maastonkohdat.²⁴² _/

4.2.3.3 Viivytyksen pääperiaatteet säilyvät ennallaan

Viivytystehtävää varten prikaatille käskettiin viivytyalue rajoineen. Viivytyasemien lukumäärä määräytyi vastualueen syvyyden, maaston ja käytettävissä olevien joukkojen määrän perusteella. Viivytyasemien välisen etäisyyden tuli olla niin suuri, että irtautuvat joukot voivat siirtyä uuteen tehtävään tai ryhmittyä seuraavaan viivytyasemaan. Vihollinen oli pakotettava ryhmittämään joukkonsa ja järjestämään tulensa uudelleen seuraavaa viivytyasemaa vastaan. Viivytyasemien välialueella vihollista hidastettiin ja kulutettiin viivytykeskuksissa ja -tukikohdissa sekä väijytyksin ja ylläköin.²⁴³

Pataljoona taisteli alueellaan yhdessä tai useammassa prikaatin viivytyasemassa tai niiden välialueella (Liite 13). Viivytyasema muodostui vierekkäisistä ja syvyyteen porrastetuista viivytykeskuksista, tukikohdista ja pesäkkeistä, jotka oli pyrittävä ryhmittämään edullisiin maastonkohtiin kahdeksi tasaksi.²⁴⁴

Vihollisen kuluttaminen aloitettiin vastaanottotukikohdista ryhmitysalueille kohdistetulla epäsuoralla tulella. Vihollisen etummaisat osat pyrittiin tuhoamaan yllättäen lähietäisyydeltä avatulla suora-ammuntatulella. Kaikkien aseiden keskitetyllä tulella pysäytettiin vihollisen hyökkäys ja pakotettiin se ryhmittymään ja valmistelemaan hyökkäyksensä uudelleen. Etummaisten tukikohtien irtautuminen aloitettiin pysäytetyn hyökkäyksen jälkeen. Irtautuvat joukot ryhmitettiin taempiin viivytykeskuksiin tai välialueelle, jossa ne järjestivät ylläköitä ja väijytyksiä.²⁴⁵

4.3 Vastaavatko väline ja taktiikka vaatimuksia?

4.3.1 Kokoonpanon puutteena on edelleenkin heikko tulli-voima

Kenttäohjesäännön ja Jalkaväen taisteluohjesäännön esittämiä taktillisia periaatteita pidettiin pääpiirteiltään oikean-

suuntaisina. Aktiivista toimintaa ja liikkuvuutta korostavana taktiikan uskottiin nyt olevan vapautumassa sotien aikaisesta asemasota-ajattelusta. Taktiikan uskottiin kykenevän entistä paremmin vastaamaan nykyaikaisen taistelukentän haasteisiin. Uusia kokoonpanoja pidettiin käyttökelpoisina. Pataljoonan ehkä pahimpana puutteena pidettiin heikohkoa tulivoimaa, joka yhdessä suuren miesmäärän ja hitaan liikkuvuuden kanssa asetti liian paljon elävää voimaa alttiiksi tappioille.²⁴⁶

Ehkä voimakkainta kritiikkiä taktiikkaa ja organisaatiota kohtaan esittivät Sotakorkeakoulun opettajat, jotka vuonna 1969 laativat suomalais-, amerikkalais- ja neuvostoliittolaistyyppistä organisaatiota ja taktiikkaa erittäin perusteellisesti vertailevan muistion "Taktiikkamme ja organisaatiomme kehittäminen". Muistion mukaan joukkojemme toimintamahdollisuudet olivat sangen vähäiset. Organisaatiomme, taktiikkamme ja välineistömme soveltuivat huonosti nykyaikaisen taistelukentän kuvaan.²⁴⁷

Suomalaisen pataljoonan miesmäärä, 942 miestä, oli ulkomaisiin organisaatioihin verrattuna suuri. Amerikkalaisessa mekanisoidussa pataljoonassa oli n. 870 miestä. Neuvostoliiton moottoroitu jalkaväkipataljoona, joka rykmentin elimellisenä joukkoyksikkönä oli tosin suunniteltukin vähemmän itsenäisiin tehtäviin, oli vahvuudeltaan vain n. 510 miestä. Pataljoonista vain suomalaisessa oli neljä kivääriyksikköä.²⁴⁸

Määrävahvuisia automaattiaseita oli kaikissa pataljoonissa miesmäärään suhteutettuna jokseenkin yhtä paljon. Laadullisesti suomalaisen pataljoonan konepistoolivoittoinen aseistus oli etenkin tulen ulottuvuuden osalta ulkomaisten organisaatioiden rynnäkkökivääriaseistusta huonompi. Amerikkalaisen mekanisoidun pataljoonan kranaatinheittimistön määrä oli suomalaiseen verrattuna kaksinkertainen. Kevyiden heittimien lisäksi siihen kuului myös raskaita heittämiä. Panssaripataljoonissa kauaskantavia raskaita aseita oli vielä tätäkin enemmän. Neuvostoliittolaisessa moottorijalkaväkipataljoonassa heittämiä oli vähemmän, mutta heillä pääosa ras-

kaasta aseistuksesta olikin organisoitu divisioonan tukirykmenttiin.²⁴⁹

Suomalaisen pataljoonan orgaaninen panssarintorjunta-aseistus, 36 kevyttä sinkoa, oli vaatimaton verrattuna panssariajoneuvoihin, joita amerikkalaisessa organisaatiossa jo pataljoonatasolla oli n. 70 kpl ja neuvostoliittolaisessa n. 30 kpl.²⁵⁰ Suomalaisen pataljoonan taistelua tukeva prikaatin tykistö jäi vertailupataljoonia tukevaa tykistöä heikommaksi. Tulen teho oli pienempi. Liikkuvuus ja ampumatarvikkeiden kuljetuskyky olivat huonommat. Tiedustelu- ja johtamisvälineistöä oli vähemmän ja välineet olivat laadullisesti heikompia²⁵¹.

Myös liikkuvuudeltaan suomalainen pataljoona oli heikompi. Tiestöllä ja helpokossa maastossa kuljetuspanssarivaunuilla ja maastoajoneuvoilla varustetut pataljoonat pystyivät jopa kuusinkertaiseen marssisuorituksiin suomalaiseen pataljoonaan verrattuna. Samalla ne pystyivät kuljettamaan mukanaan huomattavan suuren määrän materiaalia. Pataljoonien miehistön pääosa oli sirpalesuojassa ja aloitti jalkauduttuaan taistelun levänneenä. Tiettömässä tai vaikeakulkuisessa maastossa liikkuvuuden erot tasoittuivat, mutta silloinkin taistelukyvyn ylläpitämiseksi tarvittavat huoltokuljetukset onnistuivat maastoajoneuvoilla ja helikoptereilla paremmin kuin meikäläisillä hevosilla ja traktoreilla.²⁵²

Suomalaisella pataljoonalla oli vähemmän johtamisessa tarvittavia viestivälineitä ja ne olivat heikkotehoisempia. Ilmatorjunta-aseistusta, pimeänäkölaitteita ja kunnollisia valaisuvälineitä ei ollut lainkaan.²⁵³

4.3.2 Taktiikalla on heikot toteutumismahdollisuudet

Pataljoonien keskinäinen vertailu ei vielä antanut todellista kuvaa tilanteesta taistelukentällä. Joukkojen käyttöalan ja tehtävien mittasuhteet huomioiden suomalaista pataljoonaa vastassa tuli todennäköisimmin olemaan vastustajan rykment-

ti-prikaatitasoinen joukko, jolloin voimasuhteet etenkin tulivoiman osalta huononivat entisestäänkin.²⁵⁴

Hyökkäyksessä vastustajan parempi suorituskyky antoi sille etulyöntiaseman. Kohtaamistilanteessa vihollinen pystyi lisäämään voimaansa nopeammin. Prikaatin etummaisen pataljoonan ja sen etummaisten yksiköiden oli 6-10 tunnin ajan kyettävä torjumaan noin kolminkertaisen miesylivoiman ja vähintään 2-3-kertaisen tuliyylivoiman omaava vihollinen, ennen prikaatin pääosien hyökkäyksen vaikuttamista. Ajatus liikkeellä olevan ja puolustukseen valmistautumattoman vihollisen lyömisestä suoraan etenemisryhmyksestä tapahtuvalla hyökkäyksellä oli epärealistinen. Hyökkäävä joukko paljastui todennäköisesti jo lähtöalueella, jolloin se joutui tulenkäytön kohteeksi ja pyrittiin sitomaan taisteluun maahanlaskuyksiköin. Etenemisen aikana kärsityt tappiot ja suojaamiseen sidotut joukot vähensivät hyökkäyksen tehoa murtokohdassa. Murron onnistuminen edellytti epäsuoran tulentehtokasta järjestämistä. Tämä oli vaikeaa johtuen tuliyksiköiden pienestä määrästä, lyhyestä kantamasta ja ampumatarvikukuljetusten todennäköisestä tyrehtymisestä huonon ilmatorjuntasuojan ja maastoliikkuvuuden takia. Näin ollen hyökkäävän joukon kykyä selviytyä tehtävästään voitiin epäillä.²⁵⁵

Myös painopistesuunnan puolustuksen onnistumismahdollisuudet ohjesääntöjen edellyttämällä vastualueilla olivat huonot. Prikaatin joukot ja tulivoima riittivät n. 8-12 km leveään ja n. 2-4 km syvän puolustusaseman miehittämiseen selusta-aseaman jäädessä käytännöllisesti katsoen tyhjäksi. Vihollisen saadessa läpimurron taistelua puolustusasemassa kyettiin mahdollisesti jatkamaan murtoaukon molemmilla puolilla niin kauan kuin täydennys- ja evakuoitukuljetukset toimivat. Sen sijaan liikkuvampaan puolustukseen, joukkojen irrottamiseen puolustusasemasta ja ryhmittämiseen uudelleen selusta-asemaan ei ollut edellytyksiä. Moottoroitu ja tulivoimainen vihollinen ehtisi selustaan ennen jalan liikkuvia joukkojamme. Joukkojen suorituskyky ei siis riittänyt ohjesääntöjen edellyttämän alueellisen ja liikkuvan puolustustaistelun käymiseen.²⁵⁶ /

Materiaalisia edellytyksiämme ei todennäköisesti ainakaan rauhan aikana tulla nykyisestään lisäämään. Tällöin ainoaksi mahdollisuudeksi jää taktiikan ja organisaatioiden kehittäminen alueelliseen puolustukseen pohjautuen sellaisiksi, että käytettävissä olevalla välineistöllä mahdollistetaan menestyksellinen taistelu meikäläisissä olosuhteissa.²⁵⁷

4.4 Alueellinen puolustusjärjestelmä taisteluopiksi

4.4.1 Pataljoona alueellisessa puolustusjärjestelmässä

Alueellisen puolustusjärjestelmän käyttöönoton mahdollistava asetus maan jakamisesta sotilaslääneihin oli annettu 18.3. 1966 ja se oli tullut voimaan 1.7.1966.²⁵⁸ Taisteluopiksi alueellisen puolustuksen periaatteet vakiinnutettiin lopullisesti vuoden 1973 Kenttäohjesäännössä.²⁵⁹

Pataljoonan taisteluperiaatteisiin ja tehtäviin alueellisen puolustuksen käyttöönotto ei aiheuttanut ratkaisevia muutoksia. Alueellisen taistelun suojataisteluvaiheessa nopeimmin perustettavat pataljoonat hidastivat ja kuluttivat vihollista syvällä alueella, pitivät tärkeät maastonkohdat ja heikensivät vihollisen hyökkäysvoimaa paikallisin hyökkäyksin ja iskuin yhteistoiminnassa paikallisjoukkojen kanssa. Tilanteen vakauttamisvaiheessa päävoimien yhtymien pataljoonat pysäyttivät vihollisen hyökkäyksen torjuvalla puolustuksella ja paikallisiin osavoittoihin tähtäävillä hyökkäyksillä. Samalla syvyydessä jatkettiin taistelua vihollisen kuluttamiseksi ja voimien sitomiseksi. Ratkaisutaisteluvaiheessa reserviyhtymien pataljoonat löivät vihollisen vastahyökkäyksillään.²⁶⁰

Suojataisteluvaiheen tavanomaisimpana taistelulajina nähtiin viivytystaistelu, johon saattoi liittyä myös taistelu sissitoiminnan keinoin. Syvällä alueella tapahtuva viivytystaistelu mekanisoitua vihollista vastaan saattoi johtaa pataljoonan yhteyksien katkeamiseen. Viivytystaistelun jälkeisiin torjuntataisteluihin ja ylemmän johtoportaan vastahyökkäyksiin liittyen saattoi jopa olla edullisempaa jättää patal-

joona vihollisen selustaan kuin siirtää se omalle puolelle. Tällöin pataljoonan tuli kyetä komppanioittain tai joukkueittain hajautettuna jatkamaan taistelua sissitoiminnan keinoin ylläköin, väijytyksin ja kootuin iskuin. Vakauttamis- ja ratkaisutaisteluvaiheessa pataljoonan tavanomaisimpia taistelulajeja olivat puolustus- ja hyökkäystaistelu.²⁶¹

Pataljoonan suorituskyvylle alueellinen puolustus asetti ehkä entistäkin suuremmat vaatimukset. Suoja- ja vakauttamistaistelut syvillä vastuualueilla edellyttivät pataljoonalta tulivoimaa, liikkuvuutta ja tehokasta huoltoa. Pataljoonien keskittäminen ratkaisutaistelualueille vaati ennen kaikkea operatiivista liikkuvuutta ja ilmatorjuntasuojaa. Vihollisen lyöminen ratkaisutaisteluissa edellytti hyvää taktillista liikkuvuutta, suurta tulivoimaa, tehokasta pansarin- ja ilmatorjuntaa sekä tehokasta johtamisvälineistöä. Kaikissa vaiheissa pataljoonan tuli kyetä entistä itsenäisempään ja oma-aloitteisempaan taisteluun.²⁶²

4.4.2 Epäsuoran tulen käyttöä ja organisaatiota kehitetään

Jo 1960-luvun alun jalkaväen organisaatio- ja liikkuvuuskokeilujen yhteydessä oli ilmennyt tarvetta tutkia ja kehittää tykistön ja heittimistön tulimuotoja ja tulenjohto-organisaatiota. Tykistön ja heittimistön yhteistoiminta ei toteutunut tarkoituksenmukaisimmalla tavalla. Molemmilla oli oma tulenjohtohenkilöstönsä, kummankin johtaessa yleensä vain omaa tulenkäyttöään. Johtosuhteiden epäselvyys ilmeni päällekkäisinä toimintoina. Tulenjohtovoiman käyttö ei ollut tehokasta. Tilanteen korjaamiseksi esitettiin orgaanisen tulenjohtovoiman muodostamista kiväärijalkaväelle. Prikaatin ja pataljoonan esikunnassa tuli olla tulenjohtokomentaja sekä tulenjohtueita. Komppaniassa tuli vastaavasti olla tulenjohtopäällikkö ja tulenjohtajia ryhmineen. Näin muodostettu tulenjohtorunko laatisi yhdistetyt tykistön ja heittimistön tulisuunnitelmat ja johtaisi molempien tulta.²⁶³_/

Myös tulimuotojen suhteen olivat tykistö ja heittimistö olleet eri linjoilla. Tulimuotoja oli lukumääräisesti liikaa ja osa tykistön käyttämistä tulimuidoista ei soveltunut kranaatinheittimistön käyttöön lainkaan.²⁶⁴ Tulenjohto-organisaation tarkistamisen yhteydessä oli tulimuotoja vähennettävä ja yhdenmukaistettava molemmille osapuolille soveltuvaksi. Heittimistön ja tykistön tulta tuli pystyä käyttämään vaihtoehtoisena toistensa kanssa.²⁶⁵

Tykistön ja kranaatinheittimistön yhteistoiminnan kehittämisessä päästiinkin konkreettisiin tuloksiin. Yhteisiä harjoituksia ja leirejä järjestettiin ja ohjesääntöjen keskeisimmät periaatteet yhdenmukaistettiin. Taktilliseen tulenjohtoon osallistuvan henkilöstön tehtäviä, keskinäisiä jotosuhteita ja vastuuta täsmennettiin päällekkäistoimintojen ja epäselvyyksien poistamiseksi. Pataljoonan tulenjohtokomentajan asemaa vahvistettiin. Kun tulenjohtokomentajan tehtävänä oli ennen ollut vain tykistön käytön järjestäminen, hänestä tuli nyt pataljoonan kaiken epäsuoran tulen taktillinen johtaja. Hänen tehtävänään oli pataljoonan taistelua tukevan epäsuoran tulen käytön johtaminen. Vastaavasti myös komppanian tulenjohtopäällikön vastuuta täsmennettiin.²⁶⁶ Tulimuodot yhtenäistettiin sekä tykistölle että heittimistölle sopiviksi²⁶⁷.

Kesällä 1962 aloitettiin maavoimien raskaan tulen tarvetta ja vaatimuksia selvittävä tutkimus, jonka tuloksena syntynyt mietintö valmistui 6.3.1964. Mietinnössä pataljoonan puolustuksen perusvaatimuksena pidettiin kykyä torjua vähintään rykmentin vahvuinen panssaroitu vihollinen. Hyökkäyksessä pataljoonan oli kyettävä murtamaan puolustusvalmiin ja raskaalla tulella tuetun komppanian puolustus sekä torjumaan pataljoonan vastahyökkäys. Tämä edellytti, että pataljoonalla oli ylemmältä johtoportaalta käyttöön saadun tulen ohella omaa raskasta tulta, jolla voitiin asemia vaihtamatta tukea komppanioiden taistelua koko vastuualueella. Lisäksi raskaiden epäsuoran tulen yksiköiden oli kyettävä tukemaan suojaalueen taistelua, vahventamaan naapuripataljoonan tulta ja liikkumaan uralla jalkamiehen ja tiellä polkupyörän nopeudella.²⁶⁸ /

Pataljoonan pääaseena tuli olla 7-10 km kantava epäsuoran tulen ase, joka tarvittaessa voitaisiin jakaa kahteen itsenäiseen tuliyksikköön. Kummankin tuliyksikön oli kyettävä lamauttamaan hehtaarin alueelle ryhmittynyt suojatton elävä voima. Tuliyksikköä oli voitava vetää sekä hevosella että moottoriajoneuvolla. Kullakin komppaniolla tuli olla 3-5 km kantava, mies- tai hevoskantoisena liikkuva raskas epäsuora tuliyksikkö ja ryhmäkohtaiset panssarintorjunta-aseet. Aseiden tehokas ampumaetäisyys tuli olla 150-400 m ja läpäisy yli 300 mm. Näiden kevyiden panssarintorjunta-aseiden lisäksi pataljoonalla tuli olla myös 2-4 raskasta suora-ammunta-asetta, jonka tehokas ampumaetäisyys oli 600-1000 m ja panssarinläpäisykyky 400 mm.²⁶⁹

4.4.3 Pataljoonan kokoonpano on jälleen kokeilujen kohteena

Tammikuussa 1967, vain viisi vuotta kokoonpano 1962:n vahvistamisesta, Taistelukoulu sai Jalkaväen tarkastajalta tehtävän laatia esityksen uudeksi pataljoonan kokoonpanoksi.²⁷⁰ Jalkaväkiosasto laati Taistelukoulun saman vuoden syyskuussa jättämän esityksen pohjalta pataljoonan kokoonpanoehdotuksen²⁷¹, jonka tutkiminen ja kokeilut aloitettiin Kaakkois-Suomen Sotilasläänissä vuoden 1968 alussa. Vuoden 1969 loppuun mennessä suoritettavissa kokeiluissa tuli liikkuvuuden, panssarintorjunnan, epäsuoran tulen ja huollon ohella tutkia, kykeneekö pataljoona suorittamaan taktiikkansa mukaiset tehtävät eri taistelulajeissa.²⁷²

Perusvaatimuksiksi asetettiin, että pataljoonan oli kyettävä peruskokoonpanollaan, materiaalillaan ja koulutuksellaan pitkäaikaiseenkin itsenäiseen taisteluun tulivoimaista ja liikkuvaa vihollista vastaan. Pataljoonalla tuli olla viholliseen verrattuna mahdollisimman tasavertainen maastoliikkuvuus. Sen tuli kyetä omin välinein suorittamaan 60-80 km:n marsseja 10-30 km tuntinopeudella. Pataljoonalla oli oltava omaan välittömään tulitukeen käytettävää epäsuoraa tulta sekä nopean ja tehokkaan tulen käytön mahdollistava tulenjohto-organisaatio. Panssarintorjunta-aseistuksen oli

mahdollistettava panssarintorjunta sekä lähietäisyyksillä, että aukeamaastossa. Kivääriaseiden tulivoiman oli oltava tehokas ja yhtäläinen 300 m:n etäisyydelle asti. Pataljoonan huollon oli oltava mahdollisimman itsenäinen ja mahdollistettava entistä pitkäaikaisempi taistelu ilman materiaalitäydennystä.²⁷³

Kiväärikomppanioiden määrä tuli säilyttää neljänä. Komppanioita tuli keventää poistamalla tukijoukkue. Komentojoukkueeseen tuli lisätä kevytsinkoryhmä ja kiväärijoukkueisiin kevytsinkopartio. Liikkuvuuden lisäämiseksi tuli hevoset korvata traktoreilla. Miehet tuli varustaa polkupyörillä²⁷⁴. Pataljoonassa oli oltava n. 800 pyörää ja 63 traktoria, joista esikuntakompanialla 9, kullakin kiväärikompanialla 7, kranaatinheitinkompanialla 10 ja huollolla 16. Kivääritulelle asetettujen vaatimusten täyttämiseksi pataljoona tuli aseistaa kokonaan rynnäkkökivääreillä ja ryhmäkohtaisilla kevyillä konekivääreillä. Panssarintorjuntakyvyn parantamiseksi yksi sinko-osaston kevytsinkojoukkueista tuli muuttaa raskassinkojoukkueeksi ja vapautuvat kevyet singot sijoittaa kiväärikomppanioihin. Kranaatinheittimistön ampu- maetäisyyksien kasvu tulevaisuudessa²⁷⁵ parantaisi tulen keskittämismahdollisuuksia, joten kevyt kranaatinheitinkompania riittäisi edelleenkin pataljoonan orgaaniseksi epäsuoran tulen yksiköksi. Huoltokomppanian eläinlääkintä- ja ajoneuvoryhmä tuli poistaa tarpeettomana. Kuljetusvälineryhmää tuli vahvistaa traktorimäärän kasvun edellyttämän korjaus- ja polttoainehuollon turvaamiseksi. Pataljoonan vahvuus tuli pienentää 878 mieheen.²⁷⁶

Kaakkois-Suomen Sotilasläänin järjestämissä kokeiluharjoituksissa todettiin esitetyn kaltaisen pataljoonan pääpiirtein täyttävän liikkuvuudelle asetetut vaatimukset. Se kykeni siirtymään 80-100 km vuorokaudessa keskimääräisellä 10-16 km:n tuntinopeudella. Materiaalinsa lisäksi pataljoona kykeni tarvittaessa kuljettamaan traktoroituna puolet kiväärikomppanioista pyörineen tai kaikki neljä ilman pyöriä. Esikunta- ja kranaatinheitinkomppanioiden kuljettaminen traktoroituna edellytti seitsemää traktoria lisää. Komppanioiden sinkoaseistus mahdollisti myös syvyyden luomisen etulinjan

panssarintorjuntaa heikentämättä. Sinko-osastoa voitiin entistä paremmin käyttää painopisteen muodostamiseen. Panssarimiinoja tuli olla nykyistä enemmän.²⁷⁷

Suurimpana heikkoutena organisaatiossa nähtiin epäsuoran tulen vähyys. Kun kevyt kranaatinheitinkomppania yleensä jouduttiin alistamaan kiväärikomppanioille, komentajalla ei ollut käytössään välitöntä raskasta tulta. Tiedustelujoukkueella tuli olla nopeammat siirtymisvälineet. Johtamisen ja tulenkäytön yhteyksiä varten tarvittiin tehokkaammat radiot.²⁷⁸

4.4.4 Vuoden 1970 pataljoona on kokonaan traktoroitu

Pataljoonan kokoonpano 1970 (Liite 14) vahvistettiin elokuussa 1970. Vuoden 1962 kokoonpanoon verrattuna oleelliset muutokset koskivat kranaatinheittimistöä, panssarintorjuntaa ja kuljetusvälineitä. Kiväärikomppanioihin lisättiin tulenjohtoryhmän ja tulijoukkueen muodostama kevyt kranaatinheitinjoukkue sekä kuljetusvälinehuoltoryhmä. Pataljoona sai orgaanisen raskaan tuliyksikön, kranaatinheitinosaston, johon kuului kaksi kaksiryhmäistä raskasta tulijoukkueetta, kaksiryhmäinen tulenjohtojoukkue sekä viesti- ja mittausjoukkue.²⁷⁹

Kranaatinheitinosasto ja ennen esikuntakomppaniaan kuulunut sinko-osasto muodostivat uuden hallinnollisen yksikön, tukikomppanian. Sinko-osastoon kuului yksi raskas- ja kaksi kevytsinkojoukkueetta. Kun kiväärikomppanioiden sinkoja lisättiin kokeilukokoonpanossa esitetyllä tavalla ja tiedustelujoukkueeseen liitettiin sinkopartio, pataljoonan sinkojen määräksi tuli 44 kevyttä ja 2 raskasta sinkoa.²⁸⁰

Pataljoonan huoltokomppania muutettiin nelijoukkueiseksi. Komppaniaan kuului nyt talousjoukkue, kaksi joukkosidontapaikkaa perustamaan kykenevä lääkintäjoukkue, taisteluvälinejoukkue ja kuljetusjoukkue. Pataljoonan kuljetus- ja liikuntavälineeksi tuli traktori, joita kokoonpanoon kuului yhteensä 95 kpl. Kussakin kiväärikomppaniassa oli polku-

pyörät yhdelle kiväärijoukkueelle sekä komento- ja tulenjohto-osille, joten pataljoona kykeni tarvittaessa varustamaan polkupyörin noin komppanian suuruisen yksikön. Pataljoonan vahvuus oli 1041 miestä.²⁸¹

5.5 Johtopäätöksiä

Vuonna 1962 vahvistetun pataljoonan kokoonpanoa kehitettäessä suoritettiin ensimmäistä kertaa käytännön kokeiluja parhaan kokoonpanon löytämiseksi. Kokoonpanon kehittämiseksi asetettiin tavoitteet, joissa korostettiin itsenäisen ja liikkuvan taistelun asettamia vaatimuksia.

Pataljoona 1962:sta tulikin edeltäjiään itsenäisempi. Neljäs kivääriyksikkö mahdollisti komentajalle aikaisempaa paremmin taktioiden joukkojen käytöllä sekä painopisteen ja reservin muodostamisella. Samalla kolmijoukkueisiksi muutetut komppaniamat kevenivät ja tulivat taktisesti liikkuvammiksi. Pioneerijoukkue mahdollisti suluttamisen ja liikkeen edistämisen aloittamisen ilman prikaatin tukea. Tärkeimmät huoltolajit käsittävä huoltokomppania lisäsi pataljoonan huollollista riippumattomuutta.

Vaikka vuoden 1962 kokoonpanouudistus jäikin resurssipuutteiden vuoksi osittain keskeneräiseksi, parani pataljoonan panssarintorjuntakyky merkittävästi uuden kevytsinkoaseistuksen ansiosta. Toinen merkittävä tulivoimaa lisäävä tekijä oli rynnäkkökivääri- ja konekivääriaseistuksen käyttöönotto, vaikkakin käytännössä vain suojajoukot voitiin varustaa uudella aseistuksella. Päävoimat jäivät edelleenkin kivääri- ja konepistooliaseistuksen varaan. Liikkuvuudessa siirryttiin osittaiseen moottorointiin. Esikunta- ja huoltokomppanioiden traktorointi lisäsi kuitenkin vain materiaalin kuljetuskykyä. Pataljoonan liikenopeus määräytyi edelleenkin kiväärikomppanioiden kuljetusvälineen, hevosen mukaan.

1960-luvun alun ohjesääntötyö käynnistyi nopeasti. Uudet ohjesäännöt olivat aikaisempiin verrattuna selkeitä ja helpolukuisia havainnollisine piirroksineen ja taulukkoineen. _/

Uusien ohjesääntöjen esittämän taktiikan keskeisin tavoite oli pyrkimys liikkuvaan, aktiiviseen ja joustavaan taistelutapaan. Koska vastustaja oli tulivoimainen ja liikkuva, oli omankin toiminnan oltava nopeaa ja yllätyksellistä. Pataljoona hyökkäsi tuhotakseen liikkeellä olevan, puolustukseen valmistautumattoman vihollisen. Suoraan etenemisryhmityksensä aloitettu hyökkäys suoritettiin yhtäjaksoisena, nopeana iskuna lähtöalueelta tavoitteeseen. Ryhmitysmuutokset tehtiin suoraan liikkeestä pysähtyen lähtöasemaan vain ryhmityksen ja käskyjen tarkentamista varten. Iskuportaan kompanioille, joukkueille ja ryhmille kehitettiin perustaistelumenetelmiä ryhmittymisen ja taistelun aloittamisen nopeuttamiseksi. Vastaavasti kehitettiin erilaisia pikatuli-menetelmiä kohtaamistilanteiden edellyttämää nopeaa epäsuoran tulen käyttöä varten.

Puolustuksen tuli olla entistä joustavampaa ja liikkuvampaa. Jaottelusta tiiviiseen ja harvaan puolustukseen luovuttiin ja siirryttiin puolustusasema- ja linjapuolustuksesta aluevastuuseen perustuvaan puolustukseen. Tarkasti määritetyn puolustusaseman sijasta pataljoonalle käskettiin puolustusalue ja pidettävät maastonkohdat. Näihin sekä vihollisen että oman toiminnan kannalta keskeisiin maastonkohtiin tukeutuen pataljoona ryhmittyi syvään puolustusryhmitykseen, jättäen puolustusalueen toisarvoiset suunnat vähemmälle miehitykselle. Vihollisen päästessä murtoon pidettiin käsketyt maastonkohdat jatkaen taistelua saarrettunakin, kunnes vihollinen oli lyöty reservien vastahyökkäyksillä.

Uusien ohjesääntöjen periaatteita voidaan epäilemättä pitää oikeansuuntaisina. Taistelukentän vaatimukset tiedostettiin ja taktiikkaa pyrittiin kehittämään niitä vastaavaksi. Uusien ohjesääntöjen taktiikkaa myös kritisoi. Varsinkin Sotakorkeakoulun opettajien muistio antoi varsin lohduttoman kuvan 1960-luvun pataljoonan taktiikan toteuttamismahdollisuuksista. Taktiikan asiantuntijoiden mielestä ohjesäännöt eivät huomioineet riittävästi pataljoonan suorituskykyä, vaan joukoille ja sotavarustukselle asetetut vaatimukset olivat ylimitoitettut. Hevosvetoisen, tulivoimaltaan ja varustukseltaan heikon pataljoonan uskottiin kykenevän tasa-

vertaiseen taisteluun hyvin varustetun, panssaroidun vihollisen kanssa. Seurauksena oli, että pataljoona ei kyennyt toteuttamaan ohjesääntöjen mukaista taktiikkaa, koska sen tulivoima, liikkuvuus ja johtamismahdollisuudet olivat viholliseen verrattuna alimitoitettut. Hyökkäyksessä vastustaja kykeni lisäämään voimaansa nopeammin ja lamauttamaan ilma-voimien, tykistön ja suora-ammunta-aseiden tulella joukkomme ennenkuin ne pääsivät omien aseidensa tehokkaalle vaikutusetaisytydelle. Puolustuksessa pataljoonan suorituskyky ei mahdollistanut syvää, joustavaa ja aktiivista puolustusta, koska vastustaja pystyi paremmalla liikkuvuudellaan pitämään aloitteen hallussa.

Muistion vertailuasetelma voi monessa mielessä tuntua teennäiseltä ja epärealistiselta, onhan suurvalta-armeijalla käytössään aivan erilaiset organisaationsa ja taktiikkansa kehittämiseen kuin meillä. Muistion päätarkoituksena lieneekin ollut kritiikin herättäminen taktiikkamme kehittämisen nopeuttamiseksi. Omia toimintatapoja kehitettäessä ei ehkä riittävän selkeästi oltu huomioitu muualla tapahtunutta nopeaa sotatekniikan kehitystä. Suorituskykyerot olivat kasvaneet niin suuriksi, ettei niitä voitu korjata millään pienillä muutoksilla. Koko taktiikkaamme perusteita oli tarkistettava vastaamaan vajavaisesti varustettujen ja koulutettujen joukkojemme todellisia mahdollisuuksia. Keinona tähän nähtiin ennen kaikkea alueellisen puolustusjärjestelmän nopea kehittäminen.

1960-luvun loppupuolella strategisena puolustusperiaatteena käyttöönotettu alueellinen puolustus ei merkittävästi muuttanut yleisjoukkopataljoonan käyttöperiaatteita tai taktiikkaa. Puolustus ja hyökkäys olivat edelleenkin pataljoonan päätaistelulajit. Viivytystaistelu nousi suojataistelujen vuoksi entistä keskeisempään asemaan. Alueelliseen taisteluun liittyen pataljoonalta edellytettiin entistä suurempaa valmiutta taistella tarvittaessa myös sissitoiminnan keinoin.

Alueellisen puolustusjärjestelmän taistelutehtävät etenkin suoja- ja vakauttamistaisteluvaiheessa edellyttivät patal-

joonalta entistä parempaa suorituskykyä. Vuonna 1970 vahvistetussa pataljoonan kokoonpanossa olikin kolme pataljoonan taktiikkaan melko ratkaisevastikin vaikuttavaa uudistusta. Uudistukset koskivat pataljoonan panssarintorjuntaa, epäsuoraa tulta ja liikkuvuutta. Pataljoona ei vielääkään ollut vertailukelpoinen suurvaltojen panssarijalkaväkijoukkojen kanssa, mutta sen suorituskyky kohosi kuitenkin merkittävästi, mahdollistaen entistä paremmin ohjesääntöjen esittämän taktiikan toteuttamisen.

Panssarintorjunta-aseistusta lisättiin. Myös laadullista paranemista tapahtui, kun sinko-osaston yksi joukkue sai aseikseen raskaat singot. Raskaiden sinkojen määrä jäi tosin vieläkin kovin vähäiseksi, eikä vastannut tavoitteita, jotka vuosikymmenen alussa sinko-organisaatioiden kehittämiseksi oli asetettu. Pataljoonalla oli nyt kuitenkin aikaisempaa paremmat mahdollisuudet taisteluun myös aukeamaastossa.

Vielä panssarintorjunnan vahventamistakin merkittävämpi oli kranaatinheitin uudelleenorganisointi. Kevyet kranaatinheitinjoukkueet, jotka ennen yleensä oli kutakin taistelu tehtävää varten erikseen alistettu kiväärikomppanioille, liitettiin nyt komppanioihin orgaanisesti. Komppanioiden tulivoima ja kyky itsenäiseen taisteluun parani. Pataljoonan tulen käytön järjestäminen yksinkertaistui, kun pataljoonan tuliyksiköksi tuli raskas kranaatinheitinosasto. Raskaiden heittimien tulen teho ja ampumaetäisyys mahdollistivat tulen keskittämisen ja painopisteen muodostamisen kevyitä heittämiä paremmin.

Hevosten poistuessa kokoonpanosta pataljoona siirtyi tie- liikkuvuudessa uuteen aikaan. Traktorointia suunniteltaessa oli pelätty maastoliikkuvuuden huonontuvan ja pataljoonan sitoutuvan tiestöön sekä menettävän metsätaistelukykyänsä. Jossain määrin näin saattoi tapahtuakin. Toisaalta on todettava, että vaikka purilain ja kantosatuloon varustetut hevoset pystyivätkin seuraamaan jalkaväkeä traktoria paremmin, ei niiden kuljetuskyky ollut enää alkuunkaan riittävä. Uusien aseiden aiheuttama lisääntynyt kuljetustarve ja taistelukentän vaatima liikkuvuus edellyttivät pataljoonan mootto-

rointia. Kun resurssit eivät riittäneet varsinaisten taistelujoneuvojen hankkimiseen, tuli traktorista suomalaisen pataljoonan kuljetus- ja liikuntaväline.

Pataljoonan kaikilla yksiköillä oli yhtäläinen liikkumisnopeus, mikä helpotti siirtymisten suunnittelua ja johtamista. Siirtymisnopeus moninkertaistui, nopeuttaen joukkojen keskittämistä taistelualueelle ja mahdollistaen jopa ainakin osittaiseen yllätykseen pääsemisen. Materiaalin kuljetuskyky lisääntyi parantaen pataljoonan huoltomahdollisuuksia.

Kokonaisuudessaan 1960-lukua voidaan pitää pataljoonan taktiikan kehityksen kannalta hyvin merkittävänä vuosikymmenenä. Taktiikassa tehtiin useita ratkaisuja, jotka lähes sellaisenaan ovat olleet voimassa nykyisiin aikoihin asti. Kärjistäen voitaneenkin sanoa, että 1960-luvulla taktiikan kehitys heräsi vuosikymmeniä jatkuneesta vähäisen kehityksen olotilasta.

5 YHDISTELMÄ

Suomalaisen pataljoonan taktiikka on vuosien varrella kehittynyt pienin askelin - ajoittain jopa niin pienin, että on vaikea todeta mitään kehitystä tapahtuneen. Suuria, äkillisiä muutoksia ei ole tapahtunut sen enempää pataljoonan toimintaperiaatteissa kuin kokoonpanossakaan.

Pienten askelten kehitystä voidaan monessa mielessä pitää perusteltuna. Pienen, sotilaallisesti liittoutumattoman valtion vaatimattomat puolustusresurssit eivät mahdollista taktiikassakaan ailahtelua sinne tänne. Taktiikan kehityksen on oltava vakaata ja sen on perustuttava omiin voimavaroihimme sekä ensisijaisesti omiin kokemuksiin. Taktiikkamme kehittämisen kankeutta on kuitenkin voitava myös arvostella, ei sormella osoittaen vaan tervein kriittisesti. Ilman kritiikkiä ei synny uudistuksia vaan on olemassa vaara, että jo kertaalleen tehdyt virheet tehdään aina uudelleen ja uudelleen._/

Jatkosotaan lähdettiin taktiikalla, joka pääosin rakentui lähes kymmenen vuotta vanhojen ohjesääntöjen luomalle perustalle. Talvisodan kokemusten perusteella pataljoonan taktiikkaa ei juurikaan oltu kyetty kehittämään. Kokoonpanoa uudistettiin ennen uuden sodan alkua korjaamalla pahimmat epäsuoraa tulta ja panssarintorjuntaa koskevat puutteet, mutta nämäkin uudistukset pohjautuivat enemmänkin parantuneeseen materiaalitalanteeseen kuin suunnitelmalliseen kehitystyöhön. Tilanne jatkui jokseenkin samana myös koko jatkosodan ajan. Yrityksistä huolimatta taktiikan uudistaminen ei silloinkaan edennyt sotakokemusten kokoamista pidemmälle. Kun suuriin kysymyksiin ei päästy käsiksi, yritettiin kehittää edes jotakin - ja päädyttiin väittelemään kokoonpanojen tarkoituksenmukaisuudesta.

Mitä ilmeisimmin taktiikkaakin olisi pitänyt pystyä kehittämään jo jatkosodan aikana. Pääosa puolustus- ja viivytystaktiikkamme heikkouksista tunnettiin jo talvisodan kokemusten perusteella. Myös neuvostojoukkojen taktiikassa tapahtuneet uudistukset tiedettiin. Omien havaintojen lisäksi kokemuksia saatiin myös saksalaisilta, jotka itärintamallaan olivat saaneet runsaasti oppia neuvostojoukkojen taktiikasta. Pitkän asemasotavaiheen aikana olisi vanhoja puolustustaistelun taktillisia periaatteita tullut tarkentaa. Uusia ratkaisuja mm puolustuksen syvyyden, paremman maaston hyväksikäytön, tulenkäytön ja panssarintorjunnan kehittämiseksi olisi pitänyt aktiivisesti tutkia ja kokeilla. Viimeistäänkin tämä olisi tullut tehdä keväällä 1944, kun ensimmäiset merkit neuvostojoukkojen tulevasta hyökkäyksestä alkoivat ilmetä.

Sotien jälkeinen aika ei ollut otollista taktiikan kehittämiseksi. Takana oli pitkä sota ja vallalla oli ehkä jonkinasteinen tappiomieliala sekä sotaväsymys. Sodassa mukana olleet upseerit eivät ilmeisesti pitäneet taktillisia kysymyksiä edes mielenkiintoisina, koska päteviä upseereita oli vaikea saada ohjesääntöjen kirjoittajiksi. Ohjesääntötoimikuntien henkilöstö vaihtui lyhyin väliajoin. Puolustusvoimien johdon päähuomion vei armeijan rauhan ajan kannalle saattaminen. Vasta kun olot 1950-luvulle tultaessa lopulta

alkoivat vakiintua, voitiin perusteellisemmin ryhtyä miettimään myös taktillisia kysymyksiä. Aikaa oli kuitenkin kulunut jo niin paljon, että omiin sotakokemuksiin perustuvien ohjesääntöjen taktiikka ei täysin ollut ajan tasalla edes ohjesääntöjen ilmestyessä.

1950-luvun alun kokoonpanoja ja ohjesääntöjä laadittaessa pääasiallisena uhkakuvana nähtiin kesän 1944 tapainen massiivinen suurhyökkäys, joka painopistesuunnissa tuli kyetä torjumaan tiiviin ja sivusuunnissa harvan puolustusryhmityksen avulla. Uusia taktillisia ratkaisuja siihen, miten suurhyökkäyksen torjunta käytännössä toteutettaisiin, oli kuitenkin hyvin vaikea löytää. Niinpä päädyttiinkin jokseenkin samoihin keinoihin kuin sotaa edeltäneissäkin ohjesääntöissä - korostettiin pataljoonan puolustuksen torjuvuutta sekä järkkymätöntä kestävyyttä ja rohkeutta käydä sitkeää taistelua kaikissa sää-, keli- ja näkyvyysolosuhteissa.

Jo 1950-luvun puolivälin jälkeen alkoi olla nähtävissä, ettei massiivinen suurhyökkäys välttämättä ollutkaan se uhakuva, johon pataljoonan taistelussaan tuli ensimmäiseksi varautua. Omien sotakokemusten ohella taktiikan kehittämisessä oli huomioitava myös viimeisin taktiikan kehitys ulkomailla. Suurvaltojen sodankäynti oli kehittymässä yhä liikkuvammaksi. Suomalaisessa maastossa hyökkäävä vihollinen tulisi ainakin alkuvaiheessa todennäköisesti välttämään sitoutumista laajoihin, valmisteltuihin hyökkäyksiin. Se pyrki lyömään ilmavoimien ja maahanlaskujoukkojen tukemin nopein ja kiilamaisiin hyökkäyksiin joukkomme panssariurien suunnissa ja etenisi oman puolustuksemme painopistealueet kiertäen mahdollisimman nopeasti syvälle asetettuihin tavoitteisiinsa. Vasta toisessa vaiheessa, kiilamaisen hyökkäyksen epäonnistuessa, vihollinen turvautuisi kaikkiin mahdollisiin aseihin tuettuun suurhyökkäykseen. Nopeasti liikkuvan vihollisen torjuminen edellytti omalta pataljoonaltamme entistä suurempaa liikkuvuutta ja kykyä yllätyksellisen, joustavan taktiikan toteuttamiseen. Pataljoonan kokoonpanoa ja taktiikkaa oli kehitettävä kykeneväksi entistä itsenäisempään taisteluun. _/

Jälkikäteen on helppo todeta menestyksellisen taktikon, eversti Y.A. Järvisen nähneen tämänsuuntaisen uhkakuvan kehityksen jo 1940-luvun loppupuolella. Määrävahvuustoimikunnan puheenjohtajana toimiessaan hän esitti jo vuonna 1949 pataljoonan kehittämistä itsenäisemmäksi, mikä edellytti mm yksiköiden vahvuuden pienentämistä, tulenjohtovoiman lisäämistä ja kokoonpanon muuttamista nelikomppaniaiseksi. Aika ei vielä tuolloin kuitenkaan ollut kypsä muutokseen, vaan sekä vuoden 1950 että vuoden 1953 pataljoonan kokoonpanot säilyivät tärkeimmiltä osiltaan lähes vanhan kaltaisena. Y.A. Järvisen esitykset toteutuivat vasta 11 vuotta myöhemmin.

Vaikka vuoden 1953 ja 1955 ohjesäännöt olivatkin taktilliselta ajattelultaan ehkä vanhentuneita, ei niitä kuitenkaan voida pitää tarpeettomina. Ne käynnistivät kauan aikaa pysähdyksissä olleen taktillisten ohjesääntöjen säännöllisen uudistamisen, joka on jatkunut katkeamatta näihin päiviin saakka. Ohjesäännöt yhdenmukaistivat sodan jälkeistä sekavaa taktiikan tilaa. Sotakokemuksiin perustuvina ne sisälsivät runsaasti sotakokemusaineistosta poimittuja taisteluteknillisiä yksityiskohtia, jotka muuten olisivat saattaneet jäädä unohduksiin. Epäilemättä olisi kuitenkin ollut hyvä, mikäli sotien jälkeistä pataljoonan taktiikkaa olisi pystytty kehittämään ennakkoluulottomammin kuin mitä 1950-luvun alussa tehtiin. Ohjesääntötyön viivästyessä olisi ajan kulumisen pitänyt huomioida paremmin, jotta pataljoonan taktiikka olisi heti alusta alkaen pysynyt mukana ulkomaisessa kehityksessä, eivätkä vanhentuneet sotakokemukset olisi muodostaneet sellaista painolastia kuin mitä ne nyt ehkä tekivät.

Vasta 1960-lukua lähestyessä pataljoonan taktiikka alkoi vähitellen vapautua sotien aikaisesta "asemasota-ajattelusta". Ehkä selkein osoitus tästä oli Pääesikunnan vuonna 1957 julkaisema ohje "Taktillisia suuntaviivoja". Siinä kiteytettiin edellämäinitut viholliskuvan muutokset ja annettiin selkeät vaatimukset entistä liikkuvamman ja aktiivisemmän taktiikan kehittämiseksi. _/

Vaikutukset oli nähtävissä jo vuoden 1968 (1965) Jalkaväen taisteluohjesäännössä, jossa ennen kaikkea korostettiin liikkuvuutta, aktiivisuutta ja joustavuutta keinona tuli-voimaisen ja nopealiikkeisen vihollisen lyömiseksi. Hyökkäyksessä pataljoonan oli valmisteltujen rintamahyökkäysten sijasta pyrittävä kohtaamistilanteisiin. Ylivoimainen vihollinen oli yllätettävä sen ollessa valmistautumaton ja kykenemätön keskittämään kaikkea voimaansa hyökkäyksen torjumiseen. Myös puolustustaistelussa oli pyrittävä joustavuuteen jäykän, torjuvan puolustuksen sijasta. Vihollisen hyökkäyskiilat torjuttiin pitämällä keskeiset maastonkohdat ja lyömällä reservien vastahyökkäyksillä niiden välialueille tunkeutunut vihollinen.

Myös pataljoonan kokoonpanoa pyrittiin kehittämään uutta taktiikkaa vastaavaksi. Vuoden 1962 kokoonpanosta alkaen pataljoonan organisaation kehittämisessä onkin nähtävissä kaksi selkeää uudistusta aikaisempiin muutoksiin verrattuna: kokoonpanojen kehittämiselle on asetettu selkeät, taktiikkaan perustuvat vaatimukset ja ennen vahvistamista kokoonpanoluonnoksia on testattu kokeiluharjoituksissa. Vuoden 1962 kokoonpano jäi mm materiaalipuutteista johtuen vielä raakileeksi, joka ei kovinkaan hyvin mahdollistanut ohjesääntöjen esittämän liikkuvan taktiikan toteuttamista. Vasta 1960-luvulla tapahtuneen määrätietoisen epäsuoran tulen ja liikkuvuuden kehittämisen jälkeen pataljoonan kokoonpano alkoi vastata sille ohjesäännöissä asetettuja vaatimuksia.

Mikä sitten on ollut syynä pataljoonan taktiikan "pienten askelten" kehitykseen? Kaikkea ei voida selittää yksin sotaväsymyksellä tai materiaalisilla puutteilla. Perussyynä lienee, että armeijaltamme on aina näihin päiviin saakka puuttanut organisaatio ja henkilöstö, joka selkeästi olisi vastannut järjestelmällisestä taktiikan tutkimuksesta ja kehittämisestä. Sotien aikaiset ohjesääntötoimikunnat eivät pystyneet riittävän nopeasti kokoamaan, analysoimaan, testaamaan ja kirjoittamaan ohjesäännöiksi eri rintamilla hyvinkin erilaisissa olosuhteissa saatuja sotakokemuksia. Vielä vähemmän siihen pystyivät sotien jälkeiset, usein

hätäisestikin kootut ohjesääntötoimikunnat. Taktiikan kehittäminen on ehkä liikaa ollut yksittäisten henkilöiden vastuulla. Määrätietoiset ja voimakastahtoiset henkilöt ovat pelkän virka-asemansa perusteella pystyneet jopa jarruttamaan uudistusten läpimenoa. Jos vielä henkilöstöasiatkin hoidetaan niin taitamattomasti, että ohjesäännön kirjoittamiseen paneutunut henkilö siirretään äkillisesti muihin tehtäviin, katoaa taktiikan kehittämislähteen tärkein perusedellytys, jatkuvuus.

VIITTEET

1. Kronlund, Jarl (toim.): Suomen puolustuslaitos 1918 - 1939, puolustusvoimien rauhan ajan historia, s. 5-10.
2. Järvinen, Y.A: Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa, s. 15-19. Raunio, Ari: Suomalainen taktiikka suuntaa etsimässä, s. 10-12 ja 99-103.
3. Sama. Mm yleisesikuntaupseerien koulutus alkoi vuonna 1919 Ranskan sotakorkeakoulussa, josta ensimmäisenä valmistui kapteeni A E Martola 1921.
4. Sama.
5. Suhonen, Martti: Jalkaväen pataljoonien ja niiden komentajien asema ja tehtävät nykyaikaisessa sodassa. Jalkaväen vuosikirja 1966-1967 (VI), s. 23-25.
6. Maunula, Antero: Operaatiotaito ja taktiikka. Strategian käsikirja, s. 55-58. Lappalainen, Jussi T: Aseet ja taistelu, s. 12. Ks. myös esim. Jalkaväen taisteluohjesääntö I (luonnos) 1988.
7. Hyötyläinen, T: Taktiikkamme kehittäminen ja opettaminen taistelu- ja sotaharjoituksissa, s.4.
8. Kenttäohjesääntö II, s. 7. Ohjesäännössä vahvistamispäivämääräksi on kirjoitettu 22.2.1919. Tässä on kuitenkin kymmenen vuoden virhe. Ks. esim. Raunio, Ari: Suomalainen taktiikka suuntaa etsimässä, s. 98. Liikekannallepanoa, kenttäarmeijan operaatioita ja valtakunnallisia puolustusasioita käsittelevä Kenttäohjesäännön yleinen osa vahvistettiin käyttöön 25.7.1931. Lähinnä vartiopalvelua käsittelevä Kenttäohjesäännön I osa vahvistettiin käyttöön 22.8.1927 ja joukkojen huoltoa käsittelevä III osa 14.6.1934.
9. Kenttäohjesääntö II₂, s. 5.
10. Jalkaväen ohjesääntö II₁.
11. Jalkaväen ohjesääntö II₂.
12. Koulutusosasto/Päämaja: Taktillinen opas I-XII. Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1944: Koulutusosaston käsky n:o 177/Koul./21-22 sal.27.6.1941. SARk T 17654/12. Suhonen, Martti: Jalkaväen taisteluohjesäännöistä ja niiden käytöstä sekä ohjesääntötyöstä. Jalkaväen vuosikirja 1971-1972 (X), s. 33-41.
13. Maavoimatoimisto (Op 1)/Päämaja-PvPE:n salaista ja yleistä kirjeistöä 1940: Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunnan asiakirja n:o 788/Koul.1/40.28.12. 1940. SARk T 1588/27. Komiteaan kuuluivat puheenjohtajan lisäksi operatiivisen- ja koulutusosaston päälliköt, ohjesääntötoimiston

päällikkö tai toimistoupseeri, sekä kulloinkin tarvittavat aselajien edustajat.

14. Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1941-1945: evl E Taran sotien aikaista ja sen jälkeistä ohjesääntötyötä koskeva alustus 8.2.1945. T 18002/5. Suomen sota 1941-1945, 1. osa, s. 154-155.
Toukokuussa 1941 oli laadittavana tai suunnitteilla yhteensä 85 eri alan ohjesääntöä, opasta ja kirjasta. Maavoimien uusista ohjesäännöistä merkittävimpiä olivat mm tykistö-, pioneeri-, viesti- sekä huolto- ja komentoalan ohjesäännöt ja oppaat.
15. Muutokset ja lisäykset J.O.I:een ja J.O.II₂:een, s. 9-11. Koulutusosasto/Puolustusvoimain PE: Koulutuksen suuntaviivat vuodeksi 1941.
Ohjesääntöjä täydentävistä ohjeista ehkä laajin oli majuri (myöhemmin kenraaliluutnantti) T.V. Viljasen kirjoittama "Ohje metsätaistelusta", jonka käsikirjoitus valmistui syksyllä 1937. Ohje oli tarkoitus julkaista vuoden 1939 aikana. Sitä ei kuitenkaan liene julkaistu vielä jatkosodankaan alkaessa, koska ohjetta ei mainita Pääesikunnan kirjallisuusluettelossa (12.6.1941). Kenraaliluutnantti Viljasen kokoelma, SArk PK 1240/103. Koulutuksen suuntaviivat 1939, s. 24. Maavoimatoimisto (Op.1)/PvPE salaista kirjeistöä 1941: PvPE:n Koulutusosaston asiakirja n:o 1033/Koul. 2/sal 12.6.41. SArk T 2863/14.
16. Kenttäohjesääntö II, s. 9. Jalkaväen ohjesääntö II₁, s. 12.
17. Jalkaväen ohjesääntö II₁, s. 12. Kenttäohjesääntö II, s. 65-66.
18. Jalkaväen ohjesääntö II₁, s. 16 ja II₂, s. 325.
19. Sama. Jalkaväen ohjesäännöissä ei ollut esimerkkejä pataljoonan lähestymis- tai taisteluryhmityksistä eikä hyökkäyksen rakenteesta. Pataljoona ryhmittyi kulloinkin vallitsevan tilanteen ja maaston mukaan yleensä kahteen linjaan. Eri linjoissa olevat komppaniat voitiin porrastaa myös sivusuuntaan taikka ryhmittää vierekkäin tai peräkkäin. 1941 ilmestyneessä "Muutokset ja lisäykset JO I:een ja JO II₂:een", s. 193-199, oli kaksi esimerkkiä lähestymisryhmityksestä, mutta taisteluryhmitystä ei siinäkään käsitelty.
20. Jalkaväen ohjesääntö II₁, s. 81-90 ja II₂, s. 323-335.
21. Jalkaväen ohjesääntö II₁, s. 15-20 ja 110-112 sekä II₂, s. 318-335.
22. Sama, s. 121, 326 ja 337. Mainittakoon, että T.V.Viljanen esittää "Metsätaisteluohjeessaan" huomattavasti kapeampia kaistaleveyksiä:
- joukkue: 75-100 m
- komppania: n. 200 m

- pataljoona: n. 500 m
 - rykmentti 100-1300 m
- Kenraaliluutnantti Viljasen kokoelma: "Metsätaistelulohjeen käsikirjoitus", SARk PK 1240/103.
23. Jalkaväen ohjesääntö II,₁, s. 74 ja II,₂, s. 326.
 24. Jalkaväen ohjesääntö II,₁, s. 72-73 ja II,₂, s. 318 ja 331-333.
 25. Jalkaväen ohjesääntö II,₂, s. 317, 324 ja 335-336. Kokoonpano 1931:n esikuntakomppaniaan kuului tähyystyspartio (1+4) ja kevyt ryhmä (1+9), joita voitiin käyttää yhteydenpitoon sekä tiedustelu- ja varmistustehtäviin.
 26. Jalkaväen ohjesääntö II,₁, s. 81 ja II,₂, s. 328 ja 331-332.
 27. Jalkaväen ohjesääntö II,₁, s. 13 ja 97.
 28. Sama, s. 91.
 29. Jalkaväen ohjesääntö II,₂, s. 121, 319 ja 339. Mainittakoon, että kapteeni (myöhemmin eversti) Y.A.Järvisen laatiman tutkimuksen mukaan pataljoona kykeni menestyksellisesti taistelemaan lohkoilla, joiden leveydet olivat:
 - painopistesuunta, puoliavoin maasto: 2 km,
 - sivusuunta, avoin maasto: 3 km,
 - laajat, jäätyneet vesistöt tai suot: 5-6 km ja
 - täydellinen metsämaasto: 1-1,5 km.
 Järvinen, Y.A: Puolustuslohkojen leveydet meikäläisillä yksiköillä ja yhtymillä. Tiede ja Ase n:o 2, 1934, s. 72-119.
 30. Jalkaväen ohjesääntö II,₁, s. 113-116 ja II,₂, s. 338-339.
 31. Jalkaväen ohjesääntö II,₁, s. 74 ja 97 sekä II,₂, 242 ja 382.
 32. Jalkaväen ohjesääntö II,₁, s. 51 ja II,₂, s. 320 ja 337.
 33. Järjestelytoimisto/PE: Jalkaväen ja kevyiden joukkojen sodanajan määrävahvuudet. SARk Hh 110. Koppinen, Veikko: Jalkaväkirykmentin organisaatio sotakokemustemme valossa tarkasteltuna. Tiede ja Ase n:o 7, s. 14-18.
 34. Järvinen, Y.A: Jatkosodan taistelut, s. 13-25. Tiainen, Ilmari: Piirteitä suomalaisen jalkaväen kehityksestä, osa IV. Jalkaväen vuosikirja 1966-1967 (VI), s. 119-151.
Puutteet oli tiedostettu jo ennen talvisotaa. 1934 jalkaväen tarkastaja oli esittänyt jokaiselle pataljoonalle neliputkista kranaatinheitinkomppaniaa. Ehdotus ei materiaalipuutteista johtuen toteutunut. Jalkaväkirykmentillä oli kuusiputkinen kranaatinheitinkomp-

pania. Kranaateista ja sytyttimistä oli kova puute. Sodan alussa heittimille riitti vain noin 6 kranaattia/ ase. Syksyllä 1936 panssarintorjunnan pääaseeksi hyväksyttiin Boforsin 37 mm:n panssarintorjuntakanuuna, joita sodan alkaessa oli n. 128 kpl eli 1-2 tykkiä/pataljoona. Lähitorjunta-aseistuksena oli vain polttopullot ja kasapanokset.

35. Sama. Ks. myös Talvisodan historia, 1 osa, s. 165-169. Talvisodassa jalkaväkidivisioonaan kuului kenttätykistörykmentti, jossa oli kolme 12-tykkistä patteria. Tykit olivat pienikaliiperisia ja melko vanhoja. Ampumatarvikkeista oli tykkiä kohden vain noin 650 kpl. Radioiden puutteen takia tulikomentoyhteyksinä käytettiin johdinyhteyksiä, jotka helposti katkeilivat vihollisen tullessa.
36. Järjestelytoimisto/PE: Jalkaväen ja kevyiden joukkojen sodanajan määrävahvuudet. SARK Hh 110. Koppinen, Veikko: Jalkaväkirykmentin organisaatio sotakokemustemme valossa tarkasteltuna. Tiede ja Ase n:o 7, s. 14-18.
37. Suomen sota, 1. osa, s. 227-235. Järvinen, Y.A: Jatkosodan taistelut, s. 19-21. Konepistoolien määrää kokoonpanoissa oli lisätty. Tästä johtuen määrävahvuuksia ei saavutettu, vaikka aseita oli todellisuudessa kolminkertainen määrä talvisotaan verrattuna.
38. Sama.
39. Kilkki, Pentti: Talvisodan pataljoonan- ja patteriston komentajat. Tiede ja Ase n:o 30, s. 134-185. Ryhmään "muu koulutus" kuuluivat: RUK, Vöyrin Sotakoulu, Päämajan Reserviupseerikoulu, divisioonien upseerikurssit 1918-1919 sekä upseerikoulutus ulkomailla.
40. Koulutuksen suuntaviivat 1939, s. 21-23. Talvisodan historia 1, s. 194 ja Suomen sota, 1. osa, s. 142.
41. Ripatti, Pekka: Suomen sodan 1941-1945 pataljoonan ja patteriston komentajat. Tiede ja Ase n:o 35, s. 120-155.
42. Maavoimatoimisto (Op.1)/PvPE salaista kirjeistöä 1941: I AKE:n asiakirja 449/III/2.18.4.1941, II AKE:n asiakirja n:o 482/III/216.henk.28.4.1941 ja tsto II:n asiakirja n:o 562/II/214.c.henk.12.4.1941, III AKE:n asiakirja n:o 659/III/4 c.sal.3.5.1941, IV AKE:n asiakirja n:o 621/III/134.op.sal.21.4.41 sekä V AKE:n asiakirja 575/III/3 f/3680/sal.17.4.1941. Asiakirjat koskevat kartta- ja sotaharjoitusten järjestämistä. SARK T 2863/14.
43. Koulutuksen suuntaviivat 1941. Suomen sota, 1. osa, s. 142-153 ja Jatkosodan historia, 1. osa s. 108-124.

44. Operatiivinen osasto/Päämajan salaista ja yleistä kirjeistöä 1941: Järjestelyosasto/Päämajan käsky n:o 1621/Järj.3/5/X sal.20. 8.1941. SARk T 15708/1. Ylipäällikkö oli jo elokuussa 1941 käskenyt, että rykmenttien kiväärikomppanioita oli supistettava yhdellä joukkueella. Muutos ei kuitenkaan jäänyt pysyväksi. Jo syksyn 1941 aikana oli aloitettu valmistelut suojajoukkokokoonpanoon siirtymiseksi ja ryhdytty kotiuttamaan vanhimpia ikäluokkia mm. työvoiman saamiseksi kotirintamalle. Toukokuussa 1942 suojajoukkokokoonpanoon siirtymisestä luovuttiin. Avoimeksi kuitenkin jäi kysymys, tulisiko joukot tulevaisuudessa organisoida prikaati- vaiko rykmenttikokoonpanoiksi. Tynkkynen, Vesa: Divisioonien uudelleenjärjestelyt hyökkäysvaiheen jälkeen 1941-1942. Ali-Huokuna, Heikki: Maavoimiemme kokoonpanon kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen vuoteen 1957 saakka, s. 4-6.
45. Koppinen, Veikko: Jalkaväkirykmentin organisaatio sotakokemusten valossa tarkastettuna. Tiede ja Ase, n:o 7, s. 14-38. Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1941-1944: Kenraali Woldemar Hägglundin laatima yhteenveto yhtymien ja joukko-osastojen komentajien lausunnoista 5.2.1944. SARk T 18002/4.
46. Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1941-1944: PM:n kyselykirjelmä n:o 2791/Koul.2/sal.30.6.1943. SARk T 18002/4. Pataljoonan kokoonpanon lisäksi kirjelmässä käsiteltiin jalkaväen joukkojen kokoonpanoja ja koulutusta laajemminkin. Kirjelmässä tiedusteltiin myös vastaajien mielipidettä "prikaati vai rykmenttikokoonpano" -kysymykseen.
47. Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1941-1944: Kenr Woldemar Hägglundin laatima yhteenveto. SARk T 18002/4. Prikaatistikokoonpanoon siirtymistä kannatti 10 yhtymänkomentajaa. Komentajista seitsemän kannatti rykmenttikokoonpanoa ja kolme pidättäytyi antamasta lausuntoa.
48. Sama.
49. Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1944: Sotakoulutuksen Ylitarkastajan Esikunnan mietintö n:o 259/Y.t./II/223.23.3.1944. SARk T 17654/12.
50. Sama.
51. Sama.
52. Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1941-1945, 60 asiaa koskevaa asiakirjaa. SARk T 18002/5.
53. Koulutustoimisto/Päämaja: Taktillisia ym. tietoja vihollisesta n:o 66. Järvinen, Y.A: Jatkosodan taistelut, s. 301.

54. Järjestelytoimisto/Pääesikunta: Puolustusvoimain kokoonpano 1922-1950. SARK T 22104/Hh 20. Koppinen, Veikko: Jalkaväkirykmentin organisaatio sotakokemusten valossa tarkasteltuna, s. 17. Alustukset ja upseerikeskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945-1946: Upseerikeskustelutilaisuus Kouvolassa 23.4.45 (Panssari- torjunnan järjestelyt suurten torjuntataisteluitten kokemukset huomioonottaen). SARK T 18002/6. Kevyen kranaatinheitinjoukkueen muodostivat joukkueenjohtaja, tulenjohtaja, kaksi taistelulähettiä sekä kolme kevyttä kranaatinheitinryhmää. Pataljoonan esikuntaan tuli panssarikauhuryhmä ja panssarinyrkki-ryhmä sekä kiväärikomppaniaan lähitorjuntaryhmä aseinaan panssarinyrkit.
55. Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1944: Päämajan käsky n:o 177/Koul./21-22 sal.27.6.1941, SARK T 17654/12. Sotakokemusten kokoamisessa ehkä tuotteliain oli Maaselän Ryhmä, joka mm. 1941-42 suoritti mittavan sotakokemusten keruun. Mainittakoon, että Maare:n operatiivisen osaston päällikkönä 1941-44 toimi evl Y.A. Järvinen. Ks. esim Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1942: Maare:n operatiivisen osaston sotakokemusten kokoamista koskeva asiakirja n:o 1941/III/7 sal.30.4.1942, SARK T 17652 13 ja sotakokemusten yhteenvetoasiakirja n:o 3192/III/7 sal/20.7.1942. SARK T 17652/14.
56. Koulutusosasto/Päämaja: Taktillisia ym. tietoja vihollisesta n:ot 1-86.
57. Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1944: Sotakoulutuksen Ylitarkastajan Esikunnan kirjelmä 249/Y.t./II/224.15.3.1944. SARK T 17654/12. Ks. myös evl E Taran alustus 8.2.1945. SARK T 18002/5.
58. Puolustusvoimain Pääesikunnan yleistä kirjeistöä 1.12.44-31.12.45: Koulutusosaston asiakirja n:o 281/Koul.2/21.2.1.1945 ja ohjesääntötoimikunnan asiakirja n:o 1060/Koul.2/21.2.3.1945. SARK T 17655/10. Evl E Taran alustus 8.2.1945. SARK T 18002/5. Taran on muistanut väärin ohjesääntötoimikunnan asettamispäivämäärän. Oikea päivämäärä on 31.12.1944. Taran mainitsema 2.1.1945 on toimikunnan asettamisesta laaditun asiakirjan laatimispäivämäärä.
59. Puolustusvoimain Pääesikunnan yleistä kirjeistöä 1.12-31.12.45: Koulutusosaston käsky n:o 1071/Koul.2./26.3.3.1945. SARK T 17655/13.
60. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunnan yleistä kirjeistöä 1.12.44-31.12.45: Koulutusosaston asiakirja n:o 2740/Koul 2/21 23.8.1945, SARK T 17655/10. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: Alustukset ja upseerikeskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945-46. SARK T 18002/6 ja 7.

61. Puolustusvoimain Pääesikunnan yleistä kirjeistöä 1.12.44-31.12.45: Satakunnan Sotilasläänin Esikunnan asiakirja n:o 979/II/22.22.5.1945. SARk T 17655/10.
62. Puna-armeijan väliaikainen kenttäohjesääntö vuodelta 1936 (suomennos) s. 5. Vahvistettu käyttöön 30.12.1936. Järvinen, Y.A: Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa, s. 40.
63. Talvisodan historia, 2. osa, s. 128-130. Ohjeissa todettiin mm. ettei hyökkäykseen saanut ryhtyä ennen perusteellisia valmisteluja. Hyökkäystä ei saanut suorittaa tiheissä ryhmissä, vaan portaittain säilyttäen viholliseen nähden kolminkertainen ylivoima. Jalkaväkeä ei saanut viedä taisteluun, ennenkuin vihollisen pesäkkeet oli tuhottu. Ks. myös Järvinen, Y.A: Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa, s. 164.
64. Järvinen, Y.A: Jatkosodan taistelut, s. 27-36. Jatkosodan historia, 1. osa, s. 196-201. Ks. myös Koulutusosasto/Päämaja: Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:o:t 7 (27.7.1941), 8 (31.7.1941), 35 (31.12.1941), 41 (20.2.1942), 47 (9.6.1942) ja 59 (3.12.1942).
65. Puna-armeijan kenttäohjesääntö I osa (suomennos), s. 3, 9-13 ja 46-48. Ohjesääntö ilmestyi kaksiosaisena, jotka molemmat vahvistettiin samaan aikaan (9.11.1942). I osa käsitteli yksityistä sotilasta, ryhmää, joukkuetta ja komppaniaa, II osa pataljoonaa ja rykmenttiä. Ks. myös Koulutusosasto/Päämaja: Taktillisia ym. tietoja vihollisesta n:o 59 (3.12.1942) ja 60 (8.1.1943). Järvinen, Y.A: Jatkosodan taistelut, s. 284-290.
Mainittakoon, että suomalaiset saivat ohjesäännön käyttöönsä varsin pian: sen 1. luku julkaistiin suomennettuna 30.3.1943. Myöhemmin suomennettiin ja jaettiin joukoille koko ohjesääntö.
66. Puna-armeijan jalkaväen kenttäohjesääntö, s. 140-184. Evl Sixten Freyn kokoelma: evl J.Z. Dunckerin muistio kokemuksista venäläisten nykyisestä taktiikasta ja sitä vastaan käytetyistä menetelmistä. 1.9.1944. SARk PK 997: 1-2.
Evl J. Duncker oli perehtynyt venäläisten taktiikan kehitykseen mm. itärintamalla ollessaan komennettuna Saksan päämajaan vuosina 1942-1944. Aikaisemmin hän oli palvellut mm. rykmentinkomentajana ja divisioonan esikuntapäällikkönä Syvärillä.
67. Järvinen, Y.A: Jatkosodan taistelut, s. 301. Mm. S.P. Platonov kuvailee kirjassaan "Taistelut Suomen rintamalla 1941-44" (s. 134-141) 21.Armeijan joukkojen kouluttamista Kannaksen läpimurtohyökkäystä varten. Hänen mukaansa joukkoja koulutettiin 25 vuorokautta Leningradin lounaispuolella. Siellä järjestettiin pataljoonien ja rykmenttien taisteluharjoituksia ja -ammuntoja maastossa, joka oli rakennettu vastaamaan suomalaisten asemia.

68. Suomen sota, osa 7, II luku. II/JR 1:n sotapäiväkirja 9.6-31.7.1944, Spk 8826. Järvinen, Y.A: Jatkosodan taistelut, s. 308 ja Platonov, S.P: Taistelut Suomen rintamalla 1941-44, s. 123-157.
69. Sama.
70. Järvinen, Y.A. Jatkosodan taistelut, s. 306. Suomen sota -teoksen (osa 7, s. 26) mukaan havaintoja venäläisten tykistökaluston lisääntymisestä saatiin jo helmi-maaliskuussa ja ensimmäiset sotavankitiedot Karjalan kannakselle keskitetyistä joukoista saatiin toukokuun lopussa. Platonovin mukaan (s. 124-133) Neuvostoliiton ylijohdanto antoi käskyn Leningradin rintaman vahventamisesta 28.4.1944. Leningradin rintaman komentaja L.A.Govorov teki hyökkäyspäätöksensä 3.5. 21.Armeijan joukot keskitettiin etulinjaan 17.5-10.6.
71. Suomen sota, osa 7, s. 36-78 ja Järvinen, Y.A: Jatkosodan taistelut, s. 302-328. Viljanen, T.V: Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä. SARK PK 1240/104. Ks. myös Platonov, s. 142-150 ja Terä, Martti V: Kesäkuun kriisi 1944, Liite 13. Lähteissä on pieniä eroavaisuuksia mm. aikamäärien osalta. Everstiluutnantti (myöhemmin kenraaliluutnantti) T.V.Viljanen toimi suurhyökkäyksen aikana JR 1:n komentajana. Sotien jälkeen hän kirjoitti useita muistioita ja lehtiartikkeleita Valkeasaaren tapahtumista kesäkuussa 1944. Mainittakoon, että monet pitivät Viljasta ainakin osasyyllisenä JR 1:n puolustuksen romahkamiseen (Ks. esim Sotisaari, Lauri: Ohjesäännöt, byrokraatia, komentajat ja taistelumoraali. Sotilasaikauslehti 8/78). Virallisesti Viljasta ei tapahtumista syytetty.
72. Suomen sota, osa 7, s. 32-36 ja Järvinen, Y.A: Jatkosodan taistelut, s. 300 ja 321-322.
73. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: Alustukset ja upseerikeskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945-1946: mm. ev K Savonjousen alustus Lahdessa 2.3.45 (Puolustustaistelusta meikäläisissä olosuhteissa), evl A Järven alustus Haminassa 3.4.45 (Miten kuvittelette, että nykyaikainen puolustus oli järjestettävä käynnissä olevan maailmansodan valossa?), ev A Ehrnroothin alustus Lappeenrannassa 10.3.45 (Puolustustaistelu sodanaikaiset kokemukset huomioonottaen) ja evl A Suvantolan alustus Oulussa 6.4.45 (Puolustuksen järjestelyn kehitys viimeisten sotien aikana ja ehdotus puolustuksen järjestelyksi sotakokemusten pohjalla). SARK T 18002/6. Järvinen, Y.A: Jatkosodan taistelut, s. 322.
74. Suurhyökkäyksen jälkiselvittelyissä keskusteltiin mm. olisiko Kannaksen pääpuolustuslinjan joukkoja pitänyt vetää taemmaksi, joko heti hyökkäysvaiheen jälkeen tai viimeistään suurhyökkäyksen alettua. Pääpuolustuslinjalle olisi "tulimyrskyn alle" jätetty vain etuvartiopäätökset ja muodostettu varsinainen pääpuolustuslinja

- taemmaksi edullisemmin puolustettavalle tasalle. Ks. esim Terä, Martti V: Kesäkuun kriisi 1944, s. 144-168. Mm. saksalaiset olivat vaihtelevalla menestyksellä ko- keilleet tätä periaatetta itärintamalla. Ks. esim. Duncker, s. 9-10. Viljasen mielestä joukkojen siirrol- la hyökkäyksen jo alettua olisi voitu vain siirtää lo- pullista ratkaisua.
75. Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1944: II AK:n operatiivisen osaston asiakirja n:o 429/III/10 sal.6.5.44. SARk T 17654/12. Kyseessä on evl Y.A.Jär- vinen kirjoittama tutkielma koskien puolustusaseman lähisyvyyden järjestelyjä. Huomionarvoista on, että se on kirjoitettu noin kuukautta ennen suurhyökkäyksen alkua. Järvinen "ennustaa" millainen mahdollisesti tuleva suurhyökkäys voi olla ja miten se tulisi omassa puolustuksessa ennakoida. Ev V Nihtilän käskystä tut- kielma jaettiin myös sotatoimiyhtymille. Mainittakoon, että jakeluun kuului myös IV armeijakunta. Ks. myös evl Sixten Freyn kokoelma: evl A Kuirin ja kapt L K Välimaan muistiot. SARk PK 997: 1-2.
76. Evl Sixten Freyn kokoelma: evl A Kuirin ja kapt L K Välimaan muistiot. SARk PK 997: 1-2. Koulutusosas- to/Puolustusvoimain Pääesikunta: Alustukset ja upsee- rikeskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945-1946: evl A Suvantolan alustus Oulussa 6.4.45 (Puolustuksen jär- jestelyn kehitys viimeisten sotien aikana ja ehdotus puolustuksen järjestelyksi sotakokemusten pohjalta), ev K Savonjousen alustus Lahdessa 2.3.45 (Puolustus- taistelusta meikäläisissä olosuhteissa) ja maj A Aho- lan alustus Kouvolassa 16.5.1945 (Reservin suuruus, sijoitus ja käyttö suurhyökkäyksen torjunnassa saatu- jen kokemusten valossa). SARk T 18002/6.
77. Jvkenr S Simeliuksen kokoelma, taktillisiä erityis- kysymyksiä 1945-1946: maj H Kuistion muistio (Kokemuk- sia toiminnasta pataljoonan komentajana Karjalan kan- naksella). SARk PK 1084/52.
78. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: Alustuk- set ja upseerikeskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945 -1946: ev O Sippolan alustus Lahdessa 26.4.45 (Tulen järjestely ja sen käyttö puolustuksessa), ev A Kiiran alustus Lappeenrannassa 23.6.45 (Tulisuunnitelma ja sen toteuttaminen puolustuksessa), kapt H Toivion ja maj U Mielosen alustukset Lahdessa 17.4.45 (Kokemukset tykistötulen saannista hyökkäys-, puolustus- ja pe- rääntymisvaiheessa sekä jalkaväen ja tykistön yh- teistoiminta), maj E Kakon alustus Kontiolahdessa 22.3.45 (Jalkaväen ja tykistön yhteistoiminta). SARk T 18002/6. Jvkenr S Simeliuksen kokoelma, taktillisiä erityiskysymyksiä 1945-1946: maj H Kuistion muistio. SARk PK 1084/52.
79. Sama.

80. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: Alustukset ja upseerikeskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945-1946: kapt L Ranen alustus Kouvolassa 23.3.45 (Panssarintorjunnan järjestely suurten torjuntataistelujen kokemukset huomioonottaen) ja evl E Åkermanin alustus Lahdessa 27.3.45 (Panssarihyökkäyksen torjuminen meikäläisissä olosuhteissa). SARk T 18002/6. Ks. myös Kuistio, s. 6-7.
81. Jvkenr S Simeliuksen kokoelma: evl A Kuirin muistio. SARk PK 1084/52. Evl Sixten Freyn kokoelma: kapt L K Välimaan muistio. SARk PK 997: 1-2.
82. Sama. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: Alustukset ja upseerikeskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945-1946: maj O Korhosen alustus Lahdessa 17.5.45 (Kokemuksia viestiliikenteen järjestämisestä ak-divrykm-jv.pataljoonan alueella sekä tykistön yhteyksien yhdistäminen samaan verkkoon). SARk T 18002/6.
83. Järvinen, Y.A: Jatkosodan taistelut, s. 35-50. Juutilainen, Antti: Suomalainen hyökkäystaktiikka jatkosodassa.
84. Sama. Koulutusosasto/Päämaja: Taktillisia ym. tietoja vihollisesta n:ot 6 (25.7.1941) ja 42 (1.3.1942).
85. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: Alustukset ja upseerikeskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945-1946: evl O Savolahden alustus Kontiolahdessa 1.11.45 (Komppanian, pataljoonan ja rykmentin kaistojen leveydet erilaisissa olosuhteissa sotakokemusten valossa). SARk T 18002/7. Evl Sixten Freyn kokoelma: evl A Kuirin muistio. SARk PK 997: 1-2.
86. Sama. Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1942: MaaR:n op-osaston asiakirja n:o 3192/III/7 sal. 20.7.42, koskien sotakokemuksia. SARk T 17652/14.
87. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: Alustukset ja upseerikeskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945-1946: ev K Savonjousen alustus Lahdessa 12.4.1945 (Hyökkäystaistelusta meikäläisissä olosuhteissa) ja maj E Kakon alustus Kontiolahdessa 22.3.1945 (Jalkaväen ja tykistön yhteistoiminta). SARk T 18002/6.
88. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: Alustukset ja upseerikeskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945-1946: kapt H Toivion ja maj U Mielosen alustukset Lahdessa 17.4.1945 (Kokemukset tykistötulen saannista hyökkäys-, puolustus- ja perääntymisvaiheessa sekä jalkaväen ja tykistön yhteistoiminta). SARk T 18002/7. Koulutusosasto/Päämaja: Taktillisia ym. tietoja vihollisesta n:o 20 (19.9.1941).
89. Sama. Koulutusosasto/Päämaja: Taktillisia ym. tietoja vihollisesta, n:ot 5 (21.7.1941) ja 12 (13.8.1941). Katsauksessa mainitaan mm Kannaksella eräässä hyökkäyksessä ammutun tykistöllä n. 7000 laukausta ja

- krh:lla n. 250 laukausta. Taitamattomuus krh:n käyttöön selittyy osittain sillä, että se oli tullut pataljoonan aseeksi vasta vuoden 1940 kokoonpanossa. Ks. myös Järvinen, Y.A: Jatkosodan taistelut, s. 66 ja Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1942: MaaR:n op-osaston asiakirja n:o 3192/III/7 sal.20.7.42 koskien sotakokemuksia. SARk T 17652/14.
90. Sama. Evl Sixten Freyn kokoelma: kapt L K Välimaan muistio. PK 997: 1-2.
91. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: Alustukset ja upseerikeskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945-1946: ev K Savonjousen alustus Lahdessa 12.4.1945: (Hyökkäystaisteluista meikäläisissä olosuhteissa). L K Välimaan muistio. PK 997: 1-2.
92. Sama.
93. Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1942: MaaR:n op-osaston asiakirja n:o 3192/III/7 sal.20.7.42 koskien sotakokemuksia, SARk T 17652/14. Kapt L K Välimaan muistio 24.4.1944. PK 997: 1-2. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: Alustukset ja upseerikeskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945-1946: maj O Korhosen alustus Lahdessa 17.5.1945: (Kokemuksia viestiliikenteen järjestämisestä ak-div-rykm-jvpataljoona alueella sekä tykistön yhteyksien yhdistäminen samaan verkkoon). SARk 18002/6.
94. Suhonen, Martti: Sotien 1939-45 kokemuksia ja sen jälkeistä kehitystä vertaileva käytännöllis-taktillinen tutkimus, luku "Viivytystaistelu". Koppinen, Veikko: Viivytystaktiikasta, Sotilasaikakauslehti 1/50.
95. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: 1945 koottuja sotakokemuksia (1. Divisioona), maj V Hahtelan muistio viivytystaistelusta. SARk 18002/8. Koulutusosasto/Päämaja: Taktillisia ym. tietoja vihollisesta n:o 85 (26.8.1944).
96. Suhonen, Martti: Sotien 1939-45 kokemuksia ja sen jälkeistä kehitystä vertaileva käytännöllis-taktillinen tutkimus, luku "Viivytystaistelu". Koppinen, Veikko: Viivytystaktiikasta, Sotilasaikakauslehti 1/50. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: 1945 koottuja sotakokemuksia. Etelä-Hämeen sotilasläänin esikunnan asiakirja koskien jalkaväen sotakokemuksia, luku VII, viivytystaistelu. SARk T 18002/12.
97. Sama.
98. Järvinen, Y.A: Jatkosodan taistelut, s. 334-360. Koppinen, Veikko: Viivytystaktiikasta, Sotilasaikakauslehti 1/50. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: 1945 koottuja sotakokemuksia. Etelä-Hämeen sotilasläänin esikunnan asiakirja koskien jalkaväen sotakokemuksia, luku VII, viivytystaistelu. SARk T 18002/12.

99. Sama. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: Alustukset ja upseerikeskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945-1946: kapt H Toivion ja maj U Mielosen alustukset Lahdessa 17.4.45. SARk T 18002/7.
100. Sama.
101. Koppinen, Veikko: Viivytystaktiikasta, Sotilasaikakauslehti 1/50. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: 1945 koottuja sotakokemuksia. Etelä-Hämeen sotilasläänin esikunnan asiakirja koskien jalkaväen sotakokemuksia, luku VII, viivytystaistelu. SARk T 18002/ 12.
102. Koulutusosasto/PvPE: 1945 koottuja sotakokemuksia (1. Divisioona), maj V Hahtela: Viivytystaistelu. SARk 18002/8. Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: 1945 koottuja sotakokemuksia. Etelä-Hämeen sotilasläänin esikunnan asiakirja koskien jalkaväen sotakokemuksia, luku VII, viivytystaistelu. SARk T 18002/12. Koppinen, Veikko: Viivytystaktiikasta, Sotilasaikakauslehti 1/50.
103. Sama.
104. Visuri, Pekka: Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan, s. 186. Jalkaväkiosasto/Puolustusvoimain Pääesikunnan salainen kirjeistö 1951: Jalkaväkitoimiston asiakirja n:o 649/Jv.tsto/5 b 1.10.3.1950. SARk T 20239/F 1.
98. Jalkaväentarkastaja/Puolustusvoimain Pääesikunnan salaista kirjeistöä 1948: Järjestelyosaston asiakirja n:o 4/järj.2/sal.3.5.1948. SARk T 22230/1 ja Visuri, s. 174.
106. Jvkenr K.A.Tapolan kokoelma: S.a.määrävahvuustoimikunnan mietintö yhtymän s.a.kokoonpanosta 22.4.1949. SARk PK 1664/21. Ali-Huokuna, Heikki: Maavoimiemme kokoonpanon kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen vuoteen 1957 saakka, s. 23.
107. Sama. Järvinen, Y.A: Yleissotatieteellinen katsaus vuosien 1949 ja 1950 vaihteessa. Tiede ja Ase n:o 8, s. 7-46.
108. Sama.
109. Jvkenr K.A. Tapolan kokoelma: Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 81/Jv.tsto/10 sal.3.11.1949, jalkaväkiryksiköiden kokoonpano. SARk PK 1664/21.
110. Järjestelytoimisto/Puolustusvoimain Pääesikunta: Jalkaväkirykmentin määrävahvuus 20.4.1950. SARk T 22104/Hh 96.
111. Sama. Jääkäripataljoonassa oli jääkärijoukkueen sijasta tiedustelujoukkue. Raskaassa jääkärikomppaniassa oli kaksi kaksiryhmäistä konekiväärijoukkuetta, kaksiryhmäinen pst-tykkijoukkue sekä kolmeryhmäinen ilma-

torjuntajoukkue. Kokoonpanoon kuului moottoriajoneuvo- ja polkupyörähuoltoryhmiä. Jääkäripataljoonan vahvuus oli 899 miestä.

112. Sama. Jääkäripataljoonan raskaassa komppaniassa oli ilmatorjuntajoukkue. Pääosien liikuntavälineenä oli polkupyörät. Kuljetusvälineinä jääkäripataljoonalla oli kolme henkilö- ja n. 40 kuorma- tai muuta autoa.
113. Jalkaväkiosasto-Jalkaväkitoimisto/Puolustusvoimain Pääesikunnan OT-salaiset kirjelmät: Järjestelyosaston asiakirja n:o 137/Järj.1/OT 10.2.6.1951. SARk T 20286/F 4.
114. Jalkaväkiosasto-Jalkaväkitoimisto/Puolustusvoimain Pääesikunnan OT-salaiset kirjelmät: Jalkaväkiosaston asiakirja n:o 47/Jv.tsto/10 OT sal.26.6.1951. SARk T 20286/F 4.
115. Järjestelyosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: Jalkaväkirykmentin määrävahvuus 20.4.1950. SARk T 22104/Hh 96. Tykistötoimisto/Puolustusvoimain Pääesikunta: Tykistötoimiston asiakirja n:o 25/Tyk./10 b/sal. 29.7.1949. SARk T 22599/F 3.
Vuoden 1950 määrävahvuudessa prikaatin kenttätykistörykmentin kummassakin patteristoissa oli yksi tulenjohtopatteri, jossa kolme tulenjohtuetta (a kolme tulenjohtoryhmää). Raskaan pataljoonan kummassakin kranaatinheitinkomppaniassa kolme tulenjohtoryhmää. Yhteensä tulenjohtoryhmiä siis oli 24 eli keskimäärin kaksi/komppania.
116. Jvkenr K.A.Tapolan kokoelma: Järjestelyosasto/Puolustusvoimain Pääesikunnan muistio suunnitelluista organisaatiomuutoksista sa.jv.prikaatin henkilömäärävahvuuteen 20.3.1952. SARk PK 1664/21.
117. Jalkaväkiosasto-Jalkaväkitoimisto/Puolustusvoimain Pääesikunnan OT-salaiset kirjelmät: Puolustusvoimain tarkastajiston asiakirja sa.prikaatin kokoonpanosta 3.10.1952. SARk T 20286/F 4.
Tulenjohtoryhmien määrä säilyi ennallaan (24) mutta ne organisoitiin entistä selkeämmin tulenjohtueiksi. Kenttätykistörykmentin molempiin patteristoihin tuli yksi tulenjohtopatteri (a neljä tulenjohtuetta). Rykmentin tukikomppanian molemmissa kranaatinheitinkompanioissa oli tulenjohtojoukkueet (a kaksi tulenjohtuetta). Näin kaikille prikaatin 12 kiväärikompanialle voitaisiin tarvittaessa antaa kaksiryhmäiset tulenjohtueet. Pataljoonien tulenjohtokomentajina toimivat patteristojen komentajat ja tulenjohtopattereiden päälliköt, komppanioiden tulenjohtopäällikköinä tulenjohtueiden päälliköt. Mainittakoon, että lopullisessa määrävahvuudessa kenttätykistörykmenttiin lisättiin kuuluvaksi vielä rykmentin tulenjohtopatteri, jossa oli kolme tulenjohtuetta. Kenttätykistörykmentin tulenjohtueiden määrä nousi siis yhdeksään.

118. Järjestelytoimisto/Pääesikunta: Sa määrävahvuus 1953, kirja C. Prikaati. Vahvistettu käyttöön 2.3.1953. Pääesikunta, Järjestelyosaston arkisto.
Jääkäripataljoonan kokoonpano oli yksiköiden osalta sama. Vahvuus oli 943 miestä. Oleellisin ero oli kuljetus- ja liikuntavälineissä. Jääkäripataljoonassa oli 829 polkupyörää, 41 kuorma-autoa ja 10 muuta autoa sekä 12 moottoripyörää. Kivääripataljoonassa oli polkupyöriä 147, kuorma-autoja 1, maastoautoja 1 ja hevosia 96. Myös automaatti- ja pst-aseita oli jääkäripataljoonassa enemmän.
119. Lukkari, Matti: Asekätkentä. Koulutusosasto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1956: evl A Pönkäsen kirjelmä 27.11.1955 (Eräitä ajatuksia ohjesääntötyön edelleen kehittämistä). SARK T 21442/F 7a.
Edellä esitetyn lisäksi Pönkänen (mm ohjesääntötoimiston päällikkö 54-57) mainitsee ohjesääntötyön viivästymisen syiksi myös mielipide-eroavaisuudet ohjesääntöjen tarpeellisuudesta ja jopa valmiiden töiden julkaisun jarruttamisen. Vaikeutena oli myös pätevien upseereiden saaminen ohjesääntöjen kirjoittajiksi.
120. Taistelukoulun kirjeistö 1947: Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunnan asiakirjat n:o 3205/Koul.2/25b.10.7.1947 ja n:o 3500/Koul.2/25b.31.7.1947. SARK 19627/F 8.
121. Kenttäohjesääntö, II osa. Koulutusosasto/Pääesikunnan kirjeistö: Koulutusosaston asiakirja n:o 1530/Ohjeststo/8b1. 1.6.1954. SARK T 20172/F 124/8b.
Yleisiä puolustusperiaatteita käsittelevä Kenttäohjesääntö I julkaistiin 11.5.1954 ja joukkojen huoltoa käsittelevä Kenttäohjesääntö III 25.4.1957. Ks. Koulutusosasto/Pääesikunnan kirjeistö: Koulutusosaston asiakirja n:o 1300/Ohjeststo/8b1.11.5.1954, SARK 20172/F 124/8b ja Suhonen, Martti: Sotien 1939-45 kokemuksia ja sen jälkeistä kehitystä vertaileva käytännöllis-taktillinen tutkimus, s. 270.
122. Kenttäohjesääntö, II osa.
123. Sama.
124. Sama, s. 99-146.
125. Jvkenr S Simeliuksen kokoelma: Upseerin käsikirja I-II:n kirjoituskäsky 13.1.1952. SARK PK 1084/57.
Aiemmin opettajakunta oli julkaissut esikuntien ja sotakoulujen käyttöön tarkoitetun kaksiosaisen Upseerin käsikirja 1950:n, jonka I osassa käsiteltiin mm. yhtymien johtamista, aselajitoimintoja sekä taisteluvälineitä ja II osassa joukkojen harjoituskokoonpanoja sekä vahvuuksia.
126. Upseerin käsikirja, III osa, joukkoja varten.
127. Sama.

128. Sama.
129. Upseerin käsikirjan III osan kirjoittivat seuraavat upseerit: kenr maj S Simelius, ev B Heimolainen, evl A Maunula, P Toivanen, N Simojoki, B Brandt, J Järventaus ja V Koppinen, maj A Pönkänen, V Tiainen, M Hannila, L Välimaa, Y Keinonen, E Hirva, U Matikainen, P Kaisla ja N Riuttala, komkapt J Pirhonen, kapt M Frick, H Seppälä ja A Salovaara. Ks. Upseerin käsikirjan johdanto.
130. Koulutusosasto/Pääesikunnan yleinen kirjeistö 1955: Kadettikoulun asiakirja n:o 852/I/720.5.1955. SARk T 20172/F 124. Paulaharju, Jyri: Upseerin käsikirjat - osa upseerikoulutuksesta. Sotilasaikakauslehti 4/77, s. 254-255. Ks. myös Koulutusosasto/Pääesikunnan yleinen kirjeistö 1956: Upseerin käsikirjan toimituskunnan asiakirja, jossa 19.1.1956 tiedustellaan Koulutusosastolta käsikirjan uusintapainosten ottamisen tarvetta. Vastauksessaan koulutusosasto toteaa "teoksen olevan erittäin käyttökelpoisen, sisältävän pääosin samoja asioita kuin ohjesäännöt, sekä koottuna ja tiivistettynä käsikirjana esittävän eri aloilta upseerin tarvitsemia tietoja, josta syystä voidaan katsoa sen edelleenkin olevan koulutuksessa tarpeen". SARk T 20173/F 138/8b.
131. Taistelukoulun yleinen kirjeistö 1949: Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunnan asiakirja n:o 683/koul.2/F 8b3.17.2.1949. SARk T 19628/F 14. Jalkaväen ohjesäännön kirjoitustyötä hidastivat Pönkäsen edellä mainitsemat syyt. Asiaa käsitellään myös 8.9.1955 päivätyssä Puolustusvoimien kehitystä käsittelevässä Pääesikunnan asiakirjassa (ei numeroa eikä allekirjoitusta, sijainnista ja asiayhteydestä päätellen on kenr T.V.Viljasen kirjoittama). Sen mukaan 1949 valmistuneet pataljoonan ja komppanian taisteluohjesäännön luonnokset toimitettiin jalkaväen tarkastajalle. Hänellä luonnokset viipyivät neljä vuotta, jonka jälkeen hän palautti ne takaisin ilman korjauksia. Tämän jälkeen ohjesäännöt voitiin tehdä valmiiksi. Ks. Yleisesikunnan päällikkö/Pääesikunta, kenr ltn T.V.Viljasen salaista ja yleistä kirjeistöä, muistiinpanoja ym 1952-1961: Pääesikunnan asiakirja n:o 281/8.25.3.1955 ja Taistelukoulun asiakirja n:o 452/II/8d.6.4.1955. SARk T 21622/3.4.1956. SARk T 21442/F 7a.
132. Jalkaväen taisteluohjesääntö, II osa, Pataljoonan taistelu, s. 3. Pataljoonan toimintoja käsittelevä "Kivääripataljoonan avomuodot" oli julkaistu 1953, mutta sitä ei voida pitää varsinaisena taisteluohjesääntönä.
133. Koulutusosasto/Pääesikunnan yleinen kirjeistö 1955: Sotakorkeakoulun ja Taistelukoulun lausunnot Pataljoonan taisteluoppaan luonnoksesta. Sotakorkeakoulun asiakirja n:o 281/8.25.3.1955 ja Taistelukoulun asiakirja n:o 452/II/8d.6.4.1955. SARk T 20172/F 124.
134. Jalkaväen taisteluohjesääntö, II osa, s. 5-8.

135. Sama, s. 10.
136. Sama, s. 101 ja Kenttäohjesääntö, II osa, s. 9.
137. Jalkaväen taisteluohtjesääntö, II osa, s. 101-102.
138. Sama, s. 108-109. Upseerin käsikirja, III osa, s. 103-109 ja Jalkaväen taisteluopas, V osa (Kiväärikomppania), s. 115. Pataljoonan taisteluohjesäännössä ei ollut esimerkkikuvia hyökkäyksen rakenteesta. Sen sijaan Upseerin käsikirjassa oli tästäkin asiasta varsin havainnolliset esimerkit.
139. Kenttäohjesääntö, II osa, s. 22 ja Jalkaväen taisteluohjesääntö, II osa, s. 107.
140. Kenttäohjesääntö, II osa, s. 26 ja Jalkaväen taisteluohjesääntö, II osa, s. 113-114.
141. Jalkaväen taisteluohjesääntö, II osa, s. 110-113 ja 123-127.
142. Sama, s. 116.
143. Sama, s. 104-105.
144. Sama, s. 120-121.
145. Luku 2.3.2.1.
146. Jalkaväen taisteluohjesääntö, II osa, s. 182 ja Kenttäohjesääntö, II osa, s. 89.
147. Jalkaväen taisteluohjesääntö, II osa, s. 182-188. Mainittakoon, että Upseerin käsikirjassa (s. 147) pataljoonan tiiviin puolustuksen ylärajana pidettiin 2 km.
148. Sama, s. 188.
149. Sama, s. 189-190 ja Kenttäohjesääntö, II osa, s. 106-107.
150. Sama, s. 188-189.
151. Sama, s. 191-192.
152. Sama, s. 193-194.
153. Sama, s. 193.
154. Sama, s. 216-222.
155. Sama, s. 242.
156. Sama, s. 242-245.
157. Sama, s. 245-248.
158. Sama, s. 256-257.

159. Sama, s. 255-257.
160. Visuri, Pekka: Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan, mm. s. 172, 180 ja 192. Ries, Tomas: Luja tahto, s. 207 ja 211-216. Sodan päättyessä sotamateriaalia oli jäänyt varastoihin noin 15 divisioonan varustamiseksi.
161. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1957: Jalkaväen tarkastajan muistio n:o 186/Jvtsto/1 sal.12.11.1957. SARk T 25094/F 5.
Eryityisesti edulliseen hintaan hankittu Sten MK II konepistooli paransi asetilannetta. Vuonna 1957 konepistooleita oli niin paljon (noin 70 000), että tehtiin päätös lisätä kivääriryhmään yksi konepistooli.
162. Järjestelytoimisto/Pääesikunnan OT-salainen kirjeistö: Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 39/Jvtsto/1 OT sal.29.10.1956. Jalkaväen puolustusvalmius. Järjestelyosaston arkisto.
163. Sama.
164. Vuonna 1955 saatiin budjettiin ensimmäinen perushankintamääräraha. Visuri, s. 188 ja Ries, s. 216-219.
165. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1957: Jalkaväen tarkastajan muistio n:o 186/Jvtsto/1 sal.12.11.1957. SARk T 25094/F 5. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1959: Jalkaväen tarkastajan muistio n:o 86/Jvtsto/1 sal.14.9.1959. SARk T 25094/F 7.
Vuonna 1957 olivat kokeilussa jo 30 (55 N/55) ja 16 (95 S/56) kappaleen koe-erät. Vuonna 1959 oli koulutuskäytössä jo noin 3000 kevyttä sinkoa. Ampumatarvikkeita oli 10 ls/ase. Samana vuonna käynnistyi myös raskaan singon tuotanto.
166. Jalkaväkiosasto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1957: Jalkaväen tarkastajan toimintakertomus 6.3.1957. SARk T 25094/F 5.
167. Jalkaväen tarkastajan muistio n:o 186/Jvtsto/1 sal. 12.11.1957. SARk T 25094/F 5. Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 168/Jvtsto/8 sal/5.12.1958 ja n:o 171/Jvtsto/10 sal.12.12.1958. SARk T 25094/F 6. Jalkaväen tarkastajan muistio n:o 86/Jvtsto/1 sal.14.9.1959. SARk T 25094/F 7.
Krh:n ampumateknillisistä välineistä kehitettiin uusi tasomittari. Heittimien vastimia parannettiin. Uusi Tampellan raskas kranaatinheitin tuli kokeilukäyttöön. Mahdollisuuksia lisätä kantamaa tutkittiin. Ampumamenetelmien päähuomio oli nopean tulenavauksen mahdollistavan laahuskannan kehittämisessä.
168. Jalkaväen tarkastajan muistiot. SARk T 25094 F 5-F 7. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1957: Kevytasetoimikunnan muistio n:o 21/Jvtsto/8b 1 sal.1.1.1957. SARk T 25094 F 5. Jalkaväkitoimisto/Pää-

esikunnan salainen kirjeistö 1962: PE:n kirjelmä n:o 66/Jvtekntsto/D 17 sal/26.3.1962. SARk T 25094/F 10. Konepistoolin suurin puute oli lyhyt kantama. Kiväärin tulinopeus oli liian pieni. Pikakivääri oli häiriöaltis ja vain 20 patruunan lippaalla varustettu. Ulko- mailla oli otettu käyttöön sarja-automaattikivääri ja urakantapatruuna. 13.11.1956 asetetun Jalkaväen kevyt- asetoimikunnan tehtävänä oli määrittää jalkaväen ki- väärrikaliiperinen aseistus ja patruunatyypit. Suorite- tuissa kokeiluissa parhaat kokemukset saatiin 7.62 Ka- lashnikov-rynnäkkökivääristä ja tsekkiläisestä kevy- estä konekivääristä. Patruunaksi valittiin venäläis- mallinen lyhyt urakantapatruuna. Valmet Oy:n kanssa tehtiin keväällä 1959 sopimus uusien (m 58) rynnäkkö- ja kevyen konekiväärin koe-erästä. Ensimmäiset koe- erät saatiin valmiiksi koekäyttöön 1960 aikana. Aseita hankittiin myös Neuvostoliitosta: mm. vuosien 1960-61 aikana sieltä ostettiin yli 20 000 Kalashnikovia, 1000 RPD-konekivääriä sekä huomattava määrä patruunoita.

169. Jalkaväen tarkastajan muistio n:o 186/Jvtsto/1 sal. 12.11.1957. SARk T 25094/F 5.
170. Taistelukoulun yleinen kirjeistö 1950 ja 1951: Jalka- väen tarkastajan koulutustarkastuskertomukset. SARk T 19628/F 17 ja F 21.
171. Jalkaväkitoimisto/Päeesikunnan salainen kirjeistö 1956: Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 39/Jvtsto/1 OT sal.29.10.56. SARk T 25094/F 4.
172. Sama. Jalkaväen tarkastajan muistioiden 1956-1960. SARk T 25094 F 5-F 7.
173. Järjestelyosasto/Päeesikunta: Jalkaväkirykmentin mää- rävahvuus 20.4.1950, Hh 96. SARk T 22104. Pataljoonan kokoonpanoon kuului 1 henkilö- ja 1 kuor- ma-auto sekä 94 hevosta.
174. Jalkaväkitoimisto/Päeesikunnan salainen kirjeistö 1956: Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 39/Jvtsto/1 OT sal.29.10.56. SARk T 25094/F 4. Jalkaväkitoimis- to/Päeesikunnan salainen kirjeistö 1957: Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 192/Jvtsto/17 sal.16.11. 1957. SARk T 25094/F 5. Eräsaari, E: Prikaatimme liik- kuvuudesta. Tiede ja Ase n:o 19, s. 71-126.
175. Jalkaväkitoimisto/Päeesikunnan salainen kirjeistö 1957: Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 192/Jvtsto/ 17 sal.16.11.1957. SARk T 25094/F 5. Suoritettujen kokeilujen mukaan 10 km:n purilasuran varassa toimiva määrävahvuinen kivääripataljoona kyke- ni kolmen vuorokauden muonan lisäksi kuljettamaan vain 1/4 osan ampumatarvikkeistaan. Miesten varusteita ei kyetty kuljettamaan lainkaan. Ks. myös Eräsaari, E: Prikaatimme liikkuvuudesta, s. 100.

176. Järjestelytoimisto/Pääesikunta: Sa määrävahvuus 1953. Järjestelyosaston arkisto. Raskaaseen kranaatinheitinkomppaniaan kuului viestija mittausjoukkue (kolme viestiryhmää ja mittausryhmä), tulenjohtojoukkue (kolme tulenjohtuetta ja kolme tulenjohtoryhmää), kolme tulijoukkuetta (kaksi heitinryhmää) ja huoltojoukkue. Komppaniassa oli 173 miestä ja kuusi raskasta kranaatinheitintä. Hevosvetoisessa komppaniassa oli 36 hevosta. Moottoroidussa komppaniassa kuljetusvälineinä oli kahdeksan kuorma- ja kolme pakettiautoa sekä 15 traktoria.
177. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1956: Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 39/Jvtsto/1 OT sal.29.10.56. SARk T 25094/F 4. Eräsaari, E: Prikaatimme liikkuvuudesta, s. 100.
178. Eräsaari, E: Prikaatimme liikkuvuudesta, s. 90. Eräsaari käytti esimerkkinä saksalaisia laskelmia (Wehrtechnische Häftten 4/1960), joiden mukaan yhtä taistelijaa kohti tarvittiin täydennystä päivässä v. 1914 6 kg, 1939 12 kg, 1944 20 kg ja 1960 38 kg/vrk. Näistä ampumatarvikkeita oli 15 kg, polttoainetta 7 kg ja muuta 2,5 kg. Lisäksi taistelijalla itsellään kulki 25 kg, josta oli ase- ja ampumatarvikkeita 11,5 kg, elintarvikkeita (vast) 9 kg ja vaatetusta 4,5 kg. Vaikka saksalainen taistelija olikin tuohon aikaan ilmeisesti suomalaista paremmin varustettu, kuvaavat luvut materiaalin määrän nopeaa kasvua.
179. Sama, s. 9-10. Kokeilujen mukaan yksi hevonen kykeni kuljettamaan n. 350 kg:n kuorman.
180. Sama, s. 11-12.
181. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1956: Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 39/Jvtsto/1 OT sal.29.10.56. SARk T 25094/F 4. Lötjönen, V, Keskitalo, M ja Malinen, U: Jalkaväkemme kehityksestä. Tie- de ja Ase n:o 29, s. 159.
182. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1956: Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 56/Jvtsto/21 sal.16.4.1956. SARk T 25094/F 4. Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 64/Jvtsto/17 sal.5.4.1957. SARk T 25094/F 5. Jalkaväen tarkastaja teki jo vuonna 1951 aloitteen traktorin sopivuutta selvittävien kokeilujen aloittamiseksi. Kokemuksia haettiin myös Ruotsista, jossa maataloustraktorit oli otettu käyttöön jo 1940-luvun puolivälissä. Jalkaväkiosasto/Puolustusvoimain Pääesikunnan salainen kirjeistö 1951: Jvosaston asiakirja n:o 66/Jvtsto/10.sal.21.5.1951. SARk T 20239/F 1. Eräsaari, E: Prikaatimme liikkuvuudesta, s. 89.
183. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1956: Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 39/Jvtsto/1 OT sal.29.10.56. SARk T 25094/F 4. Eräsaari, E: Prikaatimme liikkuvuudesta, s. 111-112.

Suoritettujen kokeiden mukaan traktorin päivämatalka tiellä oli n. 200 km. Vaikeissa maasto-oloissa nopeus vaihteli 1-8 km/t. Tämä oli hevosen nopeutta pienempi, mutta hevosen kuljetuskyky oli pienempi. Polkupyöräjoukot liikkuivat 80-100 km/vrk.

184. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1957: Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 192/Jvtsto/17 sal.16.11.1957. SARk T 25094/F 5.
185. Koulutusosasto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1957: Ohjesääntötoimiston asiakirja n:o 136/Ohjeststo/8b sal.16.5.1957. SARk T 21442/F 76.
186. Sama, s. 1-4 ja 24-25.
187. Sama, s. 5, 24, 26 ja 44.
188. Sama, s. 7.
189. Sama, s. 46-60. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1956: Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 39/Jvtsto/1 OT sal.29.10.56. SARk T 25094/F 4.
190. Sama, s. 5-9.
191. Sama, s. 26-43.
192. Sama, s. 31-33. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1956: Jalkaväkitoimiston asiakirja n:o 109/jvtsto/12 sal.26.6.1956. SARk T 25094/F 4.
193. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1958: Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 168/Jvtsto/8 sal/5.12.1958, SARk T 25094/F 6 ja salainen kirjeistö 1959: 3.Divisioonan Esikunnan asiakirja n:o 4/Koultsto/8 sal.14.1.1959. SARk T 25094/F 7.
194. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1958: Jalkaväkitoimiston asiakirja n:o 171/Jvtsto/10 sal.12.12.1958. SARk T 25094/F 6. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1959: 3.Divisioonan Esikunnan asiakirja n:o 4/Koultsto/8 sal.14.1.1959. SARk T 25094/F 7. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1960: 3.Divisioonan esikunnan kokeilukertomus n:o 3/Koultsto/8 sal.7.1.1960. SARk T 25094/F 8.
Pääesikunta oli laatinut kivääripataljoonan kokoonpanoksi kolme vaihtoehtoa. 3.Divisioonan kokeilut suoritettiin ensin joukko-osastojen perusyksiköiden sisäisinä kokeiluina, sitten joukko-yksikköjen talvi- ja kesäkokeiluleireillä Pahkajärvellä 3.-14.3./31.5.-3.6. ja lopuksi divisioonan sotaharjoituksen yhteydessä Mäntyharjulla 1.-5.10.
195. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1960: 3.Divisioonan esikunnan kertomus n:o 3/Koultsto/8 sal.7.1.1960, liite 3. SARk T 25094/F 8.

196. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1960: 3.Divisioonan esikunnan kertomus n:o 3/Kouluks- to/8 sal. 7.1.1960. SARk T 25094/F 8.
Esikuntaan kuului komentaja, pataljoonapuseeri, adju- tantti, tiedustelu- ja lähettiupseerit, huoltopääl- likkö, taisteluvälineupseeri, lääkäri ja sotilaspappi. Pataljoonapuseerin toimenkuvaan kuuluivat mm patal- joonan pst-, it- sekä suojeluasiat.
197. Sama.
198. Sama.
199. Sama. Tärkeimmät perustelut olivat pataljoonan kome- tajan taktikointimahdollisuuksien lisääminen ja reser- viläisjohtajien (komppanianpäällikkö-joukkueenjohtaja) johdettavien vähentäminen. Tulivoiman lisääntymisen katsottiin mahdollistavan yksiköiden pienentämisen.
200. Sama. Taistelukoululla järjestettiin lokakuussa 1959 kokeilu- ja neuvottelupäivät, joiden päätavoitteena oli selvittää pataljoonan tarvitsemien sinkojoukkojen määrä ja kokoonpano. Tehokkuusarviointien, kartta- ja maastoharjoitusten sekä käytyjen keskustelujen perus- teella todettiin pataljoonan tarvitsevan yhden raskas- sinkoyksikön. Komppaniassa tuli olla yksi kevytsinko- yksikkö. Raskassinkoyksikköön tuli kuulua neljä ras- kasta sinkoa ja kevytsinkoyksikköön kolme kevyttä - sinkoa. Kullakin raskaalla singolla tuli olla omaan lähipuolustukseen yksi kevyt sinko. Yhteensä patal- joonassa tuli olla neljä raskasta ja 16 kevyttä sin- kkoa. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1959: taistelukoulun asiakirja n:o 52/Kouluks- to/sal.17.11.1959. SARk T 25094/F 7.
201. Sama. Yksikköjen taloushuollon järjestämistä omilla kenttäkeittimillä pidettiin liikkuvaan sodankäyntiin nähden vanhentuneena. Koska keittimet hidastivat yksi- köiden liikkuvuutta, ne tuli keskittää pataljoonan huoltokomppaniaan. Sieltä jaettaisiin lämmin kenttä- keitinruoka yksiköille illalla ja aamulla pimeän ai- kaan. Päätös kenttäkeitinruokailun ajankohdasta tuli olla pataljoonan komentajalla eikä kokemattomalla komppanianpäälliköllä. Talousryhmät voitiin tilapäi- sesti alistaa komppanioille, mikäli siihen oli eri- tyistä tarvetta.
Mainittakoon, että ajatus ei ollut uusi, vaan sitä oli esitetty jo vuonna 1949. Ks. Taistelukoulun yleinen kirjeistö 1949: Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pää- esikunnan asiakirja n:o 683/ Koul.2/F 8 b 3.17.2.1949. SARk T 19628/F 14.
202. Sama. Tiedustelujoukkueella oli yksi ja sinko-osastol- la viisi traktoria. Huoltokomppanian traktoreista tvälryhmälle kuului viisi ja pataljoonan talousryhmäl- le kaksi. Huoltokomppanian kuorma-auto oli varustettu peräkärjellä. Auto tuli normaalisti pitää ilman kuor- maa ja sitä käytettiin täydennysten noutoon ja taktiil- lisiin kuljetuksiin.

203. Maavoimatoimisto/Pääesikunnan koottuja aineistoja 1959-1962: Prikaatiorganisaatiota koskevat esitykset ja lausunnot. SARk T 24871/2.
Käytännössä vain 3.Divisioonalla oli mahdollisuuksia järjestää varsinaisia kokeiluja. Sotakorkeakoulu antoi asiasta opettajatoimikunnan lausunnon, Taistelukoulu tutki asiaa omien harjoituskokemustensa ja Kadettikoulu kolmipäiväisen sotapelin perusteella.
204. Sama. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1960: Jalkaväkiosaston laatima yhdistelmä vuonna 1960 suoritetuista jalkaväen organisaatio- ja liikkuvuuskokeiluista. SARk T 25094/F 8.
SKK:n lausunnossa kannatettiin ja TaistK:n sekä KadK:n lausunnoissa vastustettiin taloushuollon keskittämistä. SKK:n lausunnon mukaan traktorointia oli lisättävä ja mieskohtaisena liikuntavälineenä prikaatissa tuli olla polkupyörät. Taistelu- ja KadK:n lausunnossa esitettyä traktorien ja hevosten määrää pidettiin onnistuneena. TaistK:n lausunnon mukaan pataljoonan muuttaminen nelikomppaniaiseksi edellytti myös kranaatinheitinkomppanian muuttamista nelijakoiseksi ainakin tulenjohtovoiman osalta.
205. Järjestelytoimisto/Pääesikunnan asiakirja n:o 97/ Järjtsto/10 b 2 sal: Prikaatin sodanajan määrävahvuus, kirja C. Vahvistettu käyttöön 12.5.1962. Pääesikunta, Järjestelyosaston arkisto.
206. Jalkaväkiosasto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1960: Jalkaväen tarkastajan muistio n:otta koskien perushankintoja. 25.1.1960. SARk T 25094/F 8. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1961: Jalkaväkitekniikan toimiston asiakirja n:o 132/ Jvteknststo/1 D sal.11.10.1961. SARk T 25094/F 9. Jalkaväkiosasto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1963: Jalkaväkitoimiston asiakirja n:o 122/Jvtsto/1 D sal.12.10.1963. SARk T 25094/F 11. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen arkisto 1965: Jalkaväen tarkastajan valmiusilmoitus n:o 166/Jvteknststo/D 1 sal.28.12.1965. SARk T 25094/F 13.
Vuoden 1960 lopussa kevyitä sinkoja oli n. 7000 kpl. Raskaita sinkoja oli vain n. 160 kpl, joten prikaateissa niitä riitti vain sinkokomppanialle. Laukauksia kevyelle singoille oli noin 10 kpl/ase ja raskaalle singoille noin 7 kpl/ase. Suunnitelmassa oli muuttaa yksi kevytsinkojoukkueista kolmeryhmäiseksi raskassinkojoukkueeksi, kun asetilanne sen mahdollistaa.
207. Maavoimatoimisto/Pääesikunnan koottuja aineistoja 1959-1962: Prikaatiorganisaatiota koskevat esitykset ja lausunnot. Huoltopäällikön lausunto ja Jalkaväkiosaston yhdistelmä vuonna 1960 suoritetuista jalkaväen organisaatio- ja liikkuvuuskokeiluista. SARk T 24871/2.
208. Järjestelyosasto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1962: Prikaatin sodanajan määrävahvuus 1962 ja järjestely-

- osaston asiakirja n:o 85/Järjtsto/K sal.18.4.1962. Pääesikunta, Järjestelyosaston arkisto. Jääkäripataljoona oli peruskokoonpanoltaan samanlainen. Vahvuus oli 933 miestä. Polkupyöriä oli 729 kpl, kuorma- ja muita autoja yhteensä 24 kpl ja traktoreita 42 kpl. Sinko-osaston yksi joukkue oli varustettu raskailla singoilla, joten kevyitä sinkoja oli 32 ja raskaita kaksi kappaletta.
209. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1958-1965: Jalkaväkitoimiston valmiusilmoitukset SARk T 25094/F 6-F 13.
210. Sama. Ks. erityisesti Jalkaväen teknillisen toimiston valmiusilmoitus n:o 166/Jvtekntsto/D 1.28.12.1965 ja 30/Jvtekntsto/D sal.18.3.1965.1.1.1965. SARk T 25094/F 13. Rynnäkkökiväärejä oli 32 500 ja kevyitä konekiväärejä 1000 kpl. Kiväärejä, pikakiväärejä, konepistooleja ym. aseistusta oli yhteensä noin 605 000 kpl. Perustettaviin joukkoihin kuului tuolloin noin 550 000 miestä.
211. Jalkaväkitoimiston valmiusilmoitukset. SARk T 25094/F 6-F 13. Ks. myös Ries, s. 177 ja 226-227. Suomelta mm. ohjattavat ammukset kieltävän rauhansopimuksen 17. artiklan tulkintaa muutettiin sallimaan puolustukselliset ohjukset. Muutos julkistettiin virallisesti tammikuussa 1963. Suomeen hankittiin englantilaisia Vigilant-panssarintorjuntaohjuksia, joita 1.1.1965 oli noin 160 kpl, sekä SS-11-ohjuksia, joita oli 48 kpl.
212. Sama. Kevyitä sinkoja oli 1.1.1965 n. 9000 ja raskaita sinkoja n. 560 kpl. Kevyen singon panssarilaukauksia oli noin 2/3 ja sirpalelaukauksia vain noin 1/5 määrävahvuudesta. Laukauksista suojajoukkoprikaateille varattiin kolme ja pääjoukoille kaksi tuliannosta. Täydennykseksi varattiin n. kahden viikon kulutustarve. (Aseen tuliannos on neljä laukausta).
213. Sama. 81-82 krh:n kranaatteja oli olemassa n. 80% ja 120 krh:n n. 85%. Tulevien hankintojen ansiosta määrä oli nousemassa.
214. Sama.
215. Sama.
216. Sama. Vuoden 1965 loppuun mennessä oli koulutettu kolme jääkäripataljoonaa, kaksi panssarintorjunta- ja kaksi kranaatinheitinpataljoonaa, yksi rajapataljoona ja kuusi sinkokomppaniaa eli yhteensä n. 12 000 miestä.
217. Koulutusosasto/Pääesikunnan yleinen kirjeistö 1960: Koulutusosaston asiakirja n:o 3007/Ohjeststo/8 b.19. 9.1959. Esittely Puolustusvoimain Komentajalle, jossa esitetään KO I:n ja KO II:n uusimistyön aloittamista. SARk T 22780/F 187, 8 b.

218. Numeroton muistio Kenttäohjesäännön I ja II osan uusimisesta vuodelta 1960. Sotakorkeakoulun arkisto.
219. Koulutusosasto/Pääesikunnan yleinen kirjeistö 1960: Ohjesääntötoimiston asiakirja n:o 3534/Ohjeststo/8 b.29.10.1960. SArk T 22780/F 187, 8 b.
220. Kenttäohjesääntö, I osa, yhtymän taistelu, s. 3.
221. Sama, s. 8-11.
222. Taistelukoulun yleinen kirjeistö 1962: Koulutusosasto/Pääesikunnan asiakirja n:o 3503/Ohjeststo/8 b.17.10.1962. SArk T 2265/F 62. Esittely Puolustusvoimain Komentajalle, jossa esitetään KO:n mukainen pataljoonan taisteluohjesäännön kirjoittamista. Kirjoittajaksi esitetään Taistelukoulussa opettajana toimivaa majuri Martti Suhosta.
Mainittakoon, että Suhonen ehti vain aloittaa ohjesäännön kirjoitustyön, kun hänet komennettiin opettajaksi Sotakorkeakouluun. Tämän jälkeen työtä jatkoivat muut ohjesääntötoimiston nimeämät upseerit. Eversetti evp Martti Suhosen haastattelu 17.7.1993.
223. Koulutusosasto/Pääesikunnan yleinen kirjeistö 1965: Ohjesääntötoimiston asiakirja n:o 2744/Ohjeststo/8 b.10.11.1965. SArk T 22780/F 232. Koulutusosasto/Pääesikunnan yleinen kirjeistö 1968: Ohjesääntötoimiston asiakirja n:o 1771/Ohjeststo/8 b.13.6.1968. SArk T 23204/F 260.
Ensimmäisen kerran ohjesääntö vahvistettiin käyttöön 10.11.1965 (Simelius, Koskimaa). Lopullinen ohjesääntö vahvistettiin käyttöön 13.6.1968 (Keinonen, Halttu). Ensimmäisen ja lopullisen version erot olivat sisällön puolesta hyvin marginaaliset. Eroavaisuudet koskivat lähinnä yksityiskohtia, sanontoja ja lauserakenteita. Asioiden ryhmittelyssä ja lukujen otsikoinnissa oli jonkin verran eroavaisuuksia.
224. Jalkaväen taisteluohjesääntö, I osa, pataljoonan taistelu, 1968 ja Jalkaväen taisteluohjesääntö, II osa, pataljoonan taistelu, 1955, sisällysluettelot.
225. Kenttäohjesääntö, I osa, s. 15-22. Muistio Kenttäohjesäännön I ja II osan uusimisesta, Sotakorkeakoulun arkisto. Koulutusosasto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1965: Koulutustoimiston asiakirja n:o 33/Koultsto/5 al/sal.22.3.1965 koskien taktiikan kehittämistä. SArk T 25086/F 1. Ks. myös Jalkaväen taisteluohjesääntö, I osan johdanto.
226. Kenttäohjesääntö I, s. 114 ja Jalkaväen taisteluohjesääntö I, s. 98.
227. Kenttäohjesääntö I, 1963, s. 145-163. Hyökkäys puolustusvalmista vihollista vastaan esitettiin luvussa "hyökkäyksen erityispiirteitä eräissä oloissa", mikä osaltaan kuvastaa, että tätä hyökkäystapaa todellakin pidettiin toissijaisena. Muita hyökkäyksen erityis-

piirteitä olivat ylimenohyökkäys, hyökkäys rannikolla ja saaristossa, asutuskeskuksen valtaaminen sekä maanlaskuhyökkäys.

228. Jalkaväen ohjesääntö, I osa, s. 99.
229. Sama.
230. Jalkaväen taisteluohjesääntö I, s. 98-133.
231. Sama, s. 106-107.
232. Sama, s. 101. Tulen nopea käyttöön saanti kohtaamishetkellä oli erityisen tutkimisen kohteena. Kehitettiin niinsanottu "pikatulisuunnitelma"-esimerkit, jotka olivat käytössä aina 1980-luvun loppupuolelle asti.
233. Sama, s. 100. Yksityiskohtana mainittakoon H-hetki -käsitteen muuttuminen. Tähän asti H-hetkellä oli ymmärretty sitä ajankohtaa, jolloin tulivalmistelu murtokehässä päättyi ja iskuporras aloitti etenemisen tulivalmistelun edellyttämältä varmuusetäisyydeltä vihollisasemaan tunkeutumiseksi (Jalkaväen taisteluohjesääntö II, 1955, s. 127). Jalkaväen ohjesääntö I, 1968, esitti nykyäänkin käytössä olevan määritelmän, jonka mukaan H-hetkellä iskuporras aloitti tunkeutumisen vihollisen ryhmytykseen.
234. Sama, s. 98-133.
235. Sama, s. 112-116.
236. Muistio Kenttäohjesäännön uusimisesta, s. 53-55. Kenttäohjesääntö I, 1963, s. 163-165.
237. Muistio Kenttäohjesäännön uusimisesta, s. 53-57 ja Kenttäohjesääntö I, s. 161-171. Koulutusosasto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1965: Koulutustoimiston muistio n:o 33/Koultsto/5 al/sal.22.3.1965 koskien taktiikan kehittämistä. T 25086/ F 1.
238. Jalkaväen taisteluohjesääntö, s. 134-170.
239. Sama.
240. Sama.
241. Sama.
242. Sama.
243. Kenttäohjesääntö I, s. 212-241.
244. Jalkaväen taisteluohjesääntö I, s. 171-186.
245. Sama, s. 171-186.

246. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1958-1965: Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan valmiusilmoitukset 1958-1966. SARk T 25094/F 6-F 13. Ks. erityisesti Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan ak n:o 143/Jvtsto/1 sal.26.9.1962 ja 166/Jvtekntsto/D 1 sal. 28.12.1965. Suhonen, Martti: Jalkaväen pataljoonien ja komentajien asema ja tehtävät nykyaikaisessa sodassa. Jalkaväen vuosikirja 1966-1967 (VI).
247. Taktiikkamme ja organisaatiomme kehittäminen. Sotakorkeakoulun muistio, 10.8.1969 (I osa) ja 1.9.1969 (II osa), Sotakorkeakoulun arkisto. SKK:n opettajien laaja muistio armeijakunnan ja prikaatin mahdollisuuksista taistella nykyaikaista vihollista vastaan. Toimikuntaan kuului varsin suuri (17) joukko myöhemmin moniin merkittäviinkin virka-aseisiin kohonneita yleisesikuntaupseereita, mm ev P Junntila, evl M Suhonen, R Viita, V Kangaspunta, E Vainio, E Vanninen ja V Kosonen, maj I Halonen, M Salonen, P Jaakkola, R Savolahti, S Mattila ja P Jokinen sekä kapt T Haapajärvi. Muistiossa käytetty harjoitusvahvuus "B" vastasi Neuvostoliittolaista ja "C-R" USA:n ROAD-organisaatiota. Harjoitusvahvuuksien yksityiskohtaiset miesvahvuudet ja asemäärät poikkesivat jonkin verran todellisista, mutta olivat suuruusluokaltaan täysin oikeita. Vrt. esim. Halonen, Ilkka: Suurvaltojen maavoimien hyökkäysdoktriinit ja niiden soveltuvuus oloihimme. Tiede ja Ase n:o 24, s. 15-19.
248. Sama, s. 6-7 ja Halonen, s. 15-19. Suhonen, Martti: Jalkaväen pataljoonien ja komentajien asema ja tehtävät nykyaikaisessa sodassa. Jalkaväen vuosikirja 1966-1967 (VI), s. 24-25.
249. Sama.
250. Sama, s. 7-13 ja Halonen s. 16-19.
251. Sama, s. 29-40. Suomalaisen prikaatitykistön I patteristo oli hevosvetoinen, kaliiperiltaan 76 mm (kantama 10,6 km, yhteislaukauksen paino 80 tn) ja II patteristo traktorivetoinen, 105 mm (kantama 11,8-13,5 km, yhteislaukauksen paino 200 tn). Patteristoihin kuului 12 tykkiä. Amerikkalaisen mekanisoidun divisioonan yleisin tykkikalusto oli 155 mm (kantama 14,6 km, yhteislaukauksen paino 770 tn) ja neuvostoliittolaisen vastaavan 122 mm (kantama 15,7 km, yhteislaukauksen paino 400 tn) ja 152 mm (kantama 17,2 km, yhteislaukauksen paino 700 tn). Molemmissa patteristoissa oli 18 tykkiä ja ne olivat auto- tai telavetoisia.
252. SKK:n muistio s. 13-23. Eräsaari, E: Prikaatimme liikkuvuudesta, Tiede ja Ase n:o 19, 1961. Muistion mukaan kivääripataljoonan käytännön marssinopeus tiestöllä ja helpohkossa maastossa oli n. 4 km/h ja vertailuorganisaatioiden nopeus kuusinkertainen eli n. 25 km/h. Vuorokautinen marssimatka oli vastaavasti 200-250 km/30-40 km. Materiaalin kuljetuskäytön suhde oli n. 50 tn/200-300 tn.

253. Sama, s. 23-29. Suomalaisella pataljoonalla oli 6 puheradiota, joilla mahdollistettiin yhteys ylempään johtoportaan ja komppanioiden sisäistä johtamista varten ei radioita ollut. Neuvostoliittolaisen ja amerikkalaisen pataljoonan kannettavien ja vaunuihin asennetun radiokaluston määrä mahdollisti johtamisen joukkue- ja jopa ryhmätasolle saakka.
254. Sama, s. 3. Suomalaisen Jalkaväen taisteluohtesääntö I:n määrittämä painopistesuunnan pataljoonan vastuualueen leveys oli noin 3-5 km (Ks. esim luku 4.2.2). Harjoitusvahvuus B:n mukainen rykmentin hyökkäysalueen leveys oli 4-10 km, ja harjoitusvahvuus B-C:n mukainen prikaatin hyökkäysalueen leveys 10-12 km (kohtaamishyökkäys 4-10 km).
255. Sama, s. 154-176. Ks. myös Suhonen, s. 28-37 ja Mäkelä Teuvo: Kenttäohjesäännön edellyttämän taktiikan prikaatin organisaatiolle asettamat vaatimukset. Tiede ja Ase n:o 22, s. 52-111.
256. Sama.
257. Sama, s. 3. Kun resurssit eivät riittäneet kaikkien joukkojen varustamiseen riittävän korkeatasoisella varustuksella, esitetään muistiossa joukkojen jakamista "alueellisen puolustuksen joukkoihin" ja mahdollisimman hyvin varustettuihin "iskukukukkyisiin joukkoihin." Ks. muistion II osa, s. 1-8.
258. Asetus 145/66, koskien maan jakamisesta sotilaslääneihin, 18.3.1966. Ks. myös Visuri, s. 207 ja Ries, s. 312.
259. Kenttäohjesääntö 1973, yleinen osa. Ks. myös Visuri, s. 213.
260. Koulutusosasto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1972-73: operatiivisen osaston alustus 4.5.1971 (Armeijakunnan taistelun periaatteet alueellisessa puolustuksessa). Sark T 25098/F 5. Koskimaa, Matti: Sotateknikan vaikutus taktiikkaan. Tiede ja Ase n:o 32, 1974, s. 77-130.
261. Sama. Ilmola, Ilkka: Taistelu vihollisen selustassa. Sotilasaikakauslehti n:o 9/1977, s. 550-556. Ruutu, J: Alueellisesta puolustuksestamme. Jalkaväen vuosikirja 1969-70, s. 61-69. Alueellisen puolustuksen näkymä, Sotilasaikakauslehti n:o 5/1981, s. 352-356.
262. Sama.
263. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1960: Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 145/Jvtsto/8 sal.11.11.1960. SARk T 25094/F 8. Pääesikunta/Jalkaväkitoimiston salainen kirjeistö 1962: Jalkaväkitoimiston muistio n:o 69/Jvtsto/100 sal.26.3.1962. SARk T 25094/F 10.

264. Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 145/Jvtsto/8 sal. 11.11.1960. Upseerin käsikirja, III osa, s. 303-305 ja 321-322.
Kenttätykistön ja kranaatinheitinheittimistön tulimuodot vaikutusammunnassa olivat: tuli-isku (puoli-isku), tulipeite (puolipeite), tulieste (puolieste) sekä pistetuli. Suurimmat eroavaisuudet olivat tuliesteen ja peitteen ampumisessa. Tykistön peitteen pinta-ala oli 100x300 m (leveä peite 300x300 m). Krh:lla 300 m:n syvyisen tulimuodon ampuminen oli aserakenteen vuoksi mahdotonta, joten peitteen pinta-ala oli 100x200 m (leveä peite teoriassa 200x300 m). Tuliesteen pinta-ala oli 200x300 m. Krh:lla kyettiin edellämäinitusta syystä käytännössä ampumaan vain 100x200 m:n esteitä. Erilaisia tulimuotoja oli siis yhteensä 11 kpl.
265. Jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 145/Jvtsto/8 sal.11.11.1960.
266. Kenttätykistön taisteluohjesääntö, I osa, Yhtymän tykistön käyttö ja johtaminen, 1965, s. 16. Jalkaväkitoimiston muistio n:o 69/Jvtsto/100 sal.26.3.1962. SARk T 25094/F 10.
267. Kranaatinheitinohjesääntö, I osa (KrhO I), ampumatointa, 1966. Kenttätykistön taisteluohjesääntö, II osa (KTO II). Uudet tulimuodot olivat isku (puoli-isku): pinta-ala 100x100 m, peite (puolipeite): pinta-ala 100x300 m ja este (puolieste): pinta-ala 100x300 m.
268. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1964: Raskastulityöelimen mietintö 6.3.1964. SARk T 25094/F 12. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1964: Jalkaväkitekniikan toimiston asiakirja n:o 17/Jvtekntsto/17 sal.20.1.1964 ja Jalkaväkitoimiston asiakirja n:o 78/Jvtsto/8 sal.30.5.1964. SARk T 25094/F 12.
Tehtävää varten perustetun työryhmän virallinen nimi oli "raskastulityöelin". Puheenjohtajana toimi maj E Kanninen ja jäseninä evl P Karppinen sekä maj T Tuominen, O Hankala ja N Palmen.
269. Sama. Jalkaväkitoimiston mielestä pataljoonan epäsuoralle tulelle asetetut vaatimukset täyttäisi parhaiten 120 mm:n heitinyksikkö, johon kuuluisi 2-3 kaksiputkista joukkuetta. Kalusto saataisiin prikaatien heitinpataljoonien modernisoinnissa vapautuvasta kalustosta. Pataljoonien nykyiset kevyet heittimet annettaisiin komppanioille.
270. Pääesikunta/Jalkaväkitoimiston salainen kirjeistö 1967: Jvtston asiakirja n:o 6/Jvtsto/10 sal.20.1.1967. SARk T 25094/F 15.
271. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1967: TaistK:n asiakirja n:o 68/Koultsto/sal.28.9.1967. SARk T 25094/F 15.
Taistelukoulun ehdotus rakentui perinteelliselle prikaatipohjalle. Jalkaväkitoimistossa laadittiin myös

- esitys amerikkalaistyyppisestä liukuvakokoonpanoisesta yhtymästä. Sen mukaan liikekannallepanossa perustettiin vain jääkäriprikaatin johtoportaita, pataljoonia, komppanioita ja tuliyksiköitä, joista sitten koottiin tarpeen mukaisia yhtymiä. Itsenäiseen taisteluun kykenevään pataljoonaan kuului jääkärikomppanioiden lisäksi mm. raskas krh-komppania. Ehdotus ei ilmeisesti saanut kannatusta, koska kokeiluja jatkettiin perinteisellä organisaatiolla. Ks. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1967: Jalkaväkiosaston asiakirja "Nykyisen sodanajan prikaatiorganisaation tarkoituksenmukaisuus ja mahdolliset muutosesitykset". SARk T 25094/F 15. Ks. myös Mäkelä, T: Kenttäohjesäännön edellyttämän taktiikan prikaatin organisaatiolle asettamat vaatimukset. Tiede ja Ase n:o 22. Mikkeli 1964.
272. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1968: Jvtston asiakirja n:o 14/Jvtsto/10 sal.25. 1.1968. SARk T 25094/F 16.
273. Sama. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1967: TaistK:n asiakirja n:o 68/Koultsto/sal.28.9. 1967. SARk T 25094/F 15.
274. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1967: TaistK:n asiakirja n:o 68/Koultsto/sal.28. 9.1967. SARk T 25094/F 15. Jvtston asiakirja n:o 14/Jvtsto/10 sal.25.1.1968. SARk T 25094/F 16. Hevosista luopumisen vaikutti myös jo aiemmin mainittu hevoskannan pieneneminen noin 10 %:n vuosivauhdilla. Vuonna 1971 ennustettiin maassa olevan enää noin 35 000 sotakelpoista hevosta. Pataljoonan liikkuvuuskykyä ratkaisemisessa oli kolme päävaihtoehtoa:
 - kokonaan traktoroitu pataljoona ilman polkupyöriä,
 - jääkäripataljoonatyypin, jolloin kaikilla olisi liikuntavälineenä polkupyörät ja kuljetusvälineinä traktorit,
 - pataljoonan traktorointi ja johtajien, lähettien ja osan, esim. yhden kiväärijoukkueen/komppania varustaminen polkupyörin.
275. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1965: Jalkaväkitoimiston asiakirja n:o 30/Jvteknststo/D sal.18.3.1965. SARk T 25094/F 13. Vuodesta 1960 alkanut kotimaisten, entistä pitemmälle kantavien ammusten kehittäminen oli edennyt koesarjasteelle. Uudet, entistä suurempia paineita kestävä kevyt ja raskas kranaatinheitin oli kehitetty. Uusi ase ja kranaatti lisäsi kvkrh:n kantaman lähes 5 (entinen 3) ja raskaan yli 7 (entinen 5,5) kilometriin. Lisäksi tutkittiin ulkomaista kehitystä. Ranskalaisilla jatkopanosammuksilla (rakettilisäpanos) päästiin vanhalla 120 krh-kalustolla 9,5 ja kierreheittimillä jopa 13 km:iin.
276. Sama.

277. Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1968: K-SSlE:n asiakirja n:o 42/Koultsto/8 b/sal. 20.1.1968. Sark T 25094 F 16.
K-SSl:ssä toimeenpantiin vuoden 1968 aikana kolme kokeiluleiriä ja 1969 laajahko kokeiluharjoitus, jonka lisäksi joukko-osastot suorittivat kokeiluja omien kartta- ja maastoharjoitustensa yhteydessä.
278. Sama.
279. Järjestelyosasto/Pääesikunnan asiakirja n:o 110/Järj-
tsto/B: Prikaatin sodanajan määrävahvuus 1970, kirja
D. Järjestelyosaston arkisto. Keskitalo, M, Lötjönen,
V ja Malinen, U: Jalkaväkemme kehityksestä. Tiede ja
Ase n:o 29, s. 155-189. Koulutusosasto/Pääesikunnan
salainen kirjeistö 1967: Tykistöosaston muistio kent-
tätykistön organisaation uusimistarpeesta ja ehdotus
uudeksi organisaatioksi. SARk T 25086.
Pataljoonan kokoonpanon lisäksi prikaatin organisaati-
ota uudistettiin muutenkin. Pataljoonan taisteluun
vaikuttavana mainittakoon mm. kenttätykistörykmentin
organisaatiouudistus. Kenttätykistörykmentin molempiin
patteristoihin kuului nyt kaksi tulenjohtopatteria,
joten prikaatin kaikille pataljoonille oli tulenjohto-
patteri. Tulenjohtopatteriin kuului johto-osien lisäk-
si neljä tulenjohtuetta, mikä mahdollisti tulenjohtu-
een alistamisen kaikille kiväärikompanioille.
280. Sama.
281. Sama.

LÄHTEET**1 JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET****1.1 Sota-arkisto (SArk)**

Jalkaväenkenraali K.A. Tapolan kokoelma: s.a.määrävahvuus-toimikunnan mietintö s.a.kokoonpanosta 22.4.1949, jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 81/Jv.tsto/10 sal.3.11.1949 (jalkaväkiyksiköiden kokoonpano) ja järjestelyosaston muistio suunnitelluista organisaatiomuutoksista sa.jv.prikaatin määrävahvuuteen 20.3.1952. PK 1664/21.

Jalkaväenkenraali Sakari Simeliuksen kokoelma, taktillisia erityiskysymyksiä 1945-1946: maj H Kuistion alustus jalkaväen torjunnasta pataljoonan puitteissa. (Kokemuksia toiminnasta pataljoonan komentajana Karjalan kannaksella). PK 1084/52.

Jalkaväenkenraali Sakari Simeliuksen kokoelma, taktillisia erityiskysymyksiä 1945-1946: Upseerin käsikirja III:n toimituskunnan laatima käsikirjan kirjoituskäsäy 13.1.1952. PK 1084/57.

Kenraaliluutnantti T.V. Viljasen kokoelma: "Metsätaisteluluohje", käsikirjoitus ja "Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä", tutkielma. PK 1240/103.

Everstiluutnantti Sixten Freyn kokoelma: evl J Dunckerin muistio kokemuksista venäläisten nykyisestä taktiikasta ja sitä vastaan käytetyistä menetelmistä 1.9.1944, evl A Kuirin muistio 20.4.44 ja kapt L K Välimaan muistio 24.4.44 (jalkaväkipataljoonan taistelu ja huolto). PK 997: 1-2.

Jalkaväkiosasto/Puolustusvoimain Pääesikunnan salainen kirjeistö 1951: jalkaväkiosaston asiakirja n:o 66/Jvtsto/10. sal.21.5.1951 (aloite traktorikokeiluista) ja jalkaväetöimiston asiakirja n:o 649/Jvtsto/5b 1.10.3.1950 (harjoituskokoonpanot). T 20239/F 1.

Jalkaväkiosasto-jalkaväkitoimisto/Puolustusvoimain Pääesikunnan OT -salaiset kirjelmät: järjestelyosaston asiakirja n:o 137/Järj.1/OT.2.6.1951 (määrävahvuusmuutosesitykset), jalkaväkiosaston asiakirja n:o 47/Jvtsto/10 OT sal.26.6.1951 (määrävahvuusmuutokset) ja puolustusvoimain tarkastajiston asiakirja sa.prikaatin kokoonpanosta 3.10.1952. T 20286/F 4.

Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1956: jalkaväen tarkastajan asiakirjat n:o 56/Jvtsto/21 sal.16.4.1956 (traktorien hankkiminen), n:o 109/Jvtsto/12 sal.26.6.1956 (metsätaistelu) ja n:o 39/Jvtsto/1 OT sal.29.10.56 (koulutus). SArk T 25094/F 4.

Jalkaväkitoimisto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1957: jalkaväen tarkastajan toimintakertomus 6.3.1957, jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 64/Jvtsto/17 sal.5.4.1957 (traktorikokeilut), muistio n:o 186/Jvtsto/1 sal.12.11.1957

(jalkaväen puolustusvalmius), asiakirja n:o 192/Jvtsto/17 sal.16.11.1957 (traktorikokeilut), kevytasetoimikunnan muistio n:o 21/Jvtsto/8b 1 sal.1.1.1957 (kevytaseistuksen kehittäminen). T 25094/F 5.

Jalkaväkitoimisto/Päeesikunnan salainen kirjeistö 1958: jalkaväkitoimiston asiakirja n:o 124/Jvtsto/1 sal.10.9.1958 (jalkaväen sotavalmius), jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 168/Jvtsto/8 sal/5.12.1958 (käsky 3.D:lle kokeilujen toimeenpanosta), jalkaväkitoimiston asiakirja n:o 171/Jvtsto/10 sal.12.12.1958 (3.D:n kokeilukokoonpanot). T 25094/F 6.

Jalkaväkitoimisto/Päeesikunnan salainen kirjeistö 1959: jalkaväen tarkastajan muistio n:o 86/Jvtsto/1 sal.14.9.1959 (jalkaväen sotavalmius), 3.Divisioonan Esikunnan asiakirja n:o 4/Koultsto/8 sal.14.1.1959 (kokeilujen toimeenpanokäsky) ja Taistelukoulun asiakirja n:o 52/Koultsto/sal.17.11.1959 (sinko-organisaation kokeilu- ja neuvottelupäivien kertomus). T 25094/F 7.

Jalkaväkitoimisto/Päeesikunnan salainen kirjeistö 1960: 3.Divisioonan esikunnan kertomus n:o 3/Koultsto/8 sal.7.1.1960 (liikkuvuuskoekilut), jalkaväkiosaston yhdistelmä vuonna 1960 suoritetuista jalkaväen organisaatio- ja liikkuvuuskoekiluista, jalkaväkitoimiston asiakirja n:o 123/Jvos/1 sal.24.9.1960 (jalkaväen sotavalmius), jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 145/Jvtsto/8 sal.11.11.1960 (tj-organisaation ja tulimuotojen tarkistaminen) ja muistio n:otta koskien perushankintoja. 25.1.1960. T 25094/F 8.

Jalkaväkitoimisto/Päeesikunnan salainen kirjeistö 1961: jalkaväkitekniikan toimiston asiakirja n:o 132/Jvteknststo/1 D sal.11.10.1961 (jalkaväen sotavalmius). T 25094/F 9.

Jalkaväkitoimisto/Päeesikunnan salainen kirjeistö 1962: jalkaväkitekniikan toimiston asiakirja n:o 43/Jvteknststo/17 sal.15.2.1962 (jalkaväen ilmatorjunta-aseistus), jalkaväkitoimiston asiakirja n:o 63/Jvtsto/10 sal.22.3.1962 (jääräpataljoonan kokoonpano), PE:n kirjelmä n:o 66/Jvteknststo/D 17 sal/26.3.1962 (jalkaväen keveiden aseiden ja patruunoiden kehittäminen), jalkaväkitoimiston muistio n:o 69/Jvtsto/100 sal.26.3.1962 (muistio epäsuorasta tulesta), jalkaväkitoimiston kirjelmä n:o 104/Jvtsto/ 10 f sal.12.6.1962 (henkilöstösijoitukset jalkaväkijoukoissa) ja jalkaväkitoimiston asiakirja n:o 143/Jvtsto/1 D sal.26.9.1962 (jalkaväen sotavalmius). T 25094/F 10.

Jalkaväkitoimisto/Päeesikunnan salainen kirjeistö 1963: jalkaväkitoimiston asiakirja n:o 122/Jvtsto/1 D sal.12.10.1963 (jalkaväen sotavalmius). T 25094/F 11.

Jalkaväkitoimisto/Päeesikunnan salainen kirjeistö 1964: jalkaväkitekniikan toimiston asiakirja n:o 17/Jvteknststo/17 sal.20.1.1964 (heittimistön kehittäminen), raskastulityöelimen mietintö 6.3.1964 ja jalkaväkitoimiston asiakirja n:o 116/Jvteknststo/1 D sal.22.9.1964 (jalkaväen sotavalmius). T 25094/F 12.

Jalkaväkitoimisto/Päeesikunnan salainen kirjeistö 1965: jalkaväen tarkastajan valmiusilmoitus n:o 166/Jvtektsto/D 1 sal.28.12.1965 (jalkaväen puolustusvalmius) ja n:o 30/Jvtektsto/D sal.18.3.1965 (muistio jalkaväen kehityksestä). T 25094/F 13.

Jalkaväkitoimisto/Päeesikunnan salainen kirjeistö 1966: jalkaväkitekniikan toimiston asiakirja n:o 70/Jvtektsto/1 D sal.19.9.1966 (jalkaväen sotavalmius). T 25094/F 14.

Jalkaväkitoimisto/Päeesikunnan salainen kirjeistö 1967: jalkaväkitoimiston asiakirja n:o 6/Jvtsto/10 sal.20.1.1967 (kokoonpanot) ja TaistK:n asiakirja n:o 68/Koultsto/sal.28.9.1967 (kivääripataljoonan kokoonpanoehdotus) sekä jalkaväkiosaston asiakirja "Nykyisen sodanajan prikaatiorganisaation tarkoituksenmukaisuus ja mahdolliset muutosesitykset", 21.6.1967. T 25094/F 15.

Jalkaväkitoimisto/Päeesikunnan salainen kirjeistö 1968: jalkaväkitoimiston asiakirja n:o 14/Jvtsto/10 sal.25.1.1968 (kivääripataljoonan organisaatiokokeilu) ja K-SSLE:n asiakirja n:o 42/Koultsto/8b/sal.20.1.1968 (kivääripataljoonan organisaatiokokeilu). T 25094/F 16.

Jalkaväentarkastaja/Puolustusvoimain Päeesikunnan salaista kirjeistöä 1948: järjestelyosaston asiakirja n:o 4/järj.2/sal.3.5.1948 (LKP-valmistelut). T 22230/1.

Järjestelytoimisto/Päeesikunta: Suomen sotavoimien määrävahvuudet IV, Hh 108 a. Jalkaväen ja kevyiden joukkojen sodanajan määrävahvuudet, Hh 110. Puolustusvoimain kokoonpano 1922-1950: jalkaväkirykmentti 1931 ja jalkaväkirykmentti 1944, Hh 20, jalkaväkirykmentti 1950, Hh 96. T 22104.

Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1942: Maaselän Ryhmän Esikunnan operatiivisen osaston asiakirja n:o 1941/III/7 sal.30.4.1942 (sotakokemusten kokoaminen), T 17652/13.

Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1942: Maaselän Ryhmän Esikunnan Operatiivisen toimiston kirjelmä n:o 3192/III/7 sal.20.7.42 (yhteenvedo sotakokemuksista). T 17652/14.

Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1941-1944: kenr Woldemar Hägglundin laatima yhteenvedo ja koulutusosaston kyselykirjelmä n:o 2791/Koul.2/sal.30.6.1943 (ohjesääntöjen muutosehdotuksia). T 18002/4.

Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1941-1945: 60 maj V Koppisen organisaatiokyselyyn liittyvää vastausasiakirjaa ja evl E Taran sotien aikaista ja sen jälkeistä ohjesääntötyötä koskeva alustus 8.2.1945. T 18002/5.

Koulutusosasto/Puolustusvoimain Päeesikunta: Alustukset ja upseerikeskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945-1946: ev K Savonjousen alustus Lahdessa 12.4.1945 (Hyökkäystaistelusta meikäläisissä olosuhteissa). Maj O Korhosen alustus Lahdes-

sa 17.5.1945 (Kokemuksia viestiliikenteen järjestämisestä ak-div-rykm-jvpataljoona alueella sekä tykistön yhteyksien yhdistäminen samaan verkkoon). Evl A Järven alustus Hamminassa 3.4.45 (Miten kuvittelette, että nykyaikainen puolustus oli järjestettävä käynnissä olevan maailmansodan valossa). Ev A Ehrnroothin alustus Lappeenrannassa 10.3.45 (Puolustustaistelu sodanaikaiset kokemukset huomioonottaen). Evl A Suvantolan alustus Oulussa 6.4.45 (Puolustuksen järjestelyn kehitys viimeisten sotien aikana ja ehdotus puolustuksen järjestelyksi sotakokemusten pohjalla). Maj A Aholan alustus Kouvolassa 16.5.1945 (Reservin suuruus, sijoitus ja käyttö suurhyökkäyksen torjunnassa saatujen kokemusten valossa). Ev O Sippolan alustus Lahdessa 26.4.45 (Tulen järjestely ja sen käyttö puolustuksessa). Ev A Kiiran alustus Lappeenrannassa 23.6.45 (Tulisuunnitelma ja sen toteuttaminen puolustuksessa). Kapt L Ranen alustus Kouvolassa 23.3.45 (Panssarintorjunnan järjestely suurten torjuntataisteluitten kokemukset huomioonottaen). Evl E Åkermanin alustus Lahdessa 27.3.45 (Panssarihyökkäyksen torjuminen meikäläisissä olosuhteissa). T 18002/6.

Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: Alustukset ja upseerikeskustelutilaisuuksien pöytäkirjat 1945-1946: Evl O Savolahden alustus Kontiolahdessa 1.11.45 (Komppanian, pataljoonan ja rykmentin kaistojen leveydet erilaissa olosuhteissa sotakokemusten valossa). Maj E Kakon alustus Kontiolahdessa 22.3.1945 (Jalkaväen ja tykistön yhteistoiminta). Kapt H Toivion ja maj U Mielosen alustukset Lahdessa 17.4.1945 (Kokemukset tykistötulen saannista hyökkäys-, puolustus- ja perääntymisvaiheessa sekä jalkaväen ja tykistön yhteistoiminta). T 18002/7.

Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: 1945 koottuja sotakokemuksia, 1.Divisioona, maj V Hahtelan muistio viivytystaistelusta. T 18002/8.

Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunta: 1945 koottuja sotakokemuksia. Etelä-Hämeen sotilasläänin esikunnan asiakirja koskien jalkaväen sotakokemuksia, luku VII, viivytystaistelu. T 18002/12.

Koulutusosasto/Päämajan salaista kirjeistöä 1944: Sotakoulutuksen Ylitarkastajan Esikunnan mietintö n:o 259/Y.t./II/223.23.3.1944 (organisaatiokysymys), kirjelmä 249/Y.t./II/224.15.3.1944 (sotakokemusten kerääminen), koulutus-toimiston käsky n:o 177/Koul./21-22 sal.27.6.1941 (aineiston kerääminen taktillisia oppaita varten) ja II AK:n operatiivisen osaston asiakirja n:o 1429/III/10 sal.6.5.44 (puolustusaseman lähisyvyys). T 17654/12.

Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunnan yleistä kirjeistöä 1.12.44-31.12.45: koulutusosaston asiakirjat n:o 281/Koul.2/21.2.1.1945 (ohjesääntötoimikunta) ja n:o 2740/Koul 2/21 13.8.1945 (upseerikeskustelutilaisuuksien aiheet). T 17655/10.

Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunnan salaista kirjeistöä 1.12.44-31.12.45: koulutusosaston käsky n:o 1071/Koul.2/26.3.3.1945 (sotakokemusten keruu), Satakunnan

Sotilasläänin Esikunnan asiakirja n:o 979/II/22.22.5.1945 (Jalkaväen Taisteluooppaan jäsentely), koulutusosaston asiakirja n:o 281/Koul.2/21. 2.1.45 (ohjesääntötoimikunta) ja ohjesääntötoimikunnan asiakirja n:o 1060/Koul.2/21.2.3. 1945 (tiedotuksia ohjesääntötyöstä). T 17655/13.

Koulutusosasto/Pääesikunnan yleinen kirjeistö 1954: koulutusosaston asiakirja n:o 1300/Ohjeststo/8 b 1.11.5.1954 (KO I:n käyttöönotto) ja n:o 1530/Ohjeststo/8b 1.1.6.1954 sekä Kadettikoulun asiakirja n:o 852/I/720.5.1955 (Upseerin käsikirjan käyttö koulutuksessa). T 20172/F 124/8b.

Koulutusosasto/Pääesikunnan yleinen kirjeistö 1955: Sotakorkeakoulun ja Taistelukoulun lausunnot Pataljoonan taisteluooppaan luonnoksesta. SKK;n asiakirja n:o 281/8.25.3. 1955 ja Taistelukoulun asiakirja n:o 452/II/8d.6.4.1955 (lausunnot luonnoksesta). T 20172/F 124.

Koulutusosasto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1956: ohjesääntötoimiston asiakirja n:o 82/Ohjeststo/8b sal.18.4. 1956 (ohjesääntötoimikunnan työ). Evl A Pönkäsen kirjelmä 27.11.1955: "Eräitä ajatuksia ohjesääntötyön edelleen kehittämistä." T 21442/F 7a.

Koulutusosasto/Pääesikunnan yleinen kirjeistö 1956: Upseerin käsikirjan toimituskunnan asiakirja 19.1.1956 (tiedustelu käsikirjan julkaisun jatkamisesta). T 20173/F 138/8b.

Koulutusosasto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1957: ohjesääntötoimiston asiakirja n:o 136/Ohjeststo/8b sal.16. 5.1957 ("Taktillisiä suuntaviivoja"). T 21442/F 76.

Koulutusosasto/Pääesikunnan yleinen kirjeistö 1960: koulutusosaston asiakirja n:o 3007/Ohjeststo/8b.19.9.1959 (KO:n laatiminen) ja asiakirja n:o 3534/Ohjeststo/8b.29.10.1960 (KO I-II osien uusiminen). T 22780/F 187, 8b.

Koulutusosasto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1965: koulutustoimiston muistio n:o 33/Koultsto/5 al/sal.22.3.1965 (taktiikan kehittäminen). T 25086/ F 1.

Koulutusosasto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1967: tykistöosaston muistio kenttätykistön organisaation uusimistarpeesta ja ehdotus uudeksi organisaatioksi. SARK T 25086.

Koulutusosasto/Pääesikunnan yleinen kirjeistö 1965: ohjesääntötoimiston asiakirja n:o 2744/Ohjeststo/8b.10.11. 1965 (Jalkaväen taisteluohjesäännön käyttöönotto). T 22780/F 232.

Koulutusosasto/Pääesikunnan yleinen kirjeistö 1968: ohjesääntötoimiston asiakirja n:o 1771/Ohjststo/8b.13.6. 1968. (Jalkaväen taisteluohjesäännön käyttöönotto). T 23204/F 260.

Maavoimatoimisto (Op.1)/PvPE salaista kirjeistöä 1941: PvPE:n koulutusosaston asiakirja n:o 1033/Koul.2/sal 12.6. 41 (voimassaolevat ohjesäännöt ja oppaat). T 2863/14.

Maavoimatoimisto (Op 1)/Päämaja-PvPE:n salaista ja yleistä kirjeistöä 1940: koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunnan asiakirja n:o 788/Koul.1/40.28.12.1940 (ohjesääntökomiteaa, I AKE:n asiakirja 449/III/2.18.4.1941, II AKE:n asiakirja n:o 482/III/216.henk.28.4.1941 ja tsto II:n asiakirja n:o 562/II/214.c.henk.12.4.1941, III AKE:n asiakirja n:o 659/III/4c.sal.3.5.1941, IV AKE:n asiakirja n:o 621/III/134.op.sal.21.4.41 sekä V AKE:n asiakirja 575/III/3 f/3680/sal.17.4.1941. Asiakirjat koskevat kartta- ja sotaharjoitusten järjestämistä. T 1588/27.

Maavoimatoimisto/Pääesikunnan koottuja aineistoja 1959-1962: prikaatiorganisaatiota koskevat esitykset ja lausunnot. T 24871/2.

Operatiivinen osasto/Päämajan salaista ja yleistä kirjeistöä 1941: järjestelyosasto/Päämajan käsky n:o 1621/Järj. 3/5/X sal.20.8.1941 (kiväärikomppanioiden kokoonpanon muutos). SArk T 15708/1.

II/JR 1:n sotapäiväkirja 9.6.-31.7.1944. Spk 8826.

Taistelukoulun yleinen kirjeistö 1947: koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunnan asiakirjat n:o 3205/Koul.2/25b. 10.7.1947 ja n:o 3500/Koul.2/25b 31.7.1947 (KO:n lyhennelmien saatteet). T 19627/F 8.

Taistelukoulun yleinen kirjeistö 1949: koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunnan asiakirja n:o 683/Koul.2/F 8b3. 17.2.1949 (ohjesääntöluonnoksen lähetekirjelmä). T 19628/F 14.

Taistelukoulun yleinen kirjeistö 1950 ja 1951: jalkaväen tarkastajan koulutustarkastuskertomukset. SArk T 19628/F 17 ja F 21.

Taistelukoulun yleinen kirjeistö 1962: koulutusosasto/Pääesikunnan asiakirja n:o 3503/Ohjeststo/8b.17.10.1962 (esitys Jalkaväen taisteluohjesäännön kirjoittamisesta). T 2265/F 62.

Yleisesikunnan päällikkö/Pääesikunta, Kenraaliluutnantti T.V.Viljasen salaista ja yleistä kirjeistöä, muistiinpanoja ym. 1952-1961: Pääesikunnan asiakirja n:otta (pv:n kehitys), 8.9.1955. SArk T 21622/3.

1.2 Sotakorkeakoulu (SKK)

Taktillisia ym tietoja vihollisesta n:ot 1-86.

Taktiikkamme ja organisaatiomme kehittäminen. Muistio. Helsinki 10.8.1969.

Suhonen, Martti: Jalkaväen pataljoonan komentajan asema nykyaikaisessa sodassa ja sen aiheuttamat vaatimukset rauhan ajan koulutukselle. Tutkielma. Helsinki 15.12.1964.

Muistio Kenttäohjesäännön I ja II osan uusimisesta 1960.

1.3 Pääesikunta (PE)

Järjestelytoimisto/Pääesikunta: sa määrävahvuus 1953, kirja C. Prikaati. Järjestelyosaston arkisto.

Järjestelytoimisto/Pääesikunnan OT-salainen kirjeistö: jalkaväen tarkastajan asiakirja n:o 39/Jvtsto/1 OT sal.29.10. 1956. Järjestelyosaston arkisto, OT 10 b2 sal.

Järjestelytoimisto/Pääesikunnan asiakirja n:o 97/Järjtsto/10b 2 sal: prikaatin sodanajan määrävahvuus 1962, kirja C. Järjestelyosaston arkisto.

Järjestelyosasto/Pääesikunnan salainen kirjeistö 1962: järjestelyosaston muistio n:o 85/Järjtsto/K sal.18.4.1962 (jääkäripataljoonan kokoonpano). Järjestelyosaston arkisto.

Järjestelyosasto/Pääesikunnan asiakirja n:o 110/Järjtsto/B: prikaatin sodanajan määrävahvuus 1970, kirja D. Järjestelyosaston arkisto.

2 JULKAISTUT LÄHTEET

Jalkaväen ohjesääntö II,₁. Kolmas painos, Helsinki 1940.

Jalkaväen ohjesääntö II,₂. Neljäs painos, Helsinki 1940.

Jalkaväen taisteluohjesääntö, II osa (Pataljoonan taistelu). Mikkeli 1955.

Jalkaväen taisteluopas, V osa (Kiväärikomppania). Helsinki 1954.

Jalkaväen taisteluohjesääntö I. Mikkeli 1968 (Helsinki 1965).

Jalkaväen tarkastajan koulutusohjeen n:o 1/1950 osa B/I: Harva puolustus. Helsinki 1950.

Kenttäohjesääntö. Yleinen osa. Helsinki 1931.

Kenttäohjesääntö II. Helsinki 1930.

Kenttäohjesääntö III. Helsinki 1934.

Kenttäohjesääntö II,₂. Helsinki 1939.

Kenttäohjesääntö I. Helsinki 1954.

Kenttäohjesääntö II. Helsinki 1954.

Kenttäohjesääntö III. Helsinki 1957.

Kenttäohjesääntö, I osa. Mikkeli 1963.

Kenttätykistön taisteluohjesääntö, IV osa, tulenjohto- ja tuliasematoiminta. Mikkeli 1960.

Kenttätykistön taisteluoohjesääntö, I osa, Yhtymän tykistön käyttö ja johtaminen. Mikkeli 1965.

Kenttätykistön taisteluoohjesääntö, II osa. Kuopio 1972.

Kivääripataljoonan avomuodot. Helsinki 1953.

Koulutuksen suuntaviivat vuodeksi 1939. Helsinki 1939.

Koulutuksen suuntaviivat vuodeksi 1941. Helsinki 1941.

Kranaatinheitinohjesääntö, I osa, ampumatoiminta. Mikkeli 1966.

Muutokset ja lisäykset J.O.I:een ja J.O.II₂:een. Helsinki 1941.

Puna-armeijan väliaikainen kenttäohjesääntö vuodelta 1936, suomennos. Helsinki 1936.

Puna-armeijan jalkaväen kenttäohjesääntö I osa, suomennos. Helsinki 1943.

Taktillinen opas I-XII.

Upseerin käsikirja 1950, I osa. Helsinki 1950.

Upseerin käsikirja 1950, II osa, joukkojen harjoituskokoonpanot ja vahvuudet. Helsinki 1950.

Upseerin käsikirja, III osa, joukkoja varten. Helsinki 1953.

3 KIRJALLISUUS, OPINNÄYTTEET JA ARTIKKELIT

Ali-Huokuna, Heikki: Maavoimiemme kokoonpanon kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen vuoteen 1957 saakka. SKK:n diplomityö 1985.

Eräsaari, Eero: Prikaatiemme liikkuvuudesta. Tiede ja Ase n:o 19. Mikkeli 1969.

Halonen, Ilkka: Suurvaltojen maavoimien hyökkäysdoktriinit ja niiden soveltuvuus oloihimme. Tiede ja Ase n:o 24. Mikkeli 1966.

Hyötyläinen, Tapani: Taktiikkamme kehittäminen ja opettaminen taistelu- ja sotaharjoituksissa. SKK:n diplomityö 1991.

Haaksalo, Magnus: Korean maasodan taktillisiä kokemuksia. Tiede ja Ase n:o 11. Mikkeli 1953.

Jatkosodan historia, 1. osa. Porvoo 1989.

Juutilainen, Antti: Suomalainen hyökkäystaktiikka jatkosodassa. Tutkimustyö 1968.

- Järventaus, Jorma: Yleissotatieteellinen katsaus vuosien 1953 - 1954 vaihteessa. Tiede ja Ase n:o 12. Mikkeli 1954.
- Järvinen, Y.A: Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa. Porvoo 1948.
- Järvinen, Y.A: Jatkosodan taistelut. Porvoo 1950.
- Järvinen, Y.A: Puolustuslohkojen leveydet meikäläisillä yksiköillä ja yhtymillä. Tiede ja Ase n:o 2. Helsinki 1934
- Järvinen, Y.A: Yleissotatieteellinen katsaus vuosien 1949 ja 1950 vaihteessa. Tiede ja Ase n:o 8. Mikkeli 1950.
- Keskitalo, M, Lötjönen, V ja Malinen, U: Jalkaväkemme kehityksestä. Tiede ja Ase n:o 29. Mikkeli 1971.
- Kilkki, Pentti: Talvisodan pataljoonan ja patteriston komentajat. Tiede ja Ase n:o 30. Mikkeli 1972.
- Koppinen, Veikko: Jalkaväkirykmentin organisaatio sotakokemuksemme valossa tarkasteltuna. Tiede ja Ase n:o 7. Helsinki 1949.
- Koppinen, Veikko: Viivytystaktiikasta, Sotilasaikakauslehti 1/50.
- Kronlund, Jarl (toim.): Suomen puolustuslaitos 1918-1939, puolustusvoimien rauhan ajan historia. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXIV. Sotahistorian toimisto. Porvoo 1988.
- Lukkari, Matti: Asekätkentä. Keuruu 1984.
- Mäkelä, Teuvo: Kenttäohjesäännön edellyttämän taktiikan prikaatin organisaatiolle asettamat vaatimukset. Tiede ja Ase n:o 22. Mikkeli 1964.
- Paulaharju, Jyri: Upseerin käsikirjat - osa upseerikoulutuksesta. Sotilasaikakauslehti 4/1977.
- Raunio, Ari: Suomalainen taktiikka suuntaa etsimässä - taktiikan kehittämisen vaikeudet 1920-luvulla. Poliittisen historian pro gradu-tutkielma, huhtikuu 1989.
- Ries, Tomas: Luja tahto. Helsinki 1989.
- Ripatti, Pekka: Suomen sodan 1941-1945 pataljoonan ja patteriston komentajat. Tiede ja Ase n:o 35. Joensuu 1977.
- Sotisaari, Lauri: Ohjesäännöt, byrokratia, komentajat ja taistelumoraali. Sotilasaikakauslehti 8/78.
- Suhonen, Martti: Puolustustaktiikan kehityspiirteitä. Sotilasaikakauslehti 7 ja 8/79.
- Suhonen, Martti: Jalkaväen pataljoonien ja komentajien asema ja tehtävät nykyaikaisessa sodassa. Jalkaväen vuosikirja 1966-1967 (VI). Mikkeli 1966.

Suhonen, Martti: Jalkaväen taisteluohjesäännöistä ja niiden käytöstä sekä ohjesääntötyöstä. Jalkaväen vuosikirja 1971-1972 (X). Mikkeli 1971.

Suomen sota 1941-1945, osat 1-11. Helsinki ym. 1951-1974.

Talvisodan historia, 1. ja 2. osa. Porvoo 1978.

Terä, Martti V: Kesäkuun kriisi 1944. Helsinki 1967.

Tiainen, Ilmari: Piirteitä suomalaisen jalkaväen kehityksestä, osa VI, Jalkaväen vuosikirja 1966-1967 (VI). Mikkeli 1966.

Tynkkynen, Vesa: Divisioonien uudelleenjärjestelyt hyökkäysvaiheen jälkeen 1941-1942. Seminaarityö 12.11.1992.

4 MUUT LÄHTEET

Eversti evp Martti Suhosen tutkimustyö "Sotien 1939-45 kokemuksia ja sen jälkeistä kehitystä vertaileva käytännöllis-taktillinen tutkimus" vuodelta 1970 ja työtä varten suoritettujen haastattelujen muistiinpanot. Haastateltavina olivat mm. kenraalit Hirva, Maunula, Pietarinen, Savonjousi, Simelius, Sisto, Oesch, Tapola, Vaala, Viljanen, Öhquist sekä everstit Hirvelä ja Nihtilä.

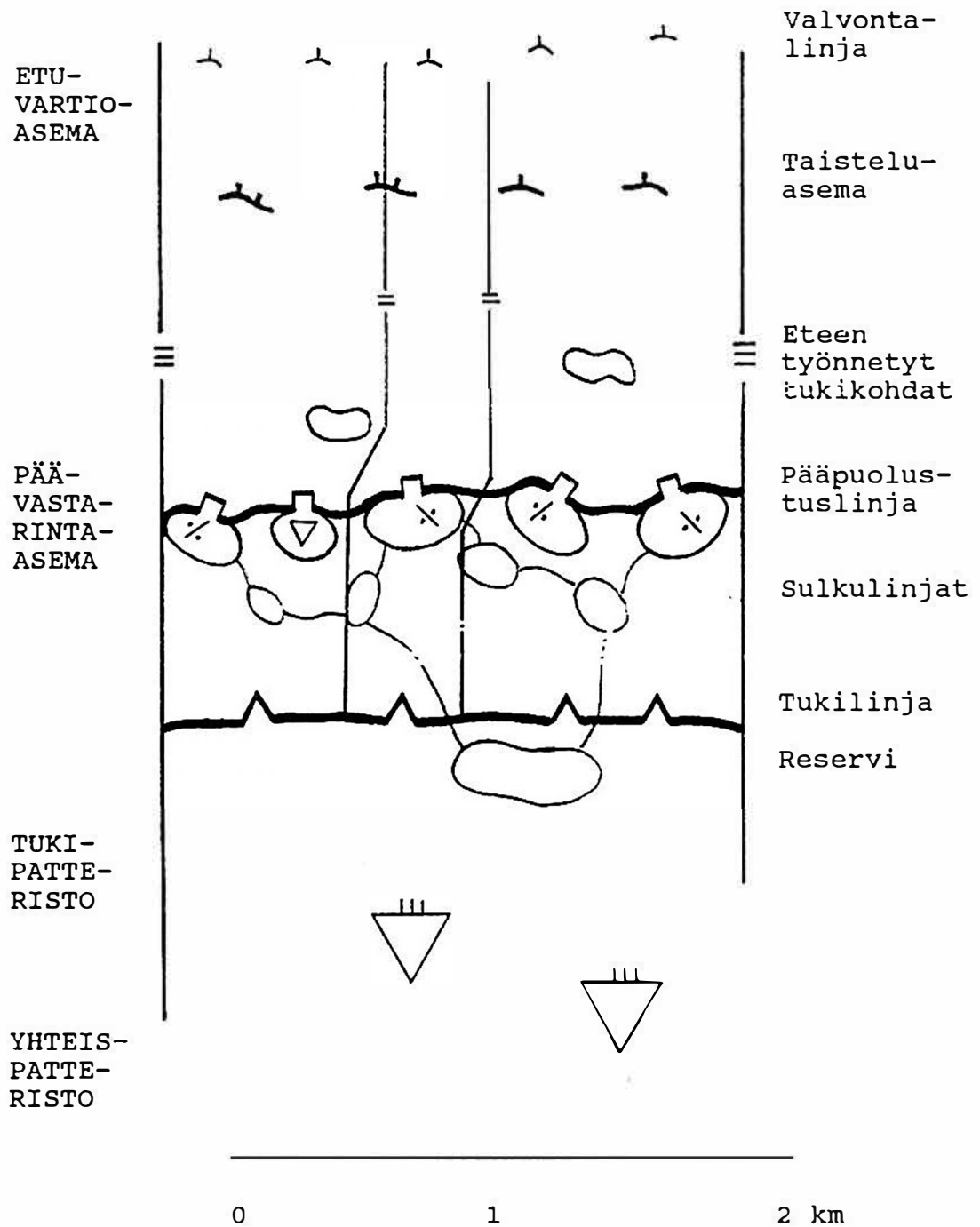
Eversti evp Martti Suhosen haastattelu 17.7.1993. Aineisto tekijällä.

Koulutusosasto/Puolustusvoimain Pääesikunnan joukoille 1947 koulutuskäyttöön lähettämät lyhennelmät tulevan Kenttäohjesäännön eräistä luvuista. Sotatieteen keskuskirjasto.

LIITTEET

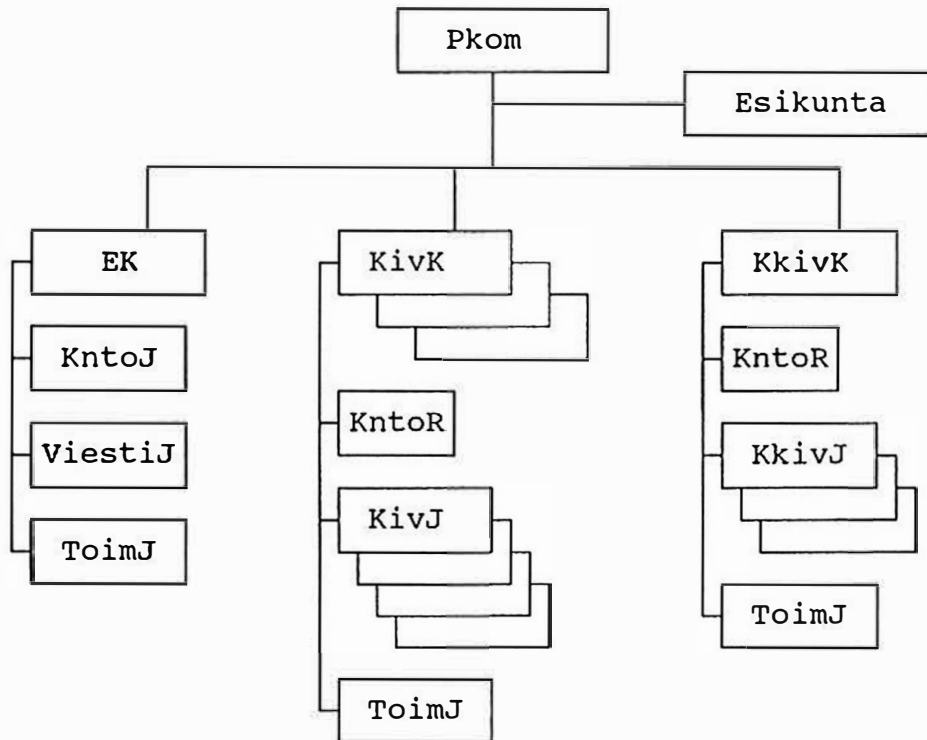
- Liite 1 J.O.II.n mukainen puolustusryhmitys
- Liite 2 Pataljoonan kokoonpano vuonna 1939
- Liite 3 Pataljoonan kokoonpano vuonna 1940
- Liite 4 Jalkaväkirykmentti 1:n puolustusryhmitys Valkeasaarella 9.6.1944.
- Liite 5 Pataljoonan kokoonpano vuonna 1950
- Liite 6 Pataljoonan hyökkäys puolustusvalmista vihollista vastaan (1950-luku)
- Liite 7 Pataljoonan puolustusryhmitys tiiviissä puolustuksessa (1950-luku)
- Liite 8 Pataljoonan harva puolustus (1950-luku)
- Liite 9 Pataljoonan erillisen suunnan viivytyt (1950-luku)
- Liite 10 Pataljoonan kokoonpano vuonna 1962
- Liite 11 Pataljoonan kohtaamishyökkäys (1960-luku)
- Liite 12 Pataljoona puolustusryhmitys (1960-luku)
- Liite 13 Pataljoonan viivytyt prikaatin osana (1960-luku)
- Liite 14 Pataljoonan kokoonpano vuonna 1970

J.O.II:N MUKAINEN PATALJOONAN PUOLUSTUSRYHMITYS

Lähde: J.O.II,₁ ja J.O.II,₂. Sotisaari, Lauri: Ohjesäännöt, byrokratia, komentajat ja taistelumoraali. Sotilasaikakauslehti 6-7/78. Ohjesäännöissä ei ollut esimerkki- ja piirroksia joukkojen ryhmityksestä.

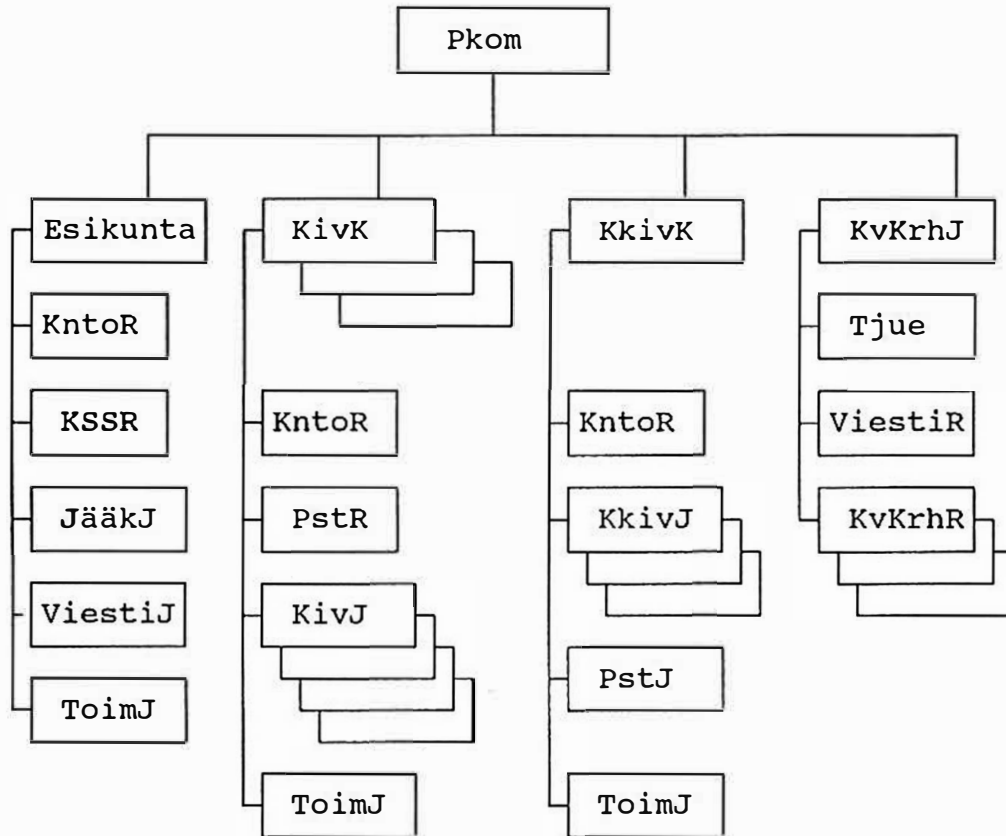
PATALJOONAN KOKOONPANO VUONNA 1939

Selite:

1. Esikuntaan kuuluivat adjutantti, lähettiupseeri (EK:n päällikkö), kaasunsuojelu-upseeri, kaksi lääkäriä ja talousupseeri.
2. Esikuntakomppanian komentojoukkueessa oli komentoryhmä, jääkäriryhmä (1+9) ja kaasunsuojeluryhmä. Viestijoukkueessa oli kaksi rakentajaryhmää, asentajaryhmä ja radioryhmä. Toimitusjoukkueissa oli a-tarvike-, toimitus- ja lääkintäryhmät.
3. Kiväärijoukkue muodostui kahdesta puolijoukkueesta, joista toisessa oli kaksi kivääriryhmää (a 1+9) ja toisessa kaksi pikakivääriryhmää (a 1+6). Joukkueen aseistuksena oli kaksi pikakivääriä, kaksi konepistoolia ja 33 kivääriä.
4. Myös konekiväärijoukkue jakautui kahteen puolijoukkueeseen, joissa oli kaksi ryhmää (a 1+5). Joukkueella oli neljä raskasta konekivääriä.
5. Pataljoonaan vahvuus oli 845 miestä. Esikuntakompaniassa oli 111, kiväärikompaniassa 191 ja konekiväärikompaniassa 155 miestä.

Lähde: Järjestelytoimisto/PE: Suomen sotavoimien määrävahvuudet IV. SArk Hh 108 a.

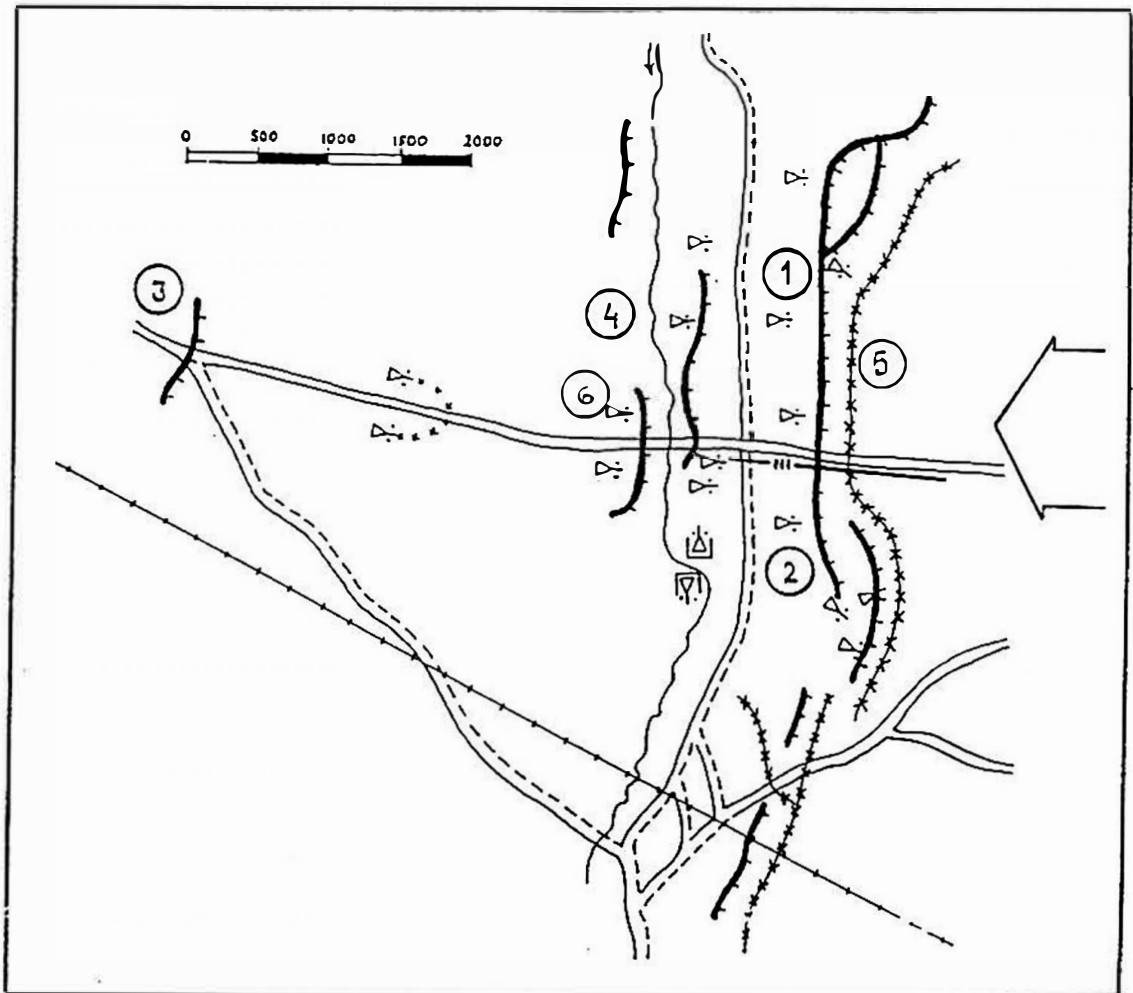
PATALJOONAN KOKOONPANO VUONNA 1940

Selite:

1. Esikuntakomppania kuului esikunnan alaisuuteen. Esikuntaan kuuluivat adjutantti, lähettiupseeri, kaasun- suojele-upseeri, talousupseeri, kaksi lääkäriä ja 1.3.1941 alkaen pappi.
2. Jääkärijoukkueessa oli kolme jääkäriryhmää (a 1+9). Viestijoukkueessa kolme puhelin- ja yksi radioryhmä. Toimitusjoukkueissa oli a-tarvike, lääkintä- ja talousryhmät.
3. Kiväärijoukkueessa oli neljä kivääriryhmää (a 1+8). Kiväärien lisäksi ryhmälle kuului yksi konepistooli ja yksi pikakivääri.
4. Konekiväärijoukkue jakautui kahteen puolijoukkueeseen, joissa oli kaksi ryhmää (a 1+6).
5. Kiväärikomppanian panssarinlähitorjuntaryhmän aseistuksena oli neljä kahdeksan mm:n (myöhemmin kaksi 20 mm) pstkivääriä. Konekiväärikomppanian pstjoukkueessa oli neljä pstryhmää, kullakin yksi 20 mm pstkivääri.
6. Kevyellä kranaatinheitinjoukkueella oli kolme 81 mm:n kranaatinheitintä.
7. Pataljoonaan kuului 986, kiväärikomppaniaan 205 ja konekiväärikomppaniaan 197 miestä.

Lähde: Järjestelytoimisto/PE: Jalkaväen ja kevyiden joukkojen sodanajan määrävahvuudet. SARk Hh 110.

**JALKAVÄKIRYKMENTTI 1:N PUOLUSTUSRYHMITYS VALKEASAARESSA
9.6.1944**

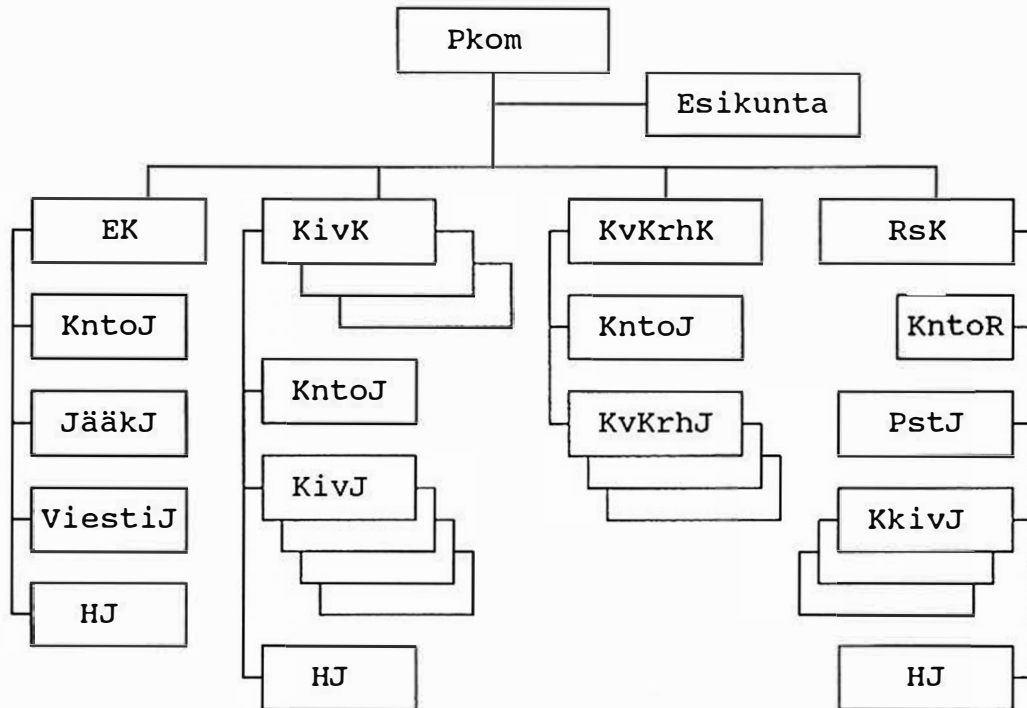
Selite:

1. II/JR 1:n pääpuolustuslinja.
2. I/JR 1:n pääpuolustuslinja.
3. Reservipataljoonan (III/JR 1) ryhmitysalue.
4. Rykmentin tukilinja.
5. Piikkilankaesteet.
6. Rykmentille alistetut panssarintorjuntatykit.

Venäläisten 10.6 n. klo 7 alkaneen hyökkäyksen painopiste oli tien ja sen pohjoispuolelle ryhmittyneen II/JR 1:n suunnassa. Pataljoonan pääpuolustusasema murtui noin puolessa tunnissa. I/JR 1 jätti asemansa n. klo 9. Noin klo 8.30 aikaan venäläisten kärkijoukot olivat jo III/JR 1:n asemien tasalla. Reservipataljoonan pääosat olivat jo aiemmin sitoutuneet taisteluun rykmentin tukilinjalle. Jäljelle jääneistä miehistä suurin osa tuhoutui venäläisten tykistötulessa.

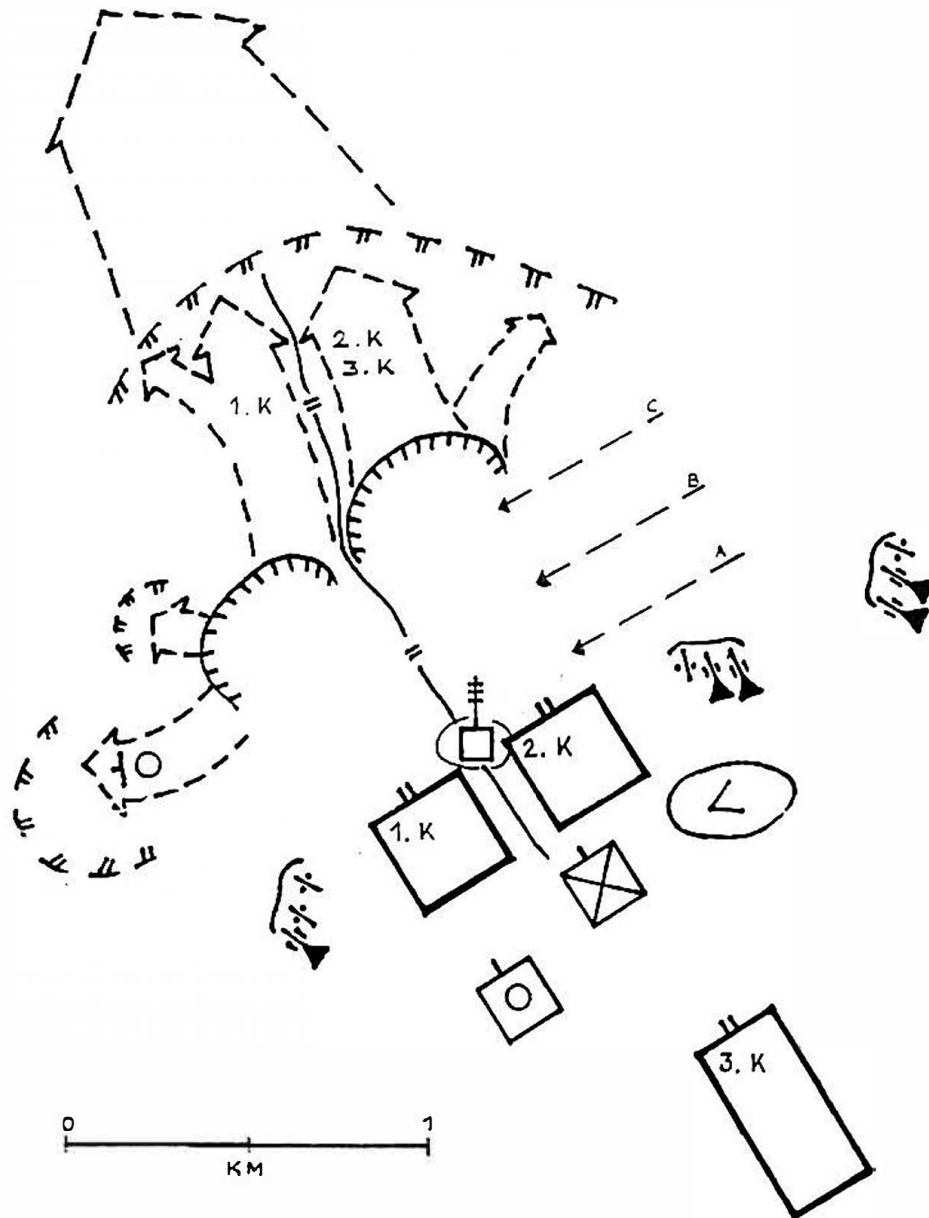
Lähde: Suomen sota, osa 7, s. 37-69. Terä, Martti: Kesäkuun kriisi, liite 13.

PATALJOONAN KOKOONPANO VUONNA 1950

Selite:

1. Esikuntakomppania irrotettiin esikunnasta omaksi yksikökseen. Sen komentojoukkueeseen kuului komento- ja lähetti ryhmät. Suojeluryhmää ei ollut (lisättiin 53). Viestijoukkue oli jokseenkin entisenlainen. Huoltojoukkueeseen oli lisätty huolto- sekä eläinlääkintä- ja kengitysryhmät.
2. Esikuntaan kuuluivat pataljoonapääseeri, adjutantti, tiedustelu- ja lähettiupseeri, taisteluvälineupseeri, talousupseeri, lääkäri ja pappi.
3. Kiväärikomppanian komentojoukkueessa oli lähetti- ja tarkka-ampujaryhmät. Kivääri- ja jääkärijoukkueissa oli neljä ryhmää (a 1+7). Kivääriryhmän aseistuksena oli neljä konepistoolia, kolme kivääriä, yksi pikakivääri ja neljä panssarinyrkkiä.
4. Kranaatinheitinkomppanian komentojoukkue käsitti mittaus-, viesti-, huolto- ja lääkintäryhmät. Krh-joukkueessa oli tulenjohtoryhmä ja kaksi heitinryhmää (a 1+5). Komppanialla ei ollut huoltojoukkuetta.
5. Raskaan komppanian (muutettiin vuonna 1953 jälleen konekiväärikomppaniaksi) panssarinlähitorjuntajoukkueessa oli kolme ryhmää (a 1+9) aseinaan kolme panssarikauhua ja kahdeksan panssarinyrkkiä. Konekiväärijoukkueet olivat kaksiryhmäisiä.
6. Pataljoonan vahvuus oli 897 miestä, (kaksi autoa, 94 hevosta). Esikuntakomppaniassa oli 143 miestä (32 hevosta), kiväärikomppaniassa oli 175 miestä, (10 hevosta), Kranaatinheitinkomppaniassa 110 miestä (17 hevosta) ja raskaassa komppaniassa 111 miestä (15 hevosta).

Lähde: Järjestelyosasto/PE: Jalkaväkirykmentin määrävahvuus 20.4.1950. SARk T 22014, Hh 96.

**PATALJOOAN HYÖKKÄYS PUOLUSTUSVALMISTA VIHOLLISTA VASTAAN
(1950-LUKU)****Selite:**

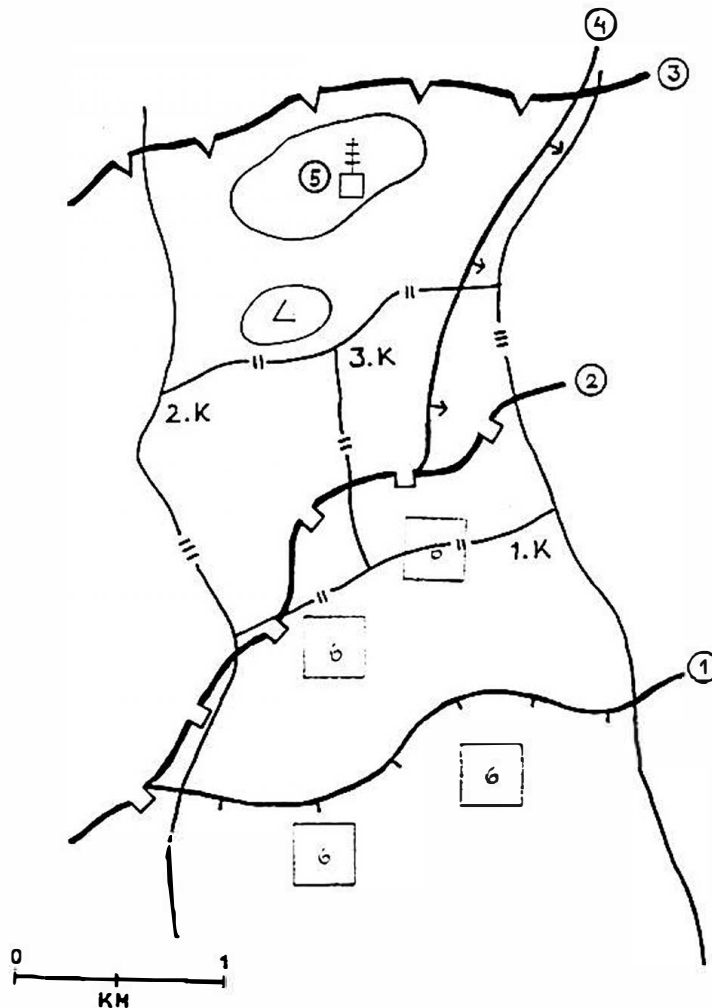
1. Iskuportaassa hyökkää kaksi tulenjohto- ja pioneeri-voimalla vahvennettua kiväärikomppaniaa, kolmannen komppanian ja jääkärijoukkueen toimiessa alkuvaiheessa reservinä.
2. Hyökkäystä edeltävänä yönä lähtöaseman alueelle ryhmitettävään tulitukiportaaseen kuuluu pääosa konekiväärikomppaniaa, kevyt kranaatinheitinkomppania ja pataljoonalle alistetut panssarintorjuntatykit.
3. Pataljoonan kevyen kranaatinheitinkomppanian lisäksi

hyökkäystä tuetaan kuudella patteristolla ja kahdella raskaalla kranaatinheitinkompanialla. tulivalmistelu alkaa hetkellä H-35 min.

4. Iskuportaan yksiköt ylittävät lähtökynnyksen (A) hetkellä H-2 1/2 min, varmuusetäisyyden (B) hetkellä H ja rynnäkköetäisyyden (C) hetkellä H+2 1/2 min.
5. Ensimmäisen tavoitteen saavuttamisen hyökkäystä jatketaan toiseen tavoitteeseen painopistesuunnassa kahdella kompanialla ja sivusuunnassa yhdellä kompanialla. Jääkärijoukkue vyöryttää ja varmistaa vasemman sivustan.

Lähde: Upseerin käsikirja, III osa, joukkoja varten, s. 93-109. Jalkaväen taisteluohtesääntö, II osa, s. 101-181.

**PATALJOONAN PUOLUSTUSRYHMITYS TIIVIISSÄ PUOLUSTUKSESSA
(1950-LUKU)**

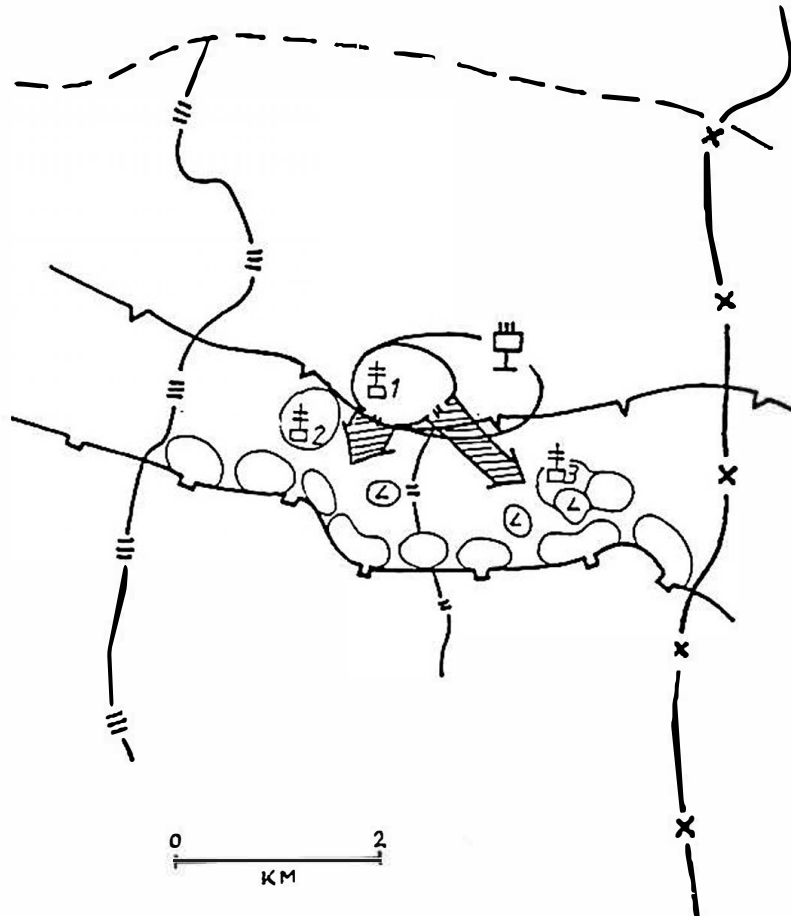

Selite:

1. Etumainen puolustuslinja, jonka tehtävänä oli torjua paikalliset hyökkäykset ja harhauttaa vihollista pääpuolustuslinjan kulun suhteen.
2. Pääpuolustuslinja, joka taistelun jälkeen oli ehdottomasti oltava puolustajan hallussa.
3. Takimmainen puolustuslinja, jossa torjuttiin läpimurtoon päässyt vihollinen.
4. Sulkulinja, jonka suojassa käynnistettiin omat vasta-hyökkäykset.
5. Reservinä jääkärijoukkue ja komento-osat.
6. Tykistön ja heittämistön maaleja.

Lähde: Upseerin käsikirja, III osa, joukkoja varten, s. 144-161. Jalkaväen taisteluohjesääntö, II osa, s. 182-216.

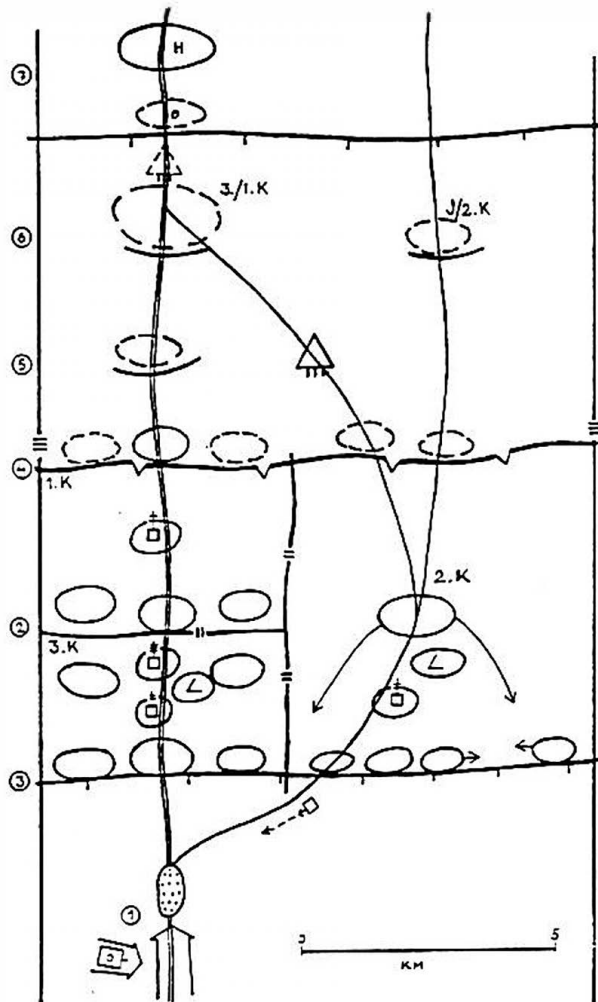
PATALJOONAN HARVA PUOLUSTUS (1950-LUKU)

Selite:

1. Etumaista puolustuslinjaa ei ollut, vaan joukkojen pääosa ryhmitettiin pääpuolustuslinjalle. Etumaastossa vihollista kulutettiin tuliylläköin ja väijytyksin.
2. Puolustus perustui tukikohtien sitkeään taisteluun ja vahvan reservin vastahyökkäykseen.
3. Mikäli pataljoonan kaista oli niin leveä, ettei yhtenäistä puolustuslinjaa voitu aikaansaada, muodostettiin hallitseviin maastonkohtiin vahvoja ympäripuolustettavia "siilitukikohtia", joiden välit valvottiin partioilla ja väijytysosastoilla.
4. Kevyttä kranaatinheitinkomppaniaa käytettiin yleensä joukkueittain tai jopa aseittain alistettuna kiväärikomppanioille.
5. Vihollisen hämäämiseksi tuli rakentaa runsaasti valesukikohtia, asemia ja -aseita.

Lähde: Upseerin käsikirja, III osa, s. 183-185. Jalkaväen taisteluohjesääntö, II osa, s. 216-222.

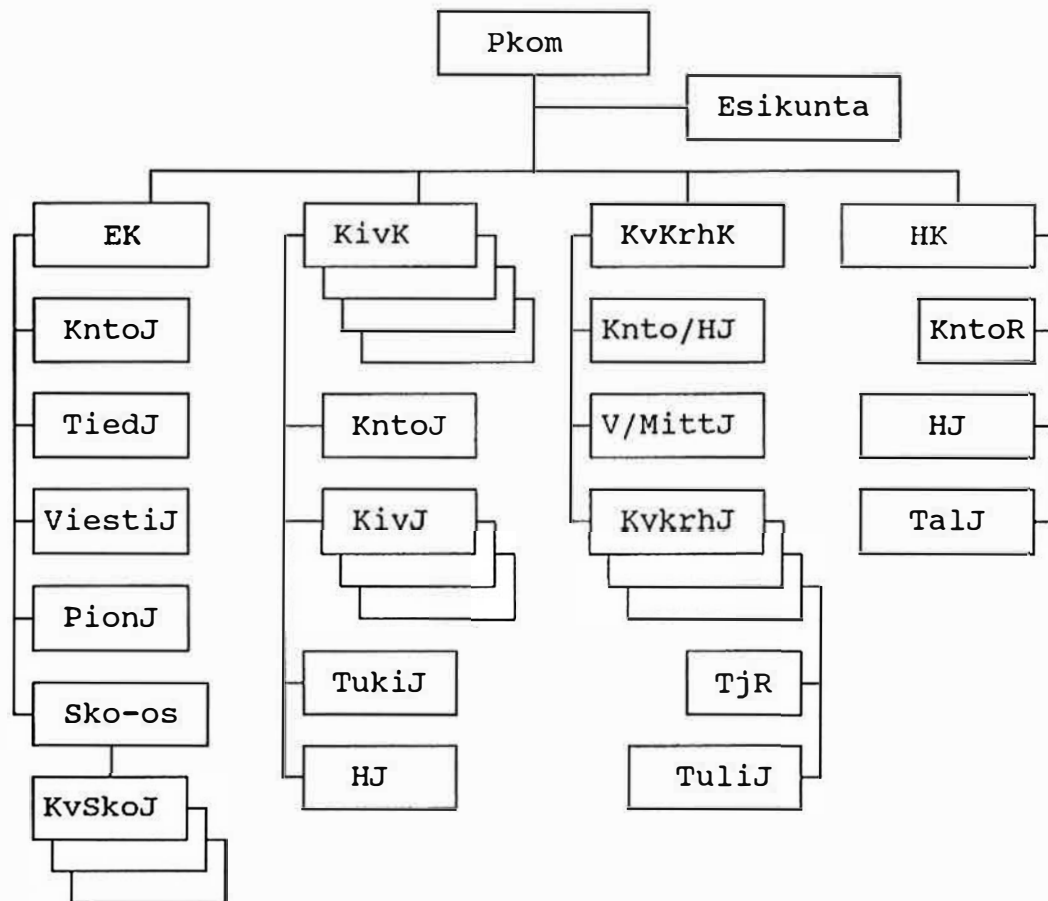
PATALJOONAN ERILLISEN SUUNNAN VIIIVYTYS (1950-LUKU)

Selite:

1. Tulenjohtovoimalla vahvennetun jääkärijoukkueen väijytys vihollisen kärkeä vastaan.
2. Pataljoonan ensimmäinen viivytyisasema.
3. Viivytyisaseman etumainen viivytyislinja, jossa painopistesuunnassa kaksi peräkkäin viivyttävää ja sivusuunnassa yksi kiväärikomppania.
4. Viivytyisaseman takimmainen viivytyislinja.
5. Viivyttävien komppanioiden irtautumisen helpottamiseksi valmisteltu vastaanottolinja, joka miehitettiin pataljoonan reservillä tai yksiköistä irrotetuilla varareserveillä.
6. Taempia viivytyislinjoja. Välialueilla suoritettiin väijytyksiä ja tuliylläköitä.
7. Tiedusteltu ja valmisteltu pataljoonan toinen viivytyisasema.

Lähde: Upseerin käsikirja, III osa, s. 204-209. Jalkaväen taisteluohjesääntö, II osa, s. 242-258.

PATALJOONAN KOKOONPANO VUONNA 1962

Selite:

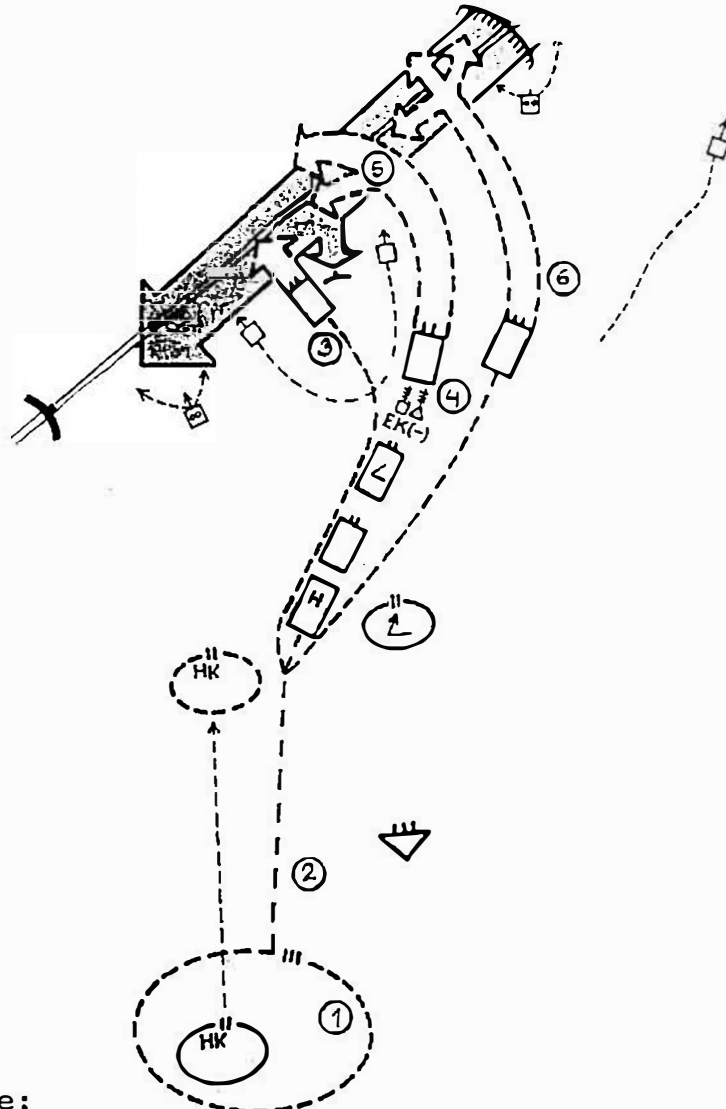
1. Esikunnan talousupseeri -nimike oli muutettu huolto-päälliköksi. Muut esikunnan upseerit olivat pataljoonaupseeri, adjutantti, tiedustelu-upseeri, lähettiupseeri, taisteluvälineupseeri, lääkäri ja pappi.
2. Esikuntakomppanian komentojoukkueessa oli esikunta-, lähetti- ja suojeluryhmät. Tiedustelu- ja pioneeri-joukkueet olivat kolmeryhmäisiä (a 1+7) ja viesti-joukkue viisiryhmäinen (a 1+5). Kevytsinkojoukkueessa oli kaksi sinkoryhmää (a 1+7) aseistuksenaan kolme kevyttä sinkoa.
3. Kiväärijoukkueet olivat kolmiryhmäisiä (a 1+7). Ryhmän aseistuksena oli yksi kevyt konekivääri, neljä rynnäkökivääriä ja kolme konepistoolia. Tukijoukkueessa oli yksi kevytsinkoryhmä (1+7), jolla kolme kevyttä sinkoa, ja kaksi konekivääriryhmää (a 1+7), kullakin kaksi kevyttä konekivääriä.
4. Kevyen kranaatinheitinkomppanian komentojoukkueessa oli komento-, taso- ja huoltoryhmät. Viesti- ja mittausjoukkueen muodostivat viesti- ja mittausryhmät. Kranaatinheitinjoukkueet jakautuivat tulenjohtoryhmään ja tulijoukkueeseen, johon kuului kaksi heitinryhmää (a 1+5).
5. Huoltokomppanian huoltojoukkueeseen kuului taistelu-, kuljetusväline-, lääkintä-, traktori- ja eläinlääkin-

täryhmät. Talousjoukkueessa oli pataljoonan, esikuntakomppanian ja huoltokomppanian talousryhmät.

6. Pataljoonan kokonaisvahvuus oli 942 miestä, 22 traktoria ja 66 hevosta. Esikuntakomppanian vahvuus oli 179 miestä, kahdeksan traktoria ja yksi auto. Kiväärikomppaniaan kuului 144 miestä ja 11 hevosta. Kevyessä kranaatinheitinkomppaniassa oli 123 miestä ja 17 hevosta. Huoltokomppaniaan kuului 55 miestä, 14 traktoria ja yksi auto.

Lähde: Järjestelytoimisto/PE:n asiakirja n:o 97/Järjts-to/10b 2 sal: Prikaatin sa määrävahvuus 12.5.1962. Järjestelyosaston arkisto.

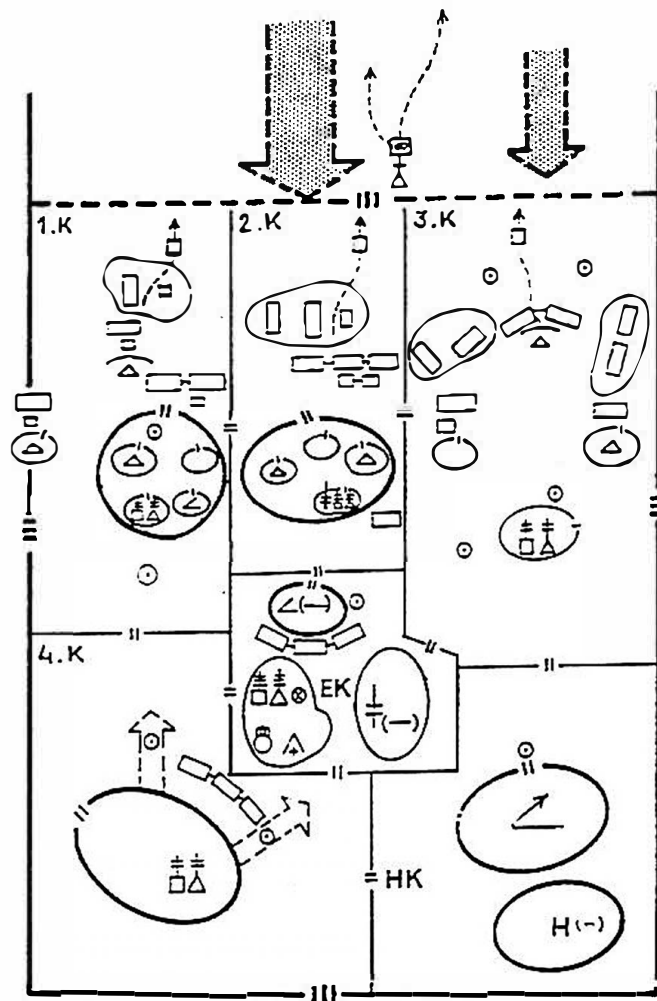
PATALJOONAN KOHTAAMISHYÖKKÄYS (1960-LUKU)

Selite:

1. Hyökkäysvalmistelut suoritetaan lähtöalueella, jonne yksiköt ryhmitetään 1-2 km:n välein.
2. Eteneminen kosketukseen tehdään pimeän aikana ja mahdollisimman äänettömästi. Sivustat suojataan tähystyksellä ja partioinnilla.
3. Kärkikomppania hyökkää välittömästi suoraan liikkeestä kohdattuaan vihollisen. Tulenjohtajat aloittavat ammunnan käytettävissä olevilla epäsuoran tulen yksiköillä tehokkainta ja nopeinta tulenaloitustapaa käyttäen.
4. Kärkikomppanian hyökätessä komentaja tekee päätöksen pataljoonan pääosien hyökkäyksen suuntaamisesta.
5. Murtokohdassa olevan vihollisen tuhottuaan iskuportaan yksiköt tunkeutuvat vihollisen ryhmittymään samalla estäen vihollisen lisävoimien tuloa.
6. Vihollisen vastahyökkäykset torjutaan suuntaamalla reserviyksikkö vihollisen sivustaan tai selustaan.

Lähde: Jalkaväen taisteluoheesääntö, I osa, s. 98-112.

PATALJOONAN PUOLUSTUSRYHMITYS (1960-LUKU)

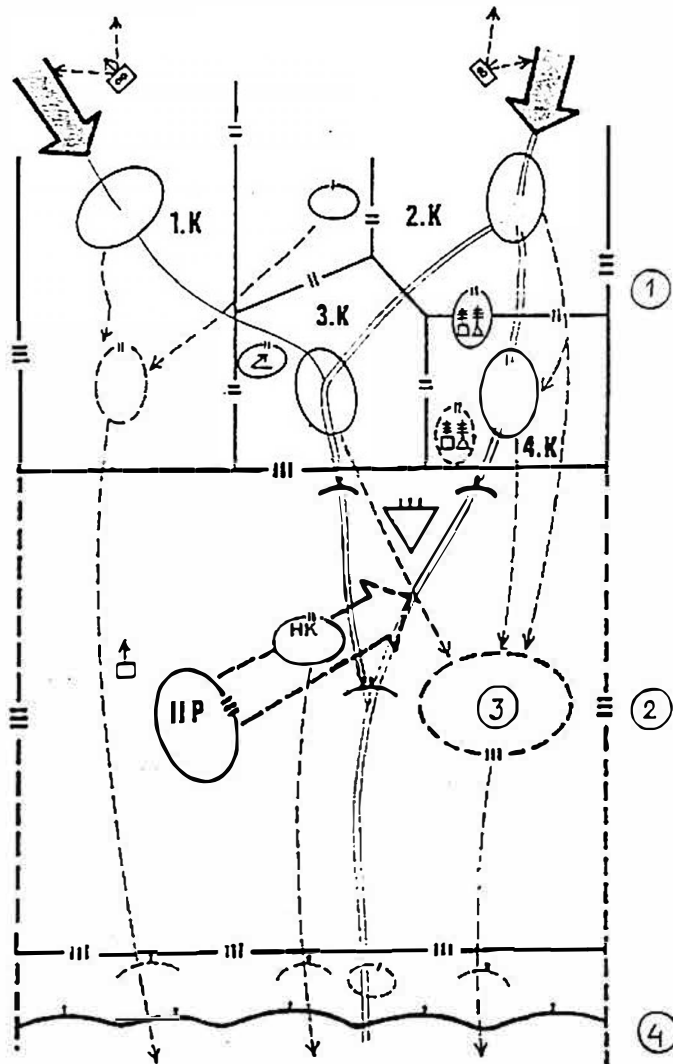
Selite:

1. Painopiste on muodostettu ryhmittämällä kaksi kivääriyksikköä (1.K ja 2.K) vihollisen todennäköisimpään hyökkäyssuuntaan. Painopistesuuntaan on ryhmitetty myös EK ja pääosa sinko-osastoa.
2. Sivusuunnassa, laajalla vastualueella, on yksi kivääriyksikkö (3.K).
3. Puolustustehtävän ohella reunimmaisten yksiköiden tehtävänä on vastaanottaa edessä olevalta prikaatin suoja-alueelta irtautuvat omat joukot. Tehtävän toteuttamiseksi ne ovat perustaneet vastaanottotukikohdat puolustuskeskuksen etupuolelle. 1.K:lla on lisäksi saumatukikohta pataljoonan puolustusalueen vasemmalla rajalla.
4. Reservikomppania (4.K) on valmistellut vastahyökkäyk-

- set kahteen eri suuntaan.
5. Pataljoonan taistelua tukee tykistön ja oman kevyen kranaatinheitinkomppanian lisäksi prikaatin raskas kranaatinheitinkomppania, jonka tuliasemat ovat huoltokomppanian alueella. Tykistön ja heittimistön vastavalmistelu- ja torjuntamaaleja (laatikot) sekä maali-pisteitä on paikannettu tukikohtien eteen ja väliin.
 6. Pataljoonan puolustusalueen leveys oli n. 3-5 km ja syvyys n. 2-3 km.

Lähde: Jalkaväen taisteluohjesääntö, I osa, s.134-170.

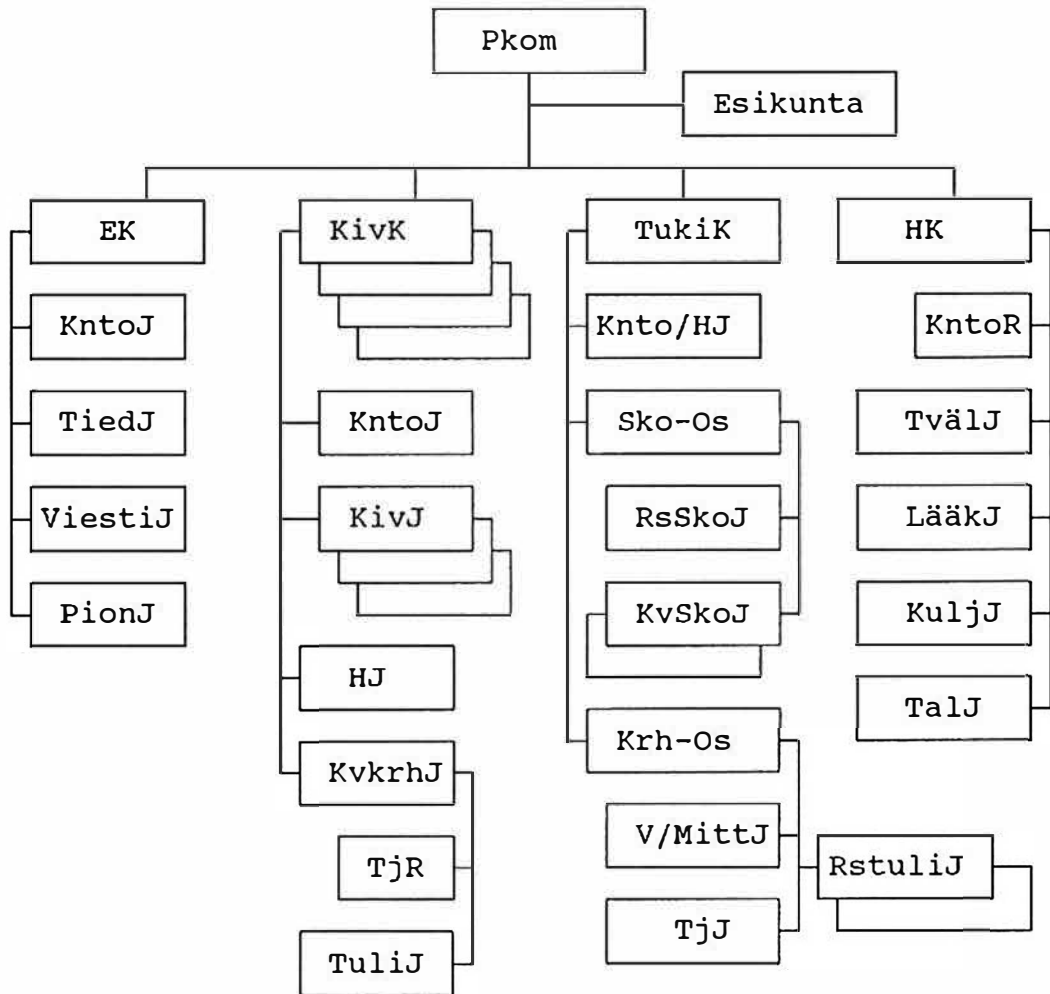
PATALJOONAN VIIIVYTYS PRIKAATIN OSANA (1960-LUKU)

Selite:

1. I Pataljoonan viivytyksasema, jossa painopistesuunnassa kolmen ja sivusuunnassa yhden kivääriyksikön viivytykskeskukset.
2. II P:n ryhmitysalue, jonka etuosassa vastaanottotukikohtat I P:n irtautumista varten.
3. I P:n pääosin kokoontumisalue.
4. Prikaatin seuraavan viivytyksaseman etureuna.

Lähde: Jalkaväen taisteluoheesääntö, I osa, s. 171-186.

PATALJOONAN KOKOONPANO VUONNA 1970

Selite:

1. Esikuntakomppanian tiedustelujoukkueeseen oli lisätty sinkopartio ja sinko-osasto siirretty tukikomppaniaan.
2. Kiväärikomppanian kevyen kranaatinheitinjoukkueen tulijoukkue muodostui tasoryhmästä ja kahdesta kranaatinheitinryhmästä. Kiväärikomppanioista oli poistettu tukijoukkueet. Entisen tukijoukkueen kevytsinkoryhmä oli liitetty komentojoukkueeseen. Kiväärijoukkueeseen kuului kolmen kivääriryhmän (a 1+7) lisäksi kevytsinkopartio (1+3), jolla oli aseenaan yksi kevyt sinko.
3. Tukikomppania oli lähinnä hallinnollinen kokonaisuus, jonka sinko- ja kranaatinheitinosasto olivat taktillisesti itsenäisiä yksiköitä. Tukikomppanian päällikkö oli samalla pataljoonan panssarintorjuntaupseeri. Raskassinkojoukkueeseen kuului kaksi raskasta ja yksi kevytsinkoryhmä. Kevytsinkojoukkueessa oli kolme kevytsinkoryhmää. Kranaatinheitinosaston viesti- ja mittausjoukkueessa oli taso-, mittaus ja kaksi viestiryhmää. Tulenjohtojoukkueessa oli kaksi tulenjohtoryhmää. Molemmissa raskaissa tulijoukkueissa oli tasoryhmä ja kaksi heitinryhmää (4x120 mm kranaatinheitintä).

4. Huoltokomppanian taisteluvälinejoukkueessa oli taisteluväline- ja kuljetusryhmät. Lääkintäjoukkueessa oli kaksi lääkintä ja yksi kuljetusryhmä ja se kykeni perustamaan kaksi sidontapaikkaa. Kuljetusjoukkueessa oli kuljetusvälineiden huoltoryhmä ja kuljetusryhmä. Talousjoukkueessa oli pataljoonan ja huoltokomppanian talousryhmät.
5. Pataljoonan vahvuus oli 1041 miestä. Siihen kuului yhteensä 95 traktoria, joista esikuntakomppanialla kahdeksan, kullakin kiväärikomppanialla 12, tukikomppanialla 18 ja huoltokomppanialla 21. Moottoripyöriä oli 23, henkilöautoja kaksi ja sairausautoja kaksi kappaletta. Yksiköiden miesmäärät olivat: EK 127, KivK 163, TukiK 187 ja HK 67.

Lähde: Järjestelyosasto/PE:n asiakirja n:o 110/Järjtsto/B: Prikaatin sa määrävahvuus 19.8.1970. Järjestelyosaston arkisto. Lötjönen, V ym: Jalkaväkemme kehityksestä. Tiede ja Ase n:o 29.